This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PQ
2472
P419

ЗА СРПСКА БИБЛИОТЕКА ЗАДРУГА 50

ИСЛАНДСКИ РИБАР

ПРИЧА

ПЈЕРА ЛОТИЈА

ПРЕВЕО

ТАДИЈА ЈОВИЋА ПЕТРОВИЋА

Digitized by Google

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

Digitized by Google

Bull. 62

Digitized by Google

Digitized by Google

Viaud, J.

56 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 56

ИСЛАНДСКИ РИБАР

РОМАН

ПЈЕРА ЛОТИЈА

ПРЕВЕЛА

ТИЛИЈА ДОВИЈАНИЋЕВА

БЕОГРАД — ЗАГРЕБ
ШТАМПАНО У СРПСКОЈ ШТАМПАРИЈИ У ЗАГРЕБУ
1899.

Digitized by Google

PG 2472
P419

Digitized by Google

ПРЕДГОВОР

Жилијен Вио (Viaud), читалачком свету познат под именом Пијер Лоти, рођен је у приморском Рошфору (Rochefort-sur-mer) године 1850. Родитељи су му били протестанске вере и одликоваху се великом побожношћу, те су и њега васпитали у томе духу. Слабуњав, бујне маште, песничке ћуди, мажен од матере и двеју тетака које га непрестано забављаху бајкама и причама, занесен за морем, које му је увек било пред очима, Жилијен је у детињству био колико богомољан, толико и сањало. Његови су мислили да је створен за свештеника, те су наумни били да учи богословију, али, како је растао, тако је већма тежио к мору, те из основне школе пређе у војну поморску, а из ње, у седамнаестој години (1867), као потпоручник на ратном броду, отплови на далеки Исток. Три године бавио се млади официр по разним пристаништима неизмерних азиских обала, а онда, године 1870, букну рат између његове отаџбине и немачких држава, те се његов брод врати у Јевроп у и придружи ка ратној морнарици. Изгледи су дакле били, да ће Вио, још у двадесетој години, проћи кроз »огњено крштење«: те, можда, и заглавити; али, као што је

Digitized by Google

познато, Французи и Немци не сукобише се на мору, те је млади официр могао само бити сведок страшног пораза своје отаџбине. После рата, његов је брод пловио и задржавао се по северним морима и дуж америчких, аустралских и афричких обала, докле га, у јесен године 1880, случај не нанесе и у наше приморје, у Боку, где се бавио око два месеца. Из Боке Вио отплови поново на север, а три године касније, кад Французи почеше освајати Тонкин, тек онда, прими огњено крштење. Војевао је под заповешћу адмирала Курбета. Пошто Француска освоји тај део анамскога царства и подвргну петнаест милијуна нових поданика (1884), Вио постаде капетаном и заповедником стационарског брода, који је, негде дуже, негде краће, усидрен био готово по свима крајевима света, Вио је често добивао и подужа одсуства. Тако је трајало све до пролетос, кад га влада, преко његове воље, стави у пенсију. То изазва велику грају у француском новинарству, које стаде нападати врховну управу ратне морнарице, да се у њој штите само племићи, да је само њима обезбеђена каријера до краја, да само они допиру до највиших чинова, а да се према официру грађанског порекла, па ма он био гласа и заслуга Виодових нема обзира. То, ваљда, учини да влада врати у службу Виода. Од скоро је послат у једну велику мисију по Азији.

То је досадашња војна каријера Жилијена Виода; читаоци ће мало после лако разумети зашто је њу требало изнети опширније; за сад напоминьем да те податке нисам могао наћи на окупу, него сам их прибрао из разних његових књига и о њему, те је могуће да свака потанкост није тачна. Кад је Немац Тал превео његова *Исландског Рибара* обратио му

Digitized by Google

се за биографију, а на то је писац одговорио: »Мени су биографије у опште ужасно одвратне; иначе сам ја много о себи говорио у својим књигама. Допустите, дакле да се више не бавим тим предметом, који ме већ не занима«.*

Године 1877 изиде роман *Азијада*, коме беше писац неки Пијер Лоти. Роман се прилично свиде и публика разабра да је то име Лоти измишљено и да се њим крстио дотле незнатни поморски поручник Вио, коме је двадесет и седам година. *Азијада* управо није роман, јер ту нема никаква заплета, мало психолошког посматрања, мало анализе карактерâ и чинилаца њихових, него је то у припростом облику љубавна прича. Млад Француз заљубио се у лепу Туркињу *Азијаду*, па из љубави примио Мухамедову веру. Двоје заљубљених живе усамљено, држећи се турских обичаја и навика, вршећи мусломанске обреде. С дана на дан, заљубљени потурчењак бележи своје утиске, доживљаје, размишљања, упоређивања са јевропским животом, — види се да ужива у необичности, али је ипак то уживање прожето неком сетом. Прича је реалистична, љубав је скроз чулна, доживљаји и мисли и разговори, — све је то преко обично, али су описи ванредно живи и изразиви, пишчев начин приказивања има чудну моћ, да, одмах у почетку, облада читаоцем, да се уживи у приликама које писац црта, те се читаоцу чини да истински доживљује оно, што му Лоти приказује, да непосредно прима утиске које је Лоти примао, да удише поезију са извора. Јер је то реалистично описивање ипак прожето дахом истинске поезије. Писац се, дакле, највише истиче

* *Die Islandfischer*, übersezt von W. Thal. Berlin, 1897. Види увод.

Digitized by Google

као сликар, као ванредан сликар необичних прилика и као поклоник чулног уживања. — Критика, у главном, повољно прихвати *Азијаду*.

Нас, пре свега, изненађује правац Лотијев, питамо се у чуду: зар онај мали Жилијен Вио, — умно отхрањен библијом и бајкама, одрастао у романтичним сновима, кад стане на снагу, постаје песник материјализма и чулног уживања, пристаје олако да се због љубави мења вером!? Бива то често у животу, а код Лотија реакција је била силнија него што би се могло закључити по *Азијади*. Неколико година у школи и десет година живота на мору и по многобројним пристаништима изменили су га толико, да он, баш исте године кад је штампао *Азијаду*, пише пеком пријатељу:

...Верујте ми, пријатељу, време и беспутан живот, то су два најбоља лека! Нема Бога; нема морала; нема ничега што су нам приказивали као достојно поштовања. Има живот који пролази, те је логично да од њега изискујемо што је могуће више уживања, очекујући завршну страхоту, смрт!... Хоћу да вам отворим своје срце, да вам се исповедим: узео сам за правило живота, да чиним све што ми је мило, па ма се то сударало са моралом и друштвеним навадама. Не верујем никоме ни ичему; не љубим никога нити што; немам вере, ни надања.

Жил Леметр, који ово писмо наводи у једноме свом делу, којим ћемо се касније послужити*, одмах додаје: Нема Бог зна какве новине у тој романтичној исповести; Лоти овде говори као Лара, Манфред и Гусар, — само малко грубље! Лоти је бироније-нац, али несвестан и искрен, јер је одрастао далеко

* *Jules Lemaitre*, *Les contemporains*, études et potraits littéraires, troisième serie (P. Loti). — Paris, 1898.

Digitized by Google

од литературе, те се морална еволуција нашега века зачела и развила самоникло у њему...

Протекло је двадесет и две године од кад се Лоти појавио у књижевности и од тада, сваке године, обелоданио по једно, по два, по три своја дела, те их данас има читава библиотека. Већином су романи, остало махом приче, белешке, путописи. Ево их главнијих: *Азијада*, *Прогнаница*, *Источна утвара*, *Ликови и ствари које пролазе*, *Цвеће чаме*, *Госпођа Кривантема*, *Лотијева женидба**, *Мој брат Ив*, *Исландски рибар*, *Рамунчо*, — *У Мароку*, *Пустиња*, *Галилеја*, *Јерусалим*, — *Роман једног детета*, *Роман једног афричког коњаника*, — *Књига о милосрђу и о смрти*.

Од мањих радова његових за нас су значајни: *Пасквала Ивановићева* и *Пут у Црну Гору*. Пасквалу је превео Д. Ђокић и штампао у *Српском Прегледу* (год. 1895, број 2 и 3).

Рекли смо због каквих је особина писац *Азијаде* нашао леп пријам у критици и привукао пажњу публике Са свију страна млади официр био је храбрен на новом путу, и то се одазивало у сваком његовом новом делу; поступно али брзо ослободио се неизбежних недостатака књижевног новака, одлучно се упути својим правцем и усаврши своје боље особине, тако да кад године 1882 изиде његова *Лотијева женидба*, опште је мишљење било да је Лоти већ заузео видно место у великој француској књижевности. Али то још не беше његово ремек-дело, него претеча му: Ремек-дело Лотијево дође на свет године 1888 под скромним именом *Исландски рибар*. По речима академика Мезијера, *Лотијева женидба* по-

* Превео на српски Д. Ђокић.

Digitized by Google

каза Француској, да јој се родио још један велики писац, а *Исландски рибар* учини га достојним да буде чланом Француске академије, која му отвори своја врата године 1891.

Лоти је у академији заменио Октава Фејета, или, како се у њих каже, наследио је његову академску одмарачу (фотељу). По обичају, нови академик у својој приступној беседи, величао је свога преходника, а понешто говорио и о себи. Лотија је дочекао добродошлицом поменути Мезијер. Налазим да неће бити на одмет да овде наведем из обе беседе понешто, што ће у неколико расветлити целокупни књижевни рад Лотијев и приказати неке његове књижевне погледе*.

Мезијер каже:

Ви сте нам у једној интимној књизи *(Le roman d'un enfant)* испричали ваше детињство. Видимо вас посред ваших, окружена великом негом, — љубављу материном и двеју добрих тетака, предохрањена од првих судара са животом, имајући пред очима само љупке призоре у оквиру зеленила и цвећа; али, поред свега тога, вас, нејако дете, обузимље чудна, неодређена сета, коју сте и доцније у души носили бродећи по океанима! Већ онда, у детињству, море вас привлачи и узнемирава; место нежности која лебди над вама, море вам обриче самоћу, а ви ипак не можете одолети привлачењу непознатог, чарима самоће! Већ онда имали сте као неку слутњу потоњег трпљења; у неким тренутцима као да ваше детињско срце беше обузето узбуђењем које вас је, доцније, очекивало, кад сте зимњих вечери вашем броду тражили склоништа у каквом пристану пустог бретонског затона, или, када сте у сумраку северне зиме тражили заклона по земљама не-

* *Discours de réception de Piere Loti,* Paris, 1892. *Réponse de M. Mezière au discours de réception de Piere Loti,* 1892.

Digitized by Google

познатим, по обалама неприступачним!... Могуће је да треба приписати вашем религиозном васпитању рâну зрелост ваше осећајности, озбиљно и дубоко значење ваших првих утисака. Свето писмо је велика школа песништва! Колико лепих слика и јаких мисли биће и несвесно ушло у вашу памет кад вечером слушасте вашег оца, који гласно читаше молитву пред окупљеном породицом. Ви сте се колебали између две каријере; да не постадосте поморац, били би сте свештеник. Ипак и у томе позиву, ви бисте остали песник, — јер, у суштини, ви сте песник! — али би вашем песништву био други предмет, а то би била велика штета за књигу! Ваша *Лотијева женидба* имала је велики успех, што је тим чудније, што, као што сами признадосте, дотле ни једнога ретка не прочитасте из дела Флобера, Додеа, браће Гонкурâ!... Као војник учествовали сте у освајању Тонкина, и из тих дана унели сте многе епизоде у ваше приче и прославили сте јуначког адмирала Курбета.. У опште, ретко је ко приказао силину мора тако чаробним, простим бојама; ретко је ко тако природним, скромним средствима, тако дубок утисак учинити могао, као што га ви чините у својим причама, прожетим неком дубоком сетом а у исто време и здравом свежином живота!

Природа има своју апсолутну вредност, али не може сваk схватити њене лепоте; ви сте их доста похватали... Ви видите своје главне утиске из далеких оквира, у које стављате своје личности; ви будите нашу радозналост и дражите нас новином призорâ.... Обиљем потанкости, низањем брзих оцртâ, ви нас необично лако одомаћите са обичајима и догађајима, који су сушта супротност нашим навикама и нашем свакидашњем живовању.... Јесте ли верни? Ја се увек прибојавам песничке маште, јер сумњам да песници ипак хоће да улепшавају истину, али ви ми се чините простији од осталих, мање подложни реторици, ближи истини; ви нам дајете призраку истинског живота, који посматрате из близа и у књигу преносите искрено... Ви сте се, на пр. у некој причи сасвим уживели у далеком крају, у туђим обичајима, па се одјед-

Digitized by Google

ном тргнете и размишљате и разложите! Ваш јунак (тј. ви сами) није узалуд васпитан у домаћој тишини, у крилу побожне породице; ваше се детињство није узалуд љуљушкало у мистичким сновима и снажило озбиљним мислима, — зато се ви брзо отрезните од пијанства телесног уживања и видите празнину и краткоћу његову, зато вас обузме неисказана сета. То је у опште мучење и казна савременог човека, јер чим се ода уживању таке врсте, одмах види границе његове и предвиђа крај. Сета прожимље сва ваша причања. Ви готово никад не сликате нешто привлачно, мило, а да нам у исто време не наводите под очи тајанственост и ништавило свега! У томе је чар вашег песничког дара и зато вас љубимо! Ви нисте немарни према лицима ваших прича, него се из ваших описа извија трајна тужњава, која нас дира у срце. Оно, до душе, чести растанци Лотијеви са његовим многобројним женама не дирају нас превећ; кад се с једном растаје, ми знамо да ће се скоро утешити с другом: то је код Лотија питање географског положаја: у Полинезији љуба му се зове Рарава, у Цариграду јој име Азијада, у Далмацији Пасквала, итд.

Велика је заслуга ваша што нас боље познадосте са нашим мрнарима, са тим верним служитељима отаџбине. Доиста, и пре вас познавали смо их и дичили се њима, али ви први уведосте нас у њихову интимност, откристе нам њихове просте и снажне душе, те, не кријући и не оправдавајући њихове недостатке, ви чините да их ми љубимо баш онако као што их ви љубите! Вама хвала, наши мрнари нађоше свога књижевног сликара, управо, свога песника.

Од куда долази слични чар у *Исландском рибару*, ако не из неизмерне жалости, која је тој причи постава? Како је све ту доиста суморно, почињући од бледог сунца на Исландском мору, до пустих и неveселих утрина око Плубазланека! Али ви развесељавате суморност места сликањем најнежније, најчистије љубави; под небом вечно натуштеним ви учинисте да никне цвет диван, веома снажна и љупка мириса! Таквом сте лаком руком оцртали лик јунакиње, која

Digitized by Google

не наликује ни на који ваш пређашњи женски створ!? Женске које сте нам пре и после приказивали, то су створови за уживање, али Года има чари и милошту праве девојке; њена безазлена душа приступачна је само чистим мислима; она би могла бити без љубави према човеку, и посветити се само Богу, као многе бретонске кћери, али, ако љубав уђе у то девичанско срце, обузеће га цела и за свагда. Чим је Года осетила Јанов поглед, онога му се тренутка свом душом предала. А он, Јан, у својим далеким путовањима по мору, да ли се сећа једног финог женског лица, које га на обали бретонској очекује и призиваше? Може бити, али он то крије у дубини срца, а својим друговима обећава и заклиње се, да ће се венчати с морском пучином. А зашто то? Боји ли се да га не раслаби милина љубави, или страхује да придружи својој судби слабо женско створење?... Он, коме је увек смрт у близини, боји ли се да изложи милу девојку мукама очекивања, ужасима удовања? Није ли боље само себе излагати погибији!... Сузе после смеха, болови после радости, није ли то вечна поука, која од свега долази? То је суштина живота, омиљена антитеза великих песника, појутарје Јулије, Дездемоне и доне Сол! Али, велико несреће које песници опеваше, у неколико блажи даљина историска, слобода легенде; ту нас дира уметност, а не истина. Узбуђење које ви, Лоти изазивате, силније је. Повест Годе и Јана јучерашња је; она ће се понављати сутра, прекосутра, непрестано, докле год бретонски рибари буду пловили у Исланд. Ти су јади опстојали од вајкада, али ви сте их умели насликати; зато је ваше дело омиљено у свима редовима друштвеним... Баба Ивона, Силвестар који погибе у Тонкину, сви крути рибари из ваше приче, остају дубоко у души читалачкој, а мало их је који не проплакаше над судбином Јана и Годе.

Из приступне беседе Лотијеве мало се што може овде пренети, што би нам било од помоћи као објашњење књижевног му рада, јер се, по уобичајеном правилу, готово цео говор тиче преходника Фејета; али

Digitized by Google

оно мало што је о себи проговорио, истиче његову главну особину као књижевног радника.

Та је особина у томе, што суврeмени прваци лепе књижевности француске нису имали утицаја на његов рад: а нису га могли имати, просто зато, што их није на време читао. Беше већ написао четири или пет романа, кад се наканио да чита дела Флоберова, браће Гонкура, Додетова и осталих. А ни стари ни познији писци нису му били Бог зна како познати, јер их је читао на дохват, како случај нанесе, а увек по мало. А зашто то? Зато што је ћуди таке. Ко зна, може бити да у томе има и мало ачења, али тек он јавно, пред академицима каже:

„Ја сам у свом веку мало читао, врло мало! То треба приписати лености мога ума, — обузме ме неки страх од суталости пре него што и почнем замарати очи књигом! Музику, на пр. веома љубим, чак ме понекад болно дира, али треба да ми случајно допре до ушију, јер нисам кадар трчати за концертима. — Кад сам се отиснуо на море, прочитао сам два Фејетова романа. После, кад сам почео писати књиге, слао сам му их, и били смо у преписци. Једном налазећи се у Паризу на одморку, између два путовања, по његовој жељи, састасмо се и први пут видесмо; он је био према мени сушта љубазност и сувише се ласкаво изражавао о мом последњем напису, али, ни после тога, ја се не могох наканити да прочитам дајбуди његова најглавнија дела...“

Велика је радозналост била како ће Лоти говорити о Фејету, јер тешко је и замислити веће супротности од њих двојице. Октав Феје, романтичар у најужем значењу те речи, парфимирани, отмени писац отменога света, чији су јунани и јунакиње готово увек титулисани, који говоре увек у високом академском стилу, који се крећу и делају као богови на

Digitized by Google

Олимпу, — такав писац у суђењу песника мрнарâ, рибарâ, нагих дивљака! Али Лоти каже, да њих двојица имају заједничку одвратност од Ђифтанске полуобразоване гомиле, у којој је најмање појезије. Фејe је тражио угледа у врховима друштвеним, а он, Лоти, у најпростијем народу; ни један, ни други, нису то чинили из нарочите наклоњености, по слободном избору, него зато што су их прилике живота тако упућивале; Лоти није ни познавао други свет до онај, који описује, а то се исто може рећи и за Фејета; дакле да је судбина отиснула Фејета на море, он би био у књижевности што и Лоти..

Лотијеве су приче састављене немарно и немарљиво, речник му је скучен, слог једнолик; у њима нема ни особите ни силне драматичности, ни танке анализе карактера; љубав и за њом растанак, то је готово једини предмет обрађен у свима; личности су махом простодушне и њихов је круг мисли и потребâ узан.

Али и један Леметр признаје, да ни Шекспирове драме, ни Расинове трагедије, ни Балзакови романи, не потресају га тако силно као неке од тих прича,* особито *Мој брат Ив* и *Исландски рибар*. Какве су, дакле, чини у тим приповеткама, кад оне толико узбуђују и учене и танкога укуса људе!?

Кад прочитате *Рибара*, преживећете најприродније, свакоме најприступачније осећање: ко неће заволети лепу, озбиљну, милу, честиту девојку, као што је Года? Ко јој неће пожелети сваку срећу? Ко јој може замерити што се загледа у онаког момка као што је Јан! Ко неће на њега зажалити што је се либи, што се једнако колеба? Ко се неће обрадовати што се њих двоје, најпосле, једва, након толике Го-

* *J. Lemaitre*, op. cit., страна 91.

Digitized by Google

дине муке, узеше? Кога неће заболети што им судба додели само неколико дана брачнога заједничког живота? Коме се срце не раздире гледајући очајање младе удовице?

Ето, то су појаве и догађаји који сами срцу говоре, у свако време, у сваком језику, сваком човеку, најпростијем и најкултурнијем!

Узмите споредне личности из те приче, па ће изићи исто. Несрећна рибарска удовица, баба Ивона, преживела је мужа, синове, унучад, деверове, — остао јој је једини унук Силвестар, дечко као девојка и по лепоти и по скромности, па и он једини гине у Тонкину, »на другом крају света«. Усуд, зли усуд бретонског народа цвели читаоца. Има ли ичега природнијег, елементарнијег?

Али, с друге стране, читалац је преко мере изненађен призорима који личе на привиђења у сну! Исландско море, које »напоминье прве дане земљина живота«; исландско небо по коме се сунце шета у кругу, а сунце је као нека »бледа лампада«; Тонкин и »Кинези«, ратовање по њивама на којима пиринач расте, живот и умирање на ратном броду, сахрана Силвестрова у Сингапору, итд, итд. А све је то у вези, у чврстој вези са скромним живовањем у Бретањи, са судбином простих људи, са њиховим свакидашњим мислима и страстима, — *дакле, вешт навртај необичног, неслућеног, преко мере чудног, на оно што је преко обично, свакидашње.*

У томе је чâр, у томе је, у неколико, и новйна Лотијеве приче. Јер ако су и други то покушавали, нису тако успели као он, јер код њега нема ни натезања, ни неприродности.

Digitized by Google

»Приче Лотијеве дирају онај део душе, што је највећма утанчан (културом) као и онај првобитни, заједнички свима људима; дакле, на неки начин дотичу крајне дирекe осећајног клавира. Пред очима су вам невиђени, неслућени предмети и од њих постају необични утисци, а у исти мах, пролазите кроз најобичнија осећања; пред очима су вам готово невероврни обичаји и догађај, а с њима упоредо они, који вас жалосте и веселе као и на дому!... У књигама Лотијевим уживате чар наивних епоса, а уза њих и покварени чар сувремене естетике. Мало по мало, Лоти излева своју песничку душу, која као да је сувремена и првобитном људству и остарелом људству, која је и болећива и немирна и језива. Из те душе полазе оне кратке збијене реченице, од којих се стресаш; у такој души прекаљује се стара литература, враћа се потпуној простоти. Превелика уметничка осетљивост, изазвана необичним стварима, смирује се најпосле у исказивању најпростијих осећања. То је оно што смо навикли звати *импресионизам*, а што се излије у природну поезију. Егзотичност раздражи Лотијеву осетљивост, а она роди лепу, просту идилу, или домаћу трагедију...« (Леметр, ibid,)

Кад приповедач таке вредности и имена изнесе свету на видик нешто из српскога живота, па ма то нешто било и каква мала слика, као што је *Пасквала Ивановићева*, онда би, у оваком предговору, у реду било проговорити о томе одвојено и на угледну месту. Али *Пасквала Ивановићева*, ни са уметничкога ни са српскога гледишта не заслужује опширнијега помена, јер спада у лошије пишчеве радове, каквих он има, иначе доста.

Digitized by Google

Ево шта је. Под јесен године 1880 дође у Боку међународна ескадра, како ће одатле да демонструје према арбанаским обалама, зато што се Турска изговарала, да јој Арбанаси прече да преда Црној Гори Уциње. У ескадри су била и два француска брода, а на једном Пијер Лоти. Као што у почетку рекосмо, Лоти је остао у Боци око два месеца. Он почиње да пише утиске, почиње их 4-ог октобра, описујући ноћ под селом Баошићима. Сутрадан наставља описивање Боке и црногорских брда, помиње да је то словенска земља и пита се шта ће радити, ако ескадра буде зимовала ту? Након пет дана имамо одговор на то питање, — дневник се наставља после пет дана и дознајемо, да Лоти има вечерње састанке у шуми баошићкој са неком пастирком којој је име Пасквала*, која је пореклом Херцеговка. »Ту ме чека једно девојче у херцеговачком оделу, једна сиромашна пастирка, која седа до мене невина и безазлена... Језиком, талијанским, прошараним словенским речима, које с тешком муком могу разумети, прича ми детињасте ствари и нагло ме оставља кад је из оближње колибе зовне нека старица (код које је у најму): Пасквала! Пасквала!... Име талијанско а презиме са севера... Словени са обала Јадранскога Мора позајмили су Талијанима неколико речи свога језика и нешто од свога акцента, а узели од њих њихову мрку и топлију боју...«

И таких бесмислица пун је тај дневник, који допире до краја новембра. Сваког вечера састаје се Лоти са Херцеговком »грахорастих очију, које имају нечег замагљеног, северног, што је у њеној раси и

* Очевидно Лоти је хтео да се то име изговара по талијанском начину, зато га и пише Pasquala (Pascale).

Digitized by Google

што даје особити чар неким руским очима. Она мирише на покошено сено, на планинску мајкину душицу, а по мало и на овце«. Од једном дознајемо да Пасквала не само није безазлена, него да се није бранила ни другима, пре Лотија. Ипак је племенита, јер неће да прима новаца колико јој Француз даје, него колико јој треба, мање.

Изненада затече их неки младић у оделу далматинског сељака. То је био брат Пасквалин »Ђовани« Ивановић. Сестра објасни нешто брату, наравно, у своме језику, а на то Ђовани се насмеја и пружи руку Лотију.

То се све једнако и једнолико понавља, само је оквир различан. Наилазе Црногорци који убијају бабе ради »ниске дуката«. Арбанаси (у сред Боке!) који продају старинско оружје. И идила се свршава наглим поласком брода Лотијева, а већ наравно, у последњем тренутку, довозе се у чамцу Пасквала и Ђовани и девојка показује своје очајање, које ће утишати поклоњена свилена кесица, са неколико златника.

Да није описа који одају Лотија, рекао би човек да чита какав фељтон из далматинског живота од пре тридесет четрдесет година, у каквом бечком листу! Описи су лепи, али има ствари измишљених да буду у складу са неистинитим личностима. Тако је баошићка црква на вису и под њом је подрум — костурница, где су се, »према слабој светлости распознавале плесниве лобање, набацане без реда, лобање брдских Словена, Пасквалиних предака«. Сем што та антитеза уопште одговара Лотијеву начину, да се сукобљава лепота и ништавило, костурница је требала и ради завршног ефекта, јер ће ту наскоро трупути и Пасквала.

Digitized by Google

Б.

Туђинац читајући ову причу из питоме Боке, за сву њену карактеристику имаће Пасквалу и Ђована; о народу углађеном и песничком, не само што неће имати појма, него ће га заменити неком збрком Арбанаса и других дивљака: сам ће се чудити како су мекушни и покварени!

То нам је, дабогме, криво.

И овде је »повртај« егзотичног на нешто познато, али неумешан, сувише нескладан, управо одвратан. После шездесет дана борављења у једном крају, писац се може назрети не само у бездушним облицима.

Једина олакшица може се узети што је онда писац био још почетник и што је *Пасквалу* писао за подлистак *Temps-a,* — где је могла и остати!

Најпосле о овоме преводу.

Српска Књижевна Задруга знала је да на нашем језику има већ један превод *Исландског Рибара**, те кад је госпођица Тилија Довијанићева понудила свој превод *Задрузи*, ова ми је учинила част, поверивши ми, да упоредим оба с оригиналом. Ја сам најпре читао загребачки превод и упоређивао га с оригиналом; да ми то и не беше задатак, мени би то било забавно, јер, одмах на првој страни, његов ми је текст био местимице нејасан, негде потпуно неразумљив, а да и не помињем граматичке грешке и рогобатну синтаксу. Не желим да ми се верује на реч, него ево првих реченица из тога превода, — а зна се колико се преводиоци муче да им бар почетак буде и веран и спретан.

* *Islandski Ribari,* pripoviest, preveo E. Petrović, Za-1891.

Digitized by Google

Загребачки превод гласи:

Bilo ih je na okupu pet, sa silnim ramenicama. Uprli lakte o stol i pili u nekakvom tamnom prostoru, — njihovu noćištu na brodu, — koje zaudaraše po rasolu i moru.

To noćište bijaše suviše nizko prema visini njihova stasa; pa se na jednom kraju suzivalo kao prazna utroba morskog galeba. Ljuljaše se polagano i pospano.

То би требало да је превод ових реченица:

Ils étaient cinq, aux carrures terribles, accoudés à boire, dans une sorte de logis sombre qui sentait la saumure et la mer. Le gîte, trop bas pour leurs tailles, s'effilait par un bout, comme l'intérieur d'une grande mouette vidée; il oscillait faiblement, en rendant une plainte monotone, avec une lenteur de sommeil.

Дакле преводиоцу је: carrure раменица; saumure расô, intérieur утроба? Како вам се свиде изрази »зaудараше по расолу«, љуљаше се поспано«? Али што је најлепше, изоставља читаву реченицу: »rendant une plainte monotone«.

А што даље, то горе. Обично преводи речи, једну за другом, често неверно, често их кује; где год наиђе на место потеже, он га жмурке прескочи, те има читавих, понекад најзнатнијих ставова, изостављених.

Нећу да бирам примере, него ево настављам тачно где сам остао, само ћу истаћи неке речи:

Вани је било море и ноћ, а унутра се *није знало* ни за море ни за ноћ; један једини отвор *исјечен на своду* бијаше затворен дрвеним *покровцем*, а *свјетло* им даваше стара свјетиљка, што је висјела *на узици*, итд.

Брзо сам се, дакле, могао уверити да таки превод треба сматрати као да га и нема.

Digitized by Google

Г-ђица Довијанићева преводи верно, а изражава се српски, што значи да не робује речима, него јасно схвата значење, па, наравно, онда га уме тачно казати својим језиком. Значи, да зна добро оба језика.

По моме мишљењу њен је превод добар.

Октобра, 1899.
Београд.

С. Матавуљ.

Digitized by Google

ПРВИ ДЕО

I

Њих петорица, широких плећа, налактили се и пијуцкају у мрачној клети, која заудараше на саламуру и на море. Овај преградак, сувише низак према њихову порасту, сужава се једним крајем као костур велика галеба; брод се лагано лелујао, шкрипећи тужно и једноставно, споро као у сну.

На пољу је ваљда море и ноћ, али се то унутра не познаје. Једини отвор на крову, затворен је дрвеним капком, а светли им о таваници обешена стара лампа, која се лагано лелуја.

У пећи беше ватре, те се сушаху мокре хаљине распростирући пару, која се меша с димом из њихових земљаних лула.

Гломазан сто запремио је цело њихово боравиште имајући потпуно његов облик, остављајући само толико местанца, колико би се с муком човек око њега прогурао до уских сандука, приљубљених уз храстове зидове. Изнад њих се пружају дебеле греде које мало што не дохватају главама; а иза њихових леђа зјапе кревеци за које бисте рекли да су у зиду издубени као преграде у гробници. Сва дрвенарија неотесана и неорендисана, напојена влагом и сољу, истрвена и углачана њиховим рукама.

Напили се вина и јабуковаче из својих калените радост живљења одсеваше на њиховим лицима.

Digitized by Google

оно мало што је о себи проговорио, истиче његову главну особину као књижевног радника.

Та је особина у томе, што суврeмени прваци лепе књижевности француске нису имали утицаја на његов рад: а нису га могли имати, просто зато, што их није на време читао. Беше већ написао четири или пет романа, кад се наканио да чита дела Флоберова, браће Гонкура, Додетова и осталих. А ни стари ни познији писци нису му били Бог зна како познати, јер их је читао на дохват, како случај нанесе, а увек по мало. А зашто то? Зато што је људи таке. Ко зна, може бити да у томе има и мало ачења, али тек он јавно, пред академицима каже:

„Ја сам у свом веку мало читао, врло мало! То треба приписати лености мога ума, — обузме ме неки страх од сусталости пре него што и почнем замарати очи књигом! Музику, на пр. веома љубим, чак ме понекад болно дира, али треба да ми случајно допре до ушију, јер нисам кадар трчати за концертима. — Кад сам се отиснуо на море, прочитао сам два Фејетова романа. После, кад сам почео писати књиге, слао сам му их, и били смо у преписци. Једном налазећи се у Паризу на одморку, између два путовања, по његовој жељи, састасмо се и први пут видесмо; он је био према мени сушта љубазност и сувише се ласкаво изражавао о мом последњем напису, али, ни после тога, ја се не могох наканити да прочитам дајбуди његова најглавнија дела...“

Велика је радозналост била како ће Лоти говорити о Фејету, јер тешко је и замислити веће супротности од њих двојице. Октав Феје, романтичар у најужем значењу те речи, парфимирани, отмени писац отменога света, чији су јунани и јунакиње готово увек титулисани, који говоре увек у високом академском стилу, који се крећу и делају као богови на

Digitized by Google

Олимпу, — такав писац у суђењу песника мрнарâ, рибарâ, нагих дивљака! Али Лоти каже, да њих двојица имају заједничку одвратност од ћифтанске полуобразоване гомиле, у којој је најмање појезије. Фејe је тражио угледа у врховима друштвеним, а он, Лоти, у најпростијем народу; ни један, ни други, нису то чинили из нарочите наклоњености, по слободном избору, него зато што су их прилике живота тако упућивале; Лоти није ни познавао други свет до онај, који описује, а то се исто може рећи и за Фејета; дакле да је судбина отиснула Фејета на море, он би био у књижевности што и Лоти..

Лотијеве су приче састављене немарно и немарљиво, речник му је скучен, слог једнолик; у њима нема ни особите ни силне драматичности, ни танке анализе карактера; љубав и за њом растанак, то је готово једини предмет обрађен у свима; личности су махом простодушне и њихов је круг мисли и потребâ узан.

Али и један Леметр признаје, да ни Шекспирове драме, ни Расинове трагедије, ни Балзакови романи, не потресају га тако силно као неке од тих прича,* особито *Мој брат Ив* и *Исландски рибар*. Какве су, дакле, чини у тим приповеткама, кад оне толико узбуђују и учене и танкога укуса људе!?

Кад прочитате *Рибара*, преживећете најприродније, свакоме најприступачније осећаје: ко неће заволети лепу, озбиљну, милу, честиту девојку, као што је Года? Ко јој неће пожелети сваку срећу? Ко јој може замерити што се загледа у онаког момка као што је Јан! Ко неће на њега зажалити што је се либи, што се једнако колеба? Ко се неће обрадовати што се њих двоје, најпосле, једва, након толике Го-

* *J. Lemaitre*, op. cit., страна 91.

Digitized by Google

дине муке, узеше? Кога неће заболети што им судба додели само неколико дана брачнога заједничког живота? Коме се срце не раздире гледајући очајање младе удовице?

Ето, то су појаве и догађаји који сами срцу говоре, у свако време, у сваком језику, сваком човеку, најпростијем и најкултурнијем!

Узмите споредне личности из те приче, па ће изићи исто. Несрећна рибарска удовица, баба Ивона, преживела је мужа, синове, унучад, деверове, — остао јој је једини унук Силвестар, дечко као девојка и по лепоти и по скромности, па и он једини гине у Тонкину, »на другом крају света«. Усуд, зли усуд бретонског народа цвели читаоца. Има ли ичега природнијег, елементарнијег?

Али, с друге стране, читалац је преко мере изненађен призорима који личе на привиђења у сну! Исландско море, које »напомиње прве дане земљина живота«; исландско небо по коме се сунце шета у кругу, а сунце је као нека »бледа лампада«; Тонкин и »Кинези«, ратовање по њивама на којима пиринач расте, живот и умирање на ратном броду, сахрана Силвестрова у Сингапору, итд, итд. А све је то у вези, у чврстој вези са скромним живовањем у Бретањи, са судбином простих људи, са њиховим свакидашњим мислима и страстима, — *дакле, вешт навртај необичног, неслућеног, преко мере чудног, на оно што је преко обично, свакидашње.*

У томе је чар, у томе је, у неколико, и новина Лотијеве приче. Јер ако су и други то покушавали, нису тако успели као он, јер код њега нема ни натезања, ни неприродности.

Digitized by Google

»Приче Лотијеве дирају онај део душе, што је највећма утанчан (културом) као и онај првобитни, заједнички свима људима; дакле, на неки начин дотичу крајње дирекe осећајног клавира. Пред очима су вам невиђени, неслућени предмети и од њих постају необични утисци, а. у исти мах, пролазите кроз најобичнија осећања; пред очима су вам готово невероврни обичаји и догађај, а с њима упоредо они, који вас жалосте и веселе као и на дому!... У књигама Лотијевим уживате чар наивних епоса, а уза њих и покварени чар сувремене естетике. Мало по мало, Лоти излева своју песничку душу, која као да је сувремена и првобитном људству и остарелом људству, која је и болећива и немирна и језива. Из те душе полазе оне кратке збијене реченице, од којих се стресаш; у такој души прекаљује се стара литература, враћа се потпуној простоти. Превелика уметничка осетљивост, изазвана необичним стварима, смирује се најпосле у исказивању најпростијих осећања. То је оно што смо навикли звати *импресионизам*, а што се излије у природну појезију. Егзотичност раздражи Лотијеву осетљивост, а она роди лепу, просту идилу, или домаћу трагедију...« (Леметр, ibid,)

Кад приповедач таке вредности и имена изнесе свету на видик нешто из српскога живота, па ма то нешто било и каква мала слика, као што је *Пасквала Ивановићева*, онда би, у оваком предговору, у реду било проговорити о томе одвојено и на угледну месту. Али *Пасквала Ивановићева*, ни са уметничкога ни са српскога гледишта не заслужује опширнијега помена, јер спада у лошије пишчеве радове, каквих он има, иначе доста.

Digitized by Google

Ево шта је. Под јесен године 1880 дође у Боку међународна ескадра, како ће одатле да демонструје према арбанаским обалама, зато што се Турска изговарала, да јој Арбанаси прече да преда Црној Гори Уцињ. У ескадри су била и два француска брода, а на једном Пијер Лоти. Као што у почетку рекосмо, Лоти је остао у Боци око два месеца. Он почиње да пише утиске, почиње их 4-ог октобра, описујући ноћ под селом Баошићима. Сутрадан наставља описивање Боке и црногорских брда, помиње да је то словенска земља и пита се шта ће радити, ако ескадра буде зимовала ту? Након пет дана имамо одговор на то питање, — дневник се наставља после пет дана и дознајемо, да Лоти има вечерње састанке у шуми баошићкој са неком пастирком којој је име Пасквала*, која је пореклом Херцеговка. »Ту ме чека једно девојче у херцеговачком оделу, једна сиромашна пастирка, која седа до мене невина и безазлена... Језиком, талијанским, прошараним словенским речима, које с тешком муком могу разумети, прича ми детињасте ствари и нагло ме оставља кад је из оближње колибе зовне нека старица (код које је у најму): Пасквала! Пасквала!... Име талијанско а презиме са севера... Словени са обала Јадранскога Мора позајмили су Талијанима неколико речи свога језика и нешто од свога акцента, а узели од њих њихову мрку и топлију боју...«

И таких бесмислица пун је тај дневник, који допире до краја новембра. Сваког вечера састаје се Лоти са Херцеговком »грахорастих очију, које имају нечег замагљеног, северног, што је у њеној раси и

* Очевидно Лоти је хтео да се то име изговара по талијанском начину, зато га и пише Pasquala (Pascale).

Digitized by Google

што даје особити чар неким руским очима. Она мирише на покошено сено, на планинску мајкину душицу, а по мало и на овце«. Од једном дознајемо да Пасквала не само није безазлена, него да се није бранила ни другима, пре Лотија. Ипак је племенита, јер неће да прима новаца колико јој Француз даје, него колико јој треба, мање.

Изненада затече их неки младић у оделу далматинског сељака. То је био брат Пасквалин »Ђовани« Ивановић. Сестра објасни нешто брату, наравно, у своме језику, а на то Ђовани се насмеја и пружи руку Лотију.

То се све једнако и једнолико понавља, само је оквир различан. Наилазе Црногорци који убијају бабе ради »ниске дуката«. Арбанаси (у сред Боке!) који продају старинско оружје. И идила се свршава наглим поласком брода Лотијева, а већ наравно, у последњем тренутку, довозе се у чамцу Пасквала и Ђовани и девојка показује своје очајање, које ће утишати поклоњена свилена кесица, са неколико златника.

Да није описа који одају Лотија, рекао би човек да чита какав фељтон из далматинског живота од пре тридесет четрдесет година, у каквом бечком листу! Описи су лепи, али има ствари измишљених да буду у складу са неистинитим личностима. Тако је баошићка црква на вису и под њом је подрум — костурница, где су се, »према слабој светлости распознавале плесниве лобање, набацане без реда, лобање брдских Словена, Пасквалиних предака«. Сем што та антитеза уопште одговара Лотијеву начину, да се сукобљава лепота и ништавило, костурница је требала и ради завршног ефекта, јер ће ту наскоро трупути и Пасквала.

Digitized by Google

Туђинац читајући ову причу из питоме Боке, за сву њену карактеристику имаће Пасквалу и Ђована; о народу углађеном и песничком, не само што неће имати појма, него ће га заменити неком збрком Арбанаса и других дивљака; сам ће се чудити како су мекушни и покварени!

То нам је, дабогме, криво.

И овде је »павртај« егзотичног на нешто познато, али неумешан, сувише нескладан, управо одвратан. После шездесет дана борављења у једном крају, писац се може назрети не само у бездушним облицима.

Једина олакшица може се узети што је онда писац био још почетник и што је *Пасквалу* писао за подлистак *Temps-a,* — где је могла и остати!

Најпосле о овоме преводу.

Српска Књижевна Задруга знала је да на нашем језику има већ један превод *Исландског Рибара**, те кад је госпођица Тилија Довијанићева понудила свој превод *Задрузи*, ова ми је учинила част, поверивши ми, да упоредим оба с оригиналом. Ја сам најпре читао загребачки превод и упоређивао га с оригиналом; да ми то и не беше задатак, мени би то било забавно, јер, одмах на првој страни, његов ми је текст био местимице нејасан, негде потпуно неразумљив, а да и не помињем граматичке грешке и рогобатну синтаксу. Не желим да ми се верује на реч, него ево првих реченица из тога превода, — а зна се колико се преводиоци муче да им бар почетак буде и веран и спретан.

* *Islandski Ribari,* pripoviest, preveo E. Petrović, Zagreb, 1891.

Digitized by Google

Загребачки превод гласи:

Bilo ih je na okupu pet, sa silnim ramenicama. Uprli lakte o stol i pili u nekakvom tamnom prostoru, — njihovu noćištu na brodu, — koje zaudaraše po rasolu i moru.

To noćište bijaše suviše nizko prema visini njihova stasa; pa se na jednom kraju suzivalo kao prazna utroba morskog galeba. Ljuljaše se polagano i pospano.

То би требало да је превод ових реченица:

Ils étaient cinq, aux carrures terribles, accoudés à boire, dans une sorte de logis sombre qui sentait la saumure et la mer. Le gîte, trop bas pour leurs tailles, s'effilait par un bout, comme l'intérieur d'une grande mouette vidée; il oscillait faiblement, en rendant une plainte monotone, avec une lenteur de sommeil.

Дакле преводиоцу је: carrure раменица; saumure расô, intérieur утроба? Како вам се свиде изрази »заудараше по расолу«, љуљаше се поспано«? Али што је најлепше, изоставља читаву реченицу: »rendant une plainte monotone«.

А што даље, то горе. Обично преводи речи, једну за другом, често неверно, често их кује; где год наиђе на место потеже, он га жмурке прескочи, те има читавих, понекад најзнатнијих ставова, изостављених.

Нећу да бирам примере, него ево настављам тачно где сам остао, само ћу истаћи неке речи:

Вани је било море и ноћ, а унутра се *није знало* ни за море ни за ноћ; један једини отвор *исјечен на своду* бијаше затворен дрвеним *покровцем*, а *свјетло* им даваше стара свјетиљка, што је висјела *на узици*, итд.

Брзо сам се, дакле, могао уверити да таки превод треба сматрати као да га и нема.

Digitized by Google

Г-ђица Довијанићева преводи верно, а изражава се српски, што значи да не робује речима, него јасно схвата значење, па, наравно, онда га уме тачно казати својим језиком. Значи, да зна добро оба језика.

По моме мишљењу њен је превод добар.

Октобра, 1899.
Београд.

С. Матавуљ.

Digitized by Google

ПРВИ ДЕО

I

Њих петорица, широких плећа, налактили се и пијуцкају у мрачној клети, која зудараше на саламуру и на море. Овај преградак, сувише низак према њихову порасту, сужава се једним крајем као костур велика галеба; брод се лагано лелујао, шкрипећи тужно и једноставно, споро као у сну.

На пољу је ваљда море и ноћ, али се то унутра не познаје. Једини отвор на крову, затворен је дрвеним капком, а светли им о таваници обешена стара лампа, која се лагано лелуја.

У пећи беше ватре, те се сушаху мокре хаљине распростирући пару, која се меша с димом из њихових земљаних лула.

Гломазан сто запремио је цело њихово боравиште имајући потпуно његов облик, остављајући само толико местанца, колико би се с муком човек око њега прогурао до уских сандука, приљубљених уз храстове зидове. Изнад њих се пружају дебеле греде које мало што не дохватају главама; а иза њихових леђа зјапе кревеци за које бисте рекли да су у зиду издубени као преграде у гробници. Сва дрвенарија неотесана и неорендисана, напојена влагом и сољу, истрвена и углачана њиховим рукама.

Напили се вина и јабуковаче из својих каленица, те радост живљења одсеваше на њиховим лицима, ис-

Digitized by Google

креним и мушким. Сада седе за столом и бретонски ћеретају о женама и свадбама.

У једном оквирићу у позадини, Богородичин кип на дашчици, на почасном месту, од порцулана. Беше мало старинска та заштитница морнарска, а обојена наивном вештином. Али се особе од порцулана одржавају дуже него прâви људи; зато Богородичина црвена и плава хаљина чинила је утисак веома свеже стварчице у овој сиромашној дрвеној кућици у којој је све остало тамно сиве боје. Богородица се доиста наслушала доста жарких молитава у часовима муке и очајања; а у подножју њеном приденуте беху две ките вештачког цвијећа и једне бројанице.

Сва петорица бејаху једнако одевена; на сваком дебела, платнена кошуља, од плаве вуне, увучена у панталоне. На глави им као неки шлемови од укатрањена платна, а зову их *кишњацима* (по имену југозападнога ветра који доноси кишу у нашој половини света).

Ево разлике у њиховим годинама: *капетану* може бити четрдесет, тројици осталих од двадесет и пет до тридесет; а последњем, који се зове Силвестар или Лирли, само седамнаест. Али је већ човек по стасу и по снази. Образе му покрила брадица, црна, мека и гргурава; само му очи остале као у детета: сиво плаве, веома благе и сасвим безазлене.

Збијени један уз другога у тескоби, изгледају веома срећни и задовољни тако шћућурени у своме мрачном леглу.

...Око брода, море и ноћ, бескрајна пустош црне и дубоке воде. Бакарни часовник о зиду показује једанаест, свакако једанаести час ноћи; а по крову чуло се роминање кише.

Они врло весело расправљају о свадбама; али се при томе не чује ни једне неуљудне речи. Не, жене нежењене, или причају шаљиве догађаје што су запамтили у завичају за време свадаба. Понекад би избацили и коју слободнију о милини љубави. Али љубав, како је схватају људи такога кова, увек је здраво осећање које чак и у грубом облику остаје готово неоскврњено.

Digitized by Google

Међу тим Силвестру постаде досадно што још не долази други који се зва Жан (име које Бретонци изговарају Јан).

Збиља, шта ли је с Јаном; увек у послу горе? Што не сиђе, на свој део уживања?

— А скоро ће и поноћ, рече капетан.

И уставши, подиже главом дрвени капак да зовне Јана. Кроз отвор сијну врло чудновата светлост.

— Јане! Јане!... Ej! човече!

Човек се споро јави озго.

Бледа светлост, веома слична дневној, сијну кроз тренутно подигнути капак. — Скоро поноћ!... А у ствари беше видело налик на сунчану светлост као сутонско видело, које се одбија од врло далеких, тајанствених огледала.

Баца се затвори, наста опет ноћ; мала лампа поново засја жутом светлошћу, а зачу се где *човек* трупка великим дрвеним цокулама низ дрвене стубе.

Улазећи мораде се превити као крупан медвед јер је скоро прави џин. Намршти се и запуши нос, јер осети опор задах од саламуре.

Порастом и телом сувише надмаша обичне људе, нарочито ширином леђа, правих као греда. Кад га погледате с лица видите како су му рамени мишићи одскочили на врх мишица као две кугле под плавом кошуљом. Имао је крупне, загасите, врло покретљиве очи и израза дивљачког и поносног.

Силвестар загрли Јана и привуче га к себи нежно као што чине деца; он је био верен са сестром Јановом, те га је сматрао као старијег брата. Јан се предаде овом миловању као лав који се умиљава одговарајући на милошту добродушним смешењем које открива његове беле зубе.

А његови зуби имајући у његовим вилицама више места да се наврстају него код других људи, изгледаху и ситни. Смеђи му брци покраћи и ако их нигда не шиша. Изнад дивно изведених усана уковрчио их што боље може у две сличне коврџице које се растресају с оба краја изнад дубоких углова његових уста. Брада му глатко обријана, а свежи му румени образи

Digitized by Google

задржали једва видљиве мање. као у воћа које још нико није додирнуо.

Чим Јан седе. напунише поново чаше и зовнуше „малога“ (mousse) да им спреми и запали луле.

У томе беше маломе згода да се и он задовољи дуванскога дима. То вам је снажан дечко округласта лица. помало роњак свима овим морнарима више или мање у роду међу собом. Изван његова доста мучна рада, био је њихово љубимче. Јан му понуди мало вина из своје чаше. па га отправише у постељу.

По том се настави у велико разговор о свадбама. Силвестар запита:

— А ти, Јане. кад ћемо тебе једном оженити?

— Зар те није стид. рече капетан. већ готов човек. од двадесет и седам година. а још неожењен? Шта могу о теби мислити девојке кад те виде?

Јан презриво слегну својим циновским раменима велећи:

— Женим се ја понекад. за ноћ. по који пут за сат. како кад.,

Јан беше одслужио свој рок. пет година у ратној морнарици. као тобџија. те научио француски говорити и уметати скептичке напомене. — Тада узе причати своју последњу женидбу која је. по његовим речима. трајала петнаестак дана.

То је било у Нанту с једном певачицом. Једне вечери враћајући се с мора. мало напит сврати у кафану. где су певачице. На вратима је седела жена и продавала велике китe цвећа за двадесет динара. Он купи једну китy. не знајући шта ће њоме: а чим уђе хитну је из све снаге *посред лица* оној која је у тај мах певала на позорници. Учини то. нешто као наглу изјаву љубави. помало као подсмех намолованој лутки. која му се учинила и сувише румена. Женска се од тога ударца стропоштала; за тим га је обожавала скоро три недеље.

— А при поласку. рече он. поклони ми овај златан сат.

Да би им сат показао тресну га о сто као презриву играчку.

Digitized by Google

То исприча опорим изразима и својим говорним сликама. А та баналност из цивилизованог живота беше у големој опреци са животом тих примитивних људи; у опреци са мртвом тишином мора, која се осећаше око њих; у опреци са поноћним виделом, које се назрело кроз кров, и које је давало појма о крају лета на северном полу.

Јаново причање беше непријатно и чудновато Силвестру. Он је још као невино дете васпитан у поштовању брака које му је улила у душу баба, удовица рибара из села Плубазланека. Још врло мали, сваког је дана с бабом одлазио на материн гроб, где је клечећи говорио њиз молитава. С гробља, које се налази на стрмој обали, видело се у даљини море у Ла-Маншу где му је негда нестало оца при једном бродолому. Како је сиромаштина давила и њега и бабу му морао је врло рано поћи у лов на рибе, те је тако на отвореном мору своје детињство проводио. Још се сваке вечери моли Богу, а очи му очувале побожну чистоту. И леп је, после Јана најјачег пораста на броду. Његов врло љупки глас и детиња интонација не беху у складу са његовим стасом и његовом црном брадом. Одраставши сувише брзо, он се чисто збуњивао што се тако на пречац раширио и израстао. Смерао је скоро узети Јанову сестру, али се још нигде није одазвао изазивању које девојке.

На броду имају само три креветића, један за двојицу, те у њима спавају наизменце, делећи ноћ између се.

Кад свршише гозбу у част Велике Госпође, њихове заштитнице, — поноћ већ мало превали. Тројица њих шмукнуше у мале, црне прегратке, сличне гробницама, а остала тројица попеше се на кров, да наставе прекинути велики посао око рибања: Јан, Силвестар и један њихов земљак, по имену Гијом.

На пучини беше дан, вечити дан.

Али је то бледа, бледа светлост која ни на шта не личи. Она озарава сваку тварку као одблесак угашеног сунца. Око њих плинула бескрајња, безбојна празнина, а ван дасака њихова брода све се чини провидно, недохватљиво, нестварно, маштано.

Digitized by Google

Око једва опажа оно што мора бити море: у први мах изгледа као трепериво огледало у коме се нема шта огледати; а продуљујући се, чини се као магласта раван, — по том ништа више; нити је ту видика, нити окрајака.

Свеж, влажан ваздух бриди много силније, продире до костију јаче него права хладноћа; а удишући га осећате врло јак задах соли. Наоколо потпуна тишина, ни киша не пада више; под небом облаци без обличја и без боје, као испуњени скровитом непојмљивом светлошћу. Видно је, а свестан си да је још ноћ; а све то бледило ствари нема никакве нијансе којој би се знало правога имена.

Та тројица на крову живе од својега детињства на северном мору, усред његових фантастичних слика, које су неодређене и језиве, као каква провиђења. Они беху навикли посматрати ту игру бескрајне променљиве околине око своје узане дрвене кућице, и њихове очи беху навикле на то, као год очи великих морских птица.

Брод се у месту тихо љуљушка и непрестано тужно шкрипуће једноставним гласом, као што је једнолика бретонска песма, коју би човек у сну понављао. Јан и Силвестар врло брзо удесише своје удице и струкове, а трећи отвори буре са сољу, па оштрећи свој велики нож, седе иза њих очекујући лов.

А чекање не потраја дуго Чим бацише своје струкове у мирну хладну воду, одмах их извукоше с тешким рибама које се цакле као челик.

Бакалари се једнако хватаху на удице; њих двојица, брзо и ћутке извлачаху их. Трећи их пара својим великим ножем, расплашћује, соли, броји. Тако се иза њих гомилају и од воде цеде рибе што ће им бити имање на дому.

Часови протичу једнолично, а у великој, празној просторији светлост се лагано мења; овога се трена чини јаснија и одређенија. Оно што беше као плав сумрак, као летње вече на северу, постаде сада, без прелаза, без ноћи, нешто као зора, коју све морско огледало одбија у неодређеним, руменим млазовима....

Digitized by Google

— Свакако би се ваљало оженити, Јане, рећи ће на један мах Силвестар, овом приликом с пуно озбиљности а гледајући у воду. (Изгледало је да познаје неку Бретањку, која се загледала у црне очи његова старијега брата; али се само страшљиво дотицао ове озбиљне ствари.)

— Да! оженићу се ово који дан, рече смејући се и поносит, ваљајући живим очима — оженићу се, али ни једном земљакињом; не, ја, ја ћу се оженити пучином, па ћу вас позвати све колико вас је, овде, на игранку, коју ћу приредити.

Међу тим и даље лове, јер не треба губити време у разговору; беху усред дебелог слоја рибљег народа, који се на пут кренуо, па ево где већ два дана непрекидно врви.

Прошлу ноћ сви су пробденисали, те за тридесет сахата нахватали више од хиљаду крупних бакалара, због тога су им снажне мишице малаксале, те су подремали. Само им је тело будно, те само собом наставља ловачке покрете, док им душа на махове лебди у пуноме сну. А ваздух на пучини, који дисаху, беше чист и неначет, као првога дана по створењу света, тако животворан да им и покрај умора прси шири а образе освежава.

Најзад пристиже и обасја и јутарња светлост, истинска светлост; као у доба стварања света, одвоји се од таме, што се на видику згомилала па ту, у густој маси залежала; сада тек, пошто се јасно развиде, уочише да излазе из ноћи и да је пређашње видело било као у сну, неодређено и чудновато.

На веома тешком, веома ступтеном небу помаљаху се овде онде проблесци, као на своду отвори кроз које продиру сребрнасто-румени зраци.

Доњи облаци наслагали се у густ мрачан котур који је воду опколио, а даљину испунио неодређеним облицима и мраком; изгледало је да је небо омеђено; облаци беху као завесе над бескрајношћу. Кад их погледате, чини вам се да видите затворену просторију, непрокорачљиву међу, као вео који хоће да заклони недокучљиве тајне, које би људску памет побркале

Digitized by Google

Тога јутра, око кућице од дасака, која носи Јана и Силвестра, променљиви спољашњи свет узе израз неизмерног „благовења“; водени свет стао као светилиште а сноп̀ље од зракова што млазовима пробија кроз свод овога храма продужује се у одблесцима од непокретне воде, као по каквој мраморној порти. За тим, мало по мало, засја из врло велике даљине друга тлапња: румена, као од камена изрезана, слика ненадмашне висине — рât тамнога Исланда...

Јаново венчање с пучином!... Ловећи, Силвестар једнако помишља на то и ако ништа не сме да изусти. Смутило му се у души. Ражали му се што се брат-Јан руга светој тајни брака; а поврх свега, беше се и препао јер је био празноверан.

Већ одавна се носио мишљу о Јановој свадби! Замишљао је да ће Јан узети Году Мевелову плавојку из Пемпола, — па се радовао како ће доживети ту срећу пре одласка на војну службу, пре петогодишњег прогонства без поузданог повратка у постојбину; а што се тај тренутак више примицао, њему се срце све јаче стезало.

Четири сата из јутра. Остала тројица која су доле спавала дођоше да их смене. Још по мало дремљиви, усишући пуним плућима оштри ваздух, пењу се на кров, довршујући навлачење високих чизама; а зажмуриш̀е у почетку, јер им се очи засенише силним одблеском ове бледе светлости.

Тада Јан и Силвестар узеше доручковати брже боље ломећи пексимит дрвеним маљицама, па га окупише жватати тако силно да им све пуца за ушима, а од срца се смеју његовој тврдоћи. Опет се веома разведриш̀е што им се указа прилика да потраже своју топлу постељу, па обгрливши један другог око струка упутиш̀е се ка уласку бацн гегајући се и певушећи неку старинску песму.

Пре него што ће се спустити застадоше да се мало поиграју с Тирком, младим њулендером, бродарским псом, који има врло велике, неспретне шапе. Стадоше га задиркивати рукама, које он као вук уједа док их не заболе. Тада Јан, изразом љутине у очима,

Digitized by Google

одгурну га немилице, те се издужи по крову и заурлика.

Јан је добра срца, али је мало дивљачне ћуди; а кад ради само његово физичко биће тада је при њему миловање близу грубог насиља.

II

Лађа им се зове *Марија*, а капетан Гермер. Он сваке године одлази на велики, опасни лов у ове хладне крајеве у којима лето нема ноћи.

Марија је веома стара, као и порцуланско кип њене заштитнице Богородице. Њени дебели бокови с храстовим ребрима, размакнути и храпави, напијени влагом и саламуром, али још чврсти и здрави, миришу животворним катрапским мирисом. Кад почива, изгледа гломазна својим масивним удовима; али кад дуне западни ветар врати јој се снага и хитрина, те лети као галеб кога разбуди вихар. Тада се она на свој начин уздиже на таласу и полети на њему окретније него многи нови бродови, грађени по модерном начину.

А они, њих шест мрнара и њихов мали, они су *Исланђани* (јуначко морнарско племе распрострањено нарочито у крајевима Пемполе и Трегјера, од оца на сина предано рибању).

Готово нигда они не виде лето у Француској.

При свршетку сваке зиме примају с осталим рибарима у Пемполском пристаништу свештенички благослов за срећан пут. Тога свечаника диже се на пристаништу олтар, увек истоветан. Тај олтар прикачује пештеру у стењу, а у средини између трофеја од котава, весала и паламара уздиже се на престолу љупко и мирно света Дева, морнарска заштитница, коју су њих ради, изнели из цркве да увек гледа од нараштаја на нараштај истим својим очима без живота срећнике којима ће ловачко доба бити повољно, — и оне који се неће ни вратити.

Свето причешће (остија), праћено лаганим ходом литија од жена и матера, заручница и сестара, обилази пристаниште где сви исландски бродови окићени

Digitized by Google

поздрављају заставама поход. Свештеник застаје пред сваким бродом, говори свете речи и благосиља.

За тим се сви крећу као флота остављајући земљу готово без мужева, без верениках и синова. Удаљујући се морнари запевају у један мах пуним, уздрхталим гласом песму Марији „Звезди Мора".

И сваке године врши се иста свечаност и исто праштање при поласку.

По том настаје живот на пучини, издвајају се по по три, по четири снажна друга на покретљивим даскама насред хладне воде северног мора.

До сада су се враћали кући: — света Дева, Морска Звезда заштићавала је лађу која носи њено име.

Крајем августа настаје доба повратку у постојбину. Али се *Марија*, по обичају многих исландских бродова, само за тренутак дотиче Пемпола, па се спушта у Гаскоњски затон, где се лов добро продаје, за тим на песковита острва са сланим баруштинама где со купује за најближи поход.

По овим јужним пристаништима која још загрева сунце разиђу се на који дан једри бродарски моћи жудни уживања, загрејани пригревицом позног лета, влажним ваздухом, — земљом и женскињем.

А о првој јесењој магли враћају се домовима у Пемпол или у раштркане колебе гоелске покрајине предајући се неко време породици и љубави, свадбама и рођајима. Скоро увек налазе у повратку по које новорође зачето прошле зиме које чека кума да прими свето крштење: — много подмлатка треба овом рибарском племену, које Исланд прождире!

III

У Пемполу, једне лепе вечери тога лета, у недељу месеца јуна, две женске свом душом прегле да напишу неко писмо.

Пишу га пред широким отвореним прозором, на чијем старом, масивном наслону од гранита поређане су пеке са цвећем.

Digitized by Google

Погнуте над столом обе изгледаху младе. У једне врло велика старовременска повезача на глави, у друге сасвим мала по новијем крају какав су усвојиле Пемпољанке: — две заљубљене друге, могли бисте помислити, које заједнички састављају нежну посланицу каквом лепом Исланђанину.

Она што казује у перо, са великом повезачом, подиже главу домишљајући се шта би рекла. Гле! па она је стара, врло стара, и ако нам се чињаше млада кад је гледасмо с леђа у малом загаситом шалу. Богме стара и престара: добра остарела душа, којој може бити најмање седамдесет година. Али још лепа, још свежа, доста румених јагодица, какве понекад стара чељад очува. Њена повезача, сасвим ниско на челу и темену, личи на два три широка левка од муслина, извијена једна из другога а спуштају се до самог потиљка. Њеном поштовања достојном лицу лепо пристаје сва ова бледоћа, у чијем је оквиру лице имало нешто свештеничког. Благе јој очи пуне су усрдне часности. У ње нема више ни трага од зуба; а кад се насмеје помаљају јој се место њих црвене, округле десни које нешто напоминьаху детињске. И поред њене браде која беше постала као вршак од опанка (како сама обично вели) профил јој није много оштећен годинама. Још се може познати да је био правилан и чист као у светитељака.

Она гледа кроз прозор тражећи шта би још могла забавнога напричати своме унуку.

Одиста у целој покрајини пемполској нема јој друге која би умела напричати толико шаљивих прича о овој или оној личности, ма о чем на свету. У овоме писму било је већ три четири неисплатљиве приче, — али без и мало пакости, јер она у својој души нема ничега пакоснога.

Друга женска, видећи да више неће бити мисли, узе пажљиво писати адресу:

Госиодину Моану Силвестру, на броду Марији, капетан Гермер, на Исландском мору, преко Рекавика.

За тим и она подиже главу, да запита:

— Је ли готово, баба Ивона?

Digitized by Google

Ова друга женска је врло млада, по лицу судећи тек ако јој двадесет година. Врло плава, — ретка појава на овоме крајичку Бретање где је народ црномањаст. Врло млада, очију сивих као лан, а скоро црних трепавица. Њене обрве, плаве као и коса јој, имају у средини затворенију, црвенкасту пругу као сликарском четкицом повијену, што казује њену крепост и њену вољу. Покрађи јој профил веома племенит: нос јој се продуљује у потпуном правцу с челом као у грчких лица. Дубока рупица под доњом усном обележава њен окрајак дивном оштрином: — а овда онда, кад би је каква мисао јаче саузела, гризла би ту усну белим горњим зубима, те би се под фином кожом јаче зацрвенеле мале пруге. На целом њеном витком стасу има нечега поносног, по мало и озбиљног, наслеђеног од одважних Исландских рибара, њених предака. Очи јој одсевају и благошћу и упорношћу.

Њена повезача имађаше облик шкољке и повија се као пантљика сниско по челу, па се с обе стране високо уздиже остављајући пуну слободу дебелим плетеницама њене косе укотурене изнад ушију у пужиће — то је одржано старинско оглавље, те Пемпољанке личе на своје рође из незапамћеног доба.

Лако је уочити да је девојка друкчије васпитана него она сирота старица коју она зове бабом, а која јој је у истини пратетка коју је многа несрећа у животу сналазила.

Девојка је кћи газде Мевела, старог Исланђанина, по мало морског гусара који се обогатио смелим пословима на отвореном мору.

Њена је ова лепа соба у којој је мало пре писмо довршено: нов кревет, по варошком, са завесама од муслина чипкама опточеним. Дебели зидови застрти хартијом јасније боје те су заглађене неправилности гранитне стене. Таваница је окречена као и огромне греде по којима се познаје старост овога зидања. Потпуно удобна грађанска имућна кућа с прозорима окренутим на стари пемполски трг, на коме бива сајам и молепствија.

Digitized by Google

— Је ли готово, баба Ивона? Немаш му ништа више рећи?

— Немам, дете моје. Додај само, молим те, поздрав од моје стране младом Гаосу!

Младом Гаосу!... другим речма Јану!... Пишући то име, лепа, поносита девојка зарумене се.

Чим ово додаде у дну писма писана убрзаним рукописом, диже се и окрете главу на страну као да на пољу, на тргу спази нешто веома занимљиво.

Кад устаде виде се да је приличпо висока; струк јој као саливен, као у какве еленгантне госпође, у припијеној уз тело утези, на којој нигде боре. И поред повезаче, напомиње госпођицу. Руке јој истина нису необично мале, као закржљале, у чем се данас хоће да види лепота; али су ипак меке и беле пошто нигда нису радиле грубе послове.

Некада је до душе била и мала Года која је босонога по води шлепкала, без матере, скоро сасвим напуштена за оно време док јој је отац на Исланду рибарио. Лепушкаста, румена, неочешљана, самовољна и упорна, развијала се нагло под силним оштрим дахом ветра са Ла-Манша. У то доба лети би је примала ова сирота баба Ивона, па би јој давала Силвестра на чување за време свога тешкога надничења у Пемполаца. Као каква мајчица обожавала је она овога другога малишана који јој је повераван, а од кога једва ако је била старија за годину и по дана. Он је био толико црномањаст, колико је она била плава, толико послушан и умиљат, колико је она била жива и ћудљива.

Сећала се тога почетка у своме животу као разборита девојка коју ни богаство ни варошки живот нису заносили: тога се сећала као ваљкадашњега сна у дивљачкој слободи, као успомене на неодређено, тајанствено живовање кад јој се приморје шире чинило а стрмените стене на обали огромније.

Кад јој је било пет или шест година, отац јој купујући и продавајући товаре дође до новаца. Тада је одведе у Сен-Бриje, а доцније у Париз. — Тако од мале Године постане *госпођица Маргерита*, висока,

Digitized by Google

озбиљна, мудра погледа. Вазда малчице остављена сама себи, само на други начин него пре на песковитом приморју у Бретањи, — задржала је своју ћудљиву детињу нарав. Што дознаде о животу, то дознаде пуким случајем, без икаква расуђавања; штитило је урођено, скоро ненадмашно достојанство. По који пут понашала би се сувише слободно, говорећи лупила ћудма у очи такве ствари које би их зачуђавале; нити се њен лепи, ведри поглед увек к земљи обарао пред погледима младића; али је био тако чистан и равнодушан да се ови нису могли варати. Морали су одмах бити на чисто како имају посла с честитом девојком којој је срце тако исто свеже као и њено лице.

У великим варошима више јој се изменило одело него она сама. И ако је задржала повезачицу, с којом се Бретонке тешко растају, опет је брзо свикла друкчије се облачити. Њен негдашњи слободни струк мале рибарке, развијајући се, добивајући пуноћу лепих контура, посталих на морском ваздуху, стањио се доле под утегама варошке госпођице.

Сваке године враћала се са својим оцем у Бретању, — само лети ради купања. — Тада се за неколико дана сећала својих старих успомена и свога имена Годе (што ће по бретонски рећи Маргерита); а радо је гледала и Исланђане о којима се толико причало, а којих нигда овде нема, а сваке их је године било по неколико мање при прозивци. Слушала је на сваком местанцу где се говори о Исланду који јој се чинио као нека далека провалија где се сада бавио онај кога је волела.

За тим се једног лепог дана коначно преселила у овај рибарски крај, јер је оцу тако шунуло, што му се прохтело да тамо заврши свој живот настанивши се као грађанин на великом тргу у Пемполу. — —

Добра старица, сиромашна и чистуница, оде захваливши чим је писмо прочитано и запечаћено. Наставала је прилично далеко, на уласку у општину Плубазланек, у засеоку приморском, још у истој колиби у којој се сама родила, и у којој је одгајила синове унуке.

Digitized by Google

Пролазећи кроз варош многима је прихваћала Бога; јер беше старица, остатак једне честите и вредне породице.

Правим чудом реда и чувања, изгледаше готово лепо одевена, а онамо: на њој беху искупљене истрајане хаљине. Увек исти загасити немполски шал низ који се више од шест година спуштали муслински завртњи њене велике повезаче, — венчани шал, негда плав па преобојен о свадби сипа јој Пјера, а од тога доба приштеђиван само за свечанике. И дан данњи прикладан.

И сада иде исправљено не погнута ни најмање као друге старице. Одиста, и покрај мало узвијене браде, мора вам се учинити дивна по добродушним очима и фином профилу.

У коликом је поштовању познаје се по здрављењу којим је људи предусрећу.

Уз пут пролази покрај свога удварача, столара по занату који је некад за њом уздисао. Има му осамдесет година, а сада скоро увек седи на своме прагу, док момци, синови му, рендишу за тезгама. — Као што се прича, никад се није утешио што није хтела поћи за њега, ни као момка, пи после као удовца; али се с временом туга изврглa у шаљиво, нешто пријатељско, а нешто злобно злопамћење, те би је увек запитао:

— Шта велиш, лепојко, кад ћемо ти једном *узети меру*?....

Она захвали рекавши како се још није одлучила узимати такву меру. Својом незграпном шалом старац је наговештавао на одећу од јелових дасака — последње земаљско одело....

— Лепо, лепо, кад год ти се прохте; немој се само, знаш, снебивати!

Он би се тако вазда са њоме нашалио; али се њој данас тешко било на то насмејати: осећала се уморнија, ломнија од непрестаног тешког рада, — а при том јој на памет драги унук, њен мезимац који ће по повратку с Исланда морати у војску. — Пет година!... Можда у Кину, у рат!... Да ли ће је застати

у животу кад се врати? При тој помисли стегло јој се срце... Не, ни близу није била тако весела како се чинила ова сирота старица. Ено јој се лице страшно набира: рекли бисте сад ће заплакати.

Дакле и то може бити, дакле је цела истина да јој га ускоро могу узети, овога последњег унука.. Ах! можда ће умрети сама као сиња кукавица а не видети га.... Предузети су истина Бог кораци (господа из вароши, њени познаници) да га не позивају, као потпуру скоро самохране бабе која неће моћи још дуго радити. Али се у овоме није успело, — због Жана Моана бегунца, старијег Силвестровог брата о коме се више није говорило у породици, али који је ипак био у животу негде у Америци, а сада је млађега брата лишио повластице по којој би се могао ослободити од војске. За тим се истакла њена мала пензија коју је уживала као морнарева удовица; налазило се да није довољно сиромашна.

Вративши се кући дуго се молила Богу за све своје покојнике, синове и унуке; за тим се молила, такође са жарком преданошћу, за свог малог Силвестра, па покуша не би ли заспала, — мислећи на одело од дасака; а срце јој се стало ужасно стезати кад се сетила своје дубоке старости у тренутку овога одласка. — —

Друга, млада девојка, оста седећи покрај прозора и посматрајући на тамним гранитским зидовима жути одблесак сунчева заласка и црне ласте које су небом кружиле. Пемпол је увек мртав, па и недељом дугих мајских вечери. Младе девојке које у ово доба године немају никога ко би им се удварао шетају се две и две, три и три, сањајући о љубавницима на Исланду.

„....Поздрав од моје стране младом Гаосу....“ Веома се збунила кад је стала писати ову реченицу и ово име није јој силазило са памети.

Она проводи често вечери на овом прозору као каква госпођица. Отац јој не воли много да се она шета са својим вршњакињама које су негда биле њене друге. А кад се с лулом у зубима врати из каване с другим старим морнарима, па стане ходати горе доле,

Digitized by Google

био је пуно задовољан што види на гранитском прозору између пека с цвећем своју ћерку у красној кући. — —

Млади Гаос!... И против своје воље погледа на море које не види, али које у близини осећа, на крају уличица кроз које су се лађари горе кренули. И мисли јој летеше ка бескрајности мора, које очарава и прождире; вину се у памети доле на далеко у северне воде по којима је пловила *Марија са капетаном Гермером*.

Како је чудноват момак овај млади Гаос!... Сад је недостижан, пошто јој се приказао, онако смело и заносно!.....

Дуго тако сањајући пребирала је у памети успомене из свога повратка у Бретању прошле године.

Једног децембарског јутра после ноћне вожње она и отац јој сиђу са париског воза у Генган тек што се кроз беличасту измаглицу појавила зора растерујући таму и провејавајући оштром хладноћом. Тада су њоме завладали нови до сада јој непознати утисци: није могла познати ову стару варошицу кроз коју је само лети пролазила: било јој је као да је на једаред потонула у давнашњу прошлост. (Ова тишина, после Париза! Овај мирни живот у људи другога света који за ране, магловите зоре иду за својим сиђушним пословима! Старе куће од тмастога гранита, црне од влаге и ноћи која их је још обавијала; све бретонске прилике — које су је сада очаравале што је волела Јана — јављале су јој се онога јутра у неутешној тузи. Домаћице, поустајале, од ране зоре већ су отварале своје вратнице, а она је у пролазу разгледала унутрашњост ових старих кућа с великим каминима поред којих су с пуно достојанства мирно седеле старе маме у својим повезачама, тек се дигле из кревета. Чим се мало јаче развидело отишла је у цркву. Како јој се пространа и мрачна чинила ова величанствена црквена лађа, — веома различна од париских цркава, са својим кртим стубовима које су векови у подножју иштетили; а заударала је на пепштеру, старину и шалитру. При самоме дну иза стубова горела је свећица пред којом је клечала жена, по свој прилици завета ради. Светломрцање слабог пламичка губило се у не-

Digitized by Google

јасној празнини под сводовима... Тада се најераред јавио у њој самој траг давно заборављеног осећања: сета и страх које је осећала још као слабо и нејако дете кад су је зими рано изјутра водили у пемполску цркву на јутрење.

Па ипак јој одиста није било жао за Паризом и ако је у њему било много лепих и забавних ствари. Све јој се у први мах чинило, е ће је нека тескоба загушити, јер у њеним жилама тече морнарска крв. За тим је сама себи као туђинка долазила осећајући се ван свога завичаја: Парижанке су женске у којих се озади сниже утегнутог струка види вештачко јастуче; оне умеју ићи на особит начин цупкајући под својим панциром од рибљих костију; а она је довољно паметна те је нигда срце не би повукло да се у овоме на њих угледа. Било јој је неугодно кад се појави на улицама нариским у својој повезачи, које је сваке године наручивала код мајсторице у Пемполу, јер јој није падало на памет да се свет за њом само тога ради окреће што је сама била дивна за гледање.

Имало је, душа ваља, неких међу овим Парижанкама које су је и привлачиле својом отменошћу; али се овима лако не прилази, то је она знала. А од оних других, оних много нижих које би оберучке познанство прихватиле с презрењем је окретала главу сматрајући их да нису ње достојне. Тако је живила без пријатељица скоро једино у друштву с оцем; а овај је опет често био заузет својим послом или и није био код куће. Тако није жалила за овим животом у туђини и усамљености.

Али и покрај свега тога, овога дана о доласку непријатно се изненадила погледавши у дубокој зими на грубост у овој Бретањи. При том јој се као громорна стена навали на душу помисао што ће још морати четири до пет сати колима путовати, завири се још много дубље у ову суморну покрајину докле стигне у Пемпол.

Одиста су цело после подне овога сурог дана путовали у малим, старим, изрешетаним, свима ветровима приступачним поштанским колима, она и њен

Digitized by Google

отац. Ноћ се све дубље спуштала, а они су пролазили кроз жалосна села испод дрвећа од кога су се сенке као утваре протезале, а обавијала их густа магла у ситним капљицама. Наскоро су морали запалити фењере и тада ништа више нису видели — до две пруге врло зелене бенгалске светлости која је с обе стране пред коњма летела; а то су она два фењера светлела покрај бескрајних ограда украј пута. — Од куда наједаред ово јасно зеленило у децембру?... Зачудивши се промолила се напред да боље види, па је распознала и сетила се: жукве увек зелене, морске жукве украј стаза и стења; а оне у покрајини Пемполу никад не жуте. У исто доба подухну блажи поветарац који јој се такође учинио познат по његову мирису на море...

При крају путовања сасвим се разгалила и развеселила мишљу што јој је на памет пала:

— Како је сад зима, видећу овом приликом лепе Исландске рибаре!

У децембру морају овде бити. Повраћали су се сви кућама: и браћа, и вереници, и љубавници, и рођаци, о којима су јој толико причале њене пријатељице, мале и велике, при вечерњим шетњама приликом њенога летњег борављења. Она се забављала овом мишљу, а ноге јој се као лед скочањише, јер се није могла мицати у колима...

Она их је одиста видела... а сада јој је један од њих и срце украо...

IV

Видела је први пут Јана сутра дан по свом доласку, *о праштању у Исланђана*, што пада 8 децембра о зачећу Богородице, заштитнице рибарске, — мало после литије. Тамне улице још су биле украшене белим засторима искићеним бршљаном и зелеником, зимским лишћем и цвећем.

При овом праштању огледа се простачка а по мало и дивљачка радост под суморним небом. Радост без веселости коју чини немар и изазивање, физичка

Digitized by Google

снага и алкохол, радост коју тишти општа гроза од смрти.

У Пемполу бучна граја; звона звоне а разлеже се црквено појање. Крчме брује од опорих песама на један глас, старе мелодије при уљушкивању морнара, старе тужбалице дошле од некуд са мора, Бог би свети знао с кога краја, из дубоког мрака прошлости. Морнари у гомилицама испод руке крстаре по улицама, гегајући се у ходу, нешто из навике, а нешто од пића, бацајући мало живље погледе женскињу после дугог уздржљивог живота на широком мору. Гомилице девојака у калуђеричким, белим повезачама, утегнутих и уздрхталих, лепих прсију, а дивне им очи препуне тежње целога лета. По старим гранитским кућама ври од народа. Почађали кровови причају своју вековну борбу са западним ветровима, с натуштеним небом и с кишама, са свачим што море може из себе избацити. Али причају и ватрене приче што су под њима заклона нашле, старе чудноватe догађаје пуне смелости и љубави.

При том осећање верско, и оно о прошлости што лебди изнад свега овог, страхопоштовање, поштовање старинских обреда и символâ заштитникâ и пречисте у бело обучене св. Деве. Поред крчама црква са пероном застртим лишћем, широм отворена као велика, мрачна пештера. Из ње мирише тамњан, унутра кроз таму светлуцају свеће, а са осветљеног јој свода спуштају се на све стране мрнарски заветни дарови. Поред заљубљених девојака љубе несталих морнара, удовице злосрећних бродоломника, излазе из капеле мртвих у својим дугим шаловима и својим малим, глатким повезачама. Ћутећи, погнуте главе, пролазе кроз живота пуну вреву као црна опомена. А мало даље море, тај велики хранитељ, тај ненасити таманилац свих тих снажних нараштаја. И оно се узбунило и узаврело узимљући удела у овој свечаности...

Све је ово Году збуњивало. Узбуђена и насмејана лица, али стегнута срца, осећала је како је подузимље нека зебња при помисли да ће јој овај кутак остати од сада вечита постојбина. На пијаци, где су

Digitized by Google

играчи и пеливани, она се шета са својим пријатељицама које јој и с десна и с лева казују по имену младе момке из Пемпола или Плубазланека. Око неколико певачâ начетила се гомилица „Исланђана“ окренувши девојкама леђа. Прво јој се очи уставиле на једноме од њих циновскога пораста и сувише широких плећа; па ће рећи отворено, чак мало и подругљиво:

— Гле онога, колики је!

Скривена мисао у њеној реченици била би од прилике ова:

— Оној што за њега пође биће тесна кућа с његовом ширином!

Он се окрете, као да чу шта она рече, па је омери од главе до пете брзим погледом којим је ваљда хтео рећи:

— Која ли је ово вркочкиња у пемполској повезачи што је још нигда нисам видео?

За тим брзо спусти очи из уљудности, па се учини као да га поново веома забављају певачи, не показујући од своје главе ништа више до црну косу која је доста дуга и врло кудрава озади над вратом.

Без зазора питала је за име толико њих, а за овога није се усудила запитати. Његов лепи профил који је једва спазила; његов поносни и мало дивљачни поглед; његове јасно загасите, светле зенице које се врло живо котурају по плавом опалу његових очију, — све ово потресло ју је и поплашило.

То је био главом „млади Гаос“ о коме је од баба-Ивоне чула да је велики пријатељ Силвестров. Тога истог вечера о опраштају срели су њу и њеног оца Силвестар и он идући испод руке, па застали мало и назвали им Бога...

...Мали Силвестар већ у почетку постаде јој као брат. Као рођаци наставили су говорити једно другом „ти“. Свакако се у почетку мало снебивала пред овим великим, брадатим младићем од седамнаест година; али како се његове благе, детиње очи нису биле промениле, наскоро је постала према њему тако поверљива као да јој се из очију никад није ни губио. Кад је у Пемпол долазио устављала га је на вечер

То није имало значити ништа особито, а он је веома слатко јео, пошто је у његовој кући храна чешће танка била...

...Управо овај јој се Јан није бог зна колико удварао при првом познанству, — на углу мале суре улице која је била сасвим претрпана зеленим гранчицама. Задовољи се само поздрављајући је скидањем шешира, мало снебивљивим али врло поносним покретом. За тим је прелете својим оштрим погледом, па од ње окрену очи и као незадовољан овим сусретом журно отиде даље. Јак западни ветар, дигавши се за време литије, посеја земљу шимшировим гранчицама, а преко неба навуче суро црне засторе... Све је ово Года врло јасно гледала у сањарији својих успомена: како се жалосно спушта ноћ по свршетку свечаности; како ветар дуж зидова лепрша беле ћилиме цвећем искићене; како врве узаврле гомилице на ветар и непогоду навиклих „Исланђана" који с песмом у крчме покуљаше ради заклона од скоре кише. Поврх снега, сећа се високог момка који је пред њом као кип стајао срдито и збуњено окренувши главу због њеног сусретa... Како је дубока промена настала на њој од тога доба!...

А каква разлика између свршетка свечаности и ове тишине! Како је овај исти Пемпол вечерас тако ћутљив и празан овога дугог млаког сутона мајског, због кога се на прозор приковала усамљена, пуна сањарија и љубави!...

V

Други су се пут видели на једној свадби. Младом Гаосу пало је у део да јој понуди руку. Она је прво помислила како ће јој бити непријатно пролазити кроз улице с овим високим момком кога ће свак загледати због његовог пораста, а који, по свој прилици, путем неће знати шта говорити!... Осим тога јако је зазирала и од његовог дивљачког и опасног изгледа.

У одређени час сви се за полазак искупили, а Јана још није било. Време је одмицало а он још није

Digitized by Google

долазио, те су већ стали говорити како га више ни чекати неће. Тада тек девојка разумеде да се само њега ради тако дивно обукла; са сваким другим од ових младих људи свечаност и игра значиле би као да их није ни било, нити би за њу била каква радост.

Најзад стигао је и он у свечаним хаљинама, па се без икакве забуне правдао пред родитељима невестиним. Ево шта је било: Јавили из Енглеске за велику сеобу риба којима се нико није надао. Оне су имале те вечери проћи уз море од Орињија. С тога, колико је год било у Плубазланеку бродова, сви се на мах стали спремати брже боље. Узбунила се села, жене окупиле истеривати мужеве из крчама и гурати их да потрче; а саме се размлатале подижући једра и помажући при кретању лађа; настала јурњава на врат на нос у целој околини...

Све је ово испричао с врло великом лакошћу усред целог оног света што га је био окружио; а причање је пропраћао овојим обичним покретима, котурао очима и пријатно се смешио, те му се видели његови сјајни зуби. Да би боље изразио журбу при спремању, узвикнуо би овда онда усред свога говора развучено, врло смешно „*ху!*“ — узвик у морнара којим брзину наглашују и који подсећа на пријатно звиждање ветра. Тако је и приповедач био принуђен брзо потражити заменика и натурити га власнику лађе у којој се најмио за ту зиму. То је био узрок његову задоцњењу; а пошто није хтео пропустити свадбу, мораће изгубити сав свој удео у лову.

Слушајући га, морнари су потпуно разумели ове побуде, те нико није ни помислио да му што приговори. Познато је, разуме се, како све у животу више или мање зависи од непредвиђених догађаја на мору, више или мање од промене времена и од тајанствене сеобе риба. Остали Исланђани, који су се ту десили, сажаљавали су само што нису за времена извештени, па да се као и Плубазланечани користе срећом која је пучином минула.

А пошто је тада и сувише доцкан било те се ништа није дало изменити, није остајало ништа друго

Digitized by Google

већ да понуде руку девојкама. Виолине су на пољу засвирале и они се весело кренули.

У почетку Јан јој је изјављивао само обичне учтивости што се за време свадбе указују младим девојкама које удварачи из ближе не познају. Међу паровима на овој свадби само њих двоје били су туђи једно другом; иначе међу свима сватовима само рође и рођаци, вереници и вереницe. Био је међу њима и по који љубавник; јер се у овом крају, у Пемполу, тера доста далеко с љубављу о повратку са Исланда (само имају поштено срце па се после и венчају).

Али те вечери, за време игре, кад се опет повела реч о овом великом проласку риба, он ће јој, погледавши је право у очи, на пречац рећи ову неочекивану реч:

— Једино ради вас, ради вас једине у Пемполу, — па и на целом свету, — могао сам се уздржати од овог похода; не, одиста, нико ме други не би могао омести у моме рибању, госпођице Годо...

Изненађена у почетку што се рибар усудио тако говорити њој, кад је она на ову игру дошла скоро као каква краљица; а за тим пријатно очарана одговорила му је:

— Хвала господин-Јане; и мени је пријатније с вама него ма с ким другим.

То толико. Али од овог тренутка па до краја игре, они су разговарали друкчијим начином, гласом тишим и умиљатијим...

Играло се уз лиру и виолину, а парови били скоро увек исти. Кад се он враћао да је узме, пошто је из пристојности и с другом поиграо, смешили су се једно на друго као пријатељи који се поново састају; па су поверљиво настављали свој прекидашњи разговор. Јан је наивно причао о своме рибарском животу, о својим напорима, својој заради, негдашњим тешкоћама у својих родитеља док су подигли четрнаестрицу малих Гаоса, међу којима је он био најстарије дете. — Сада су се извукли из сваке невоље. нарочито од како му је отац наишао у Маншу на остатке пострадала брода, јер је за те остатке узео 10000 ди-

Digitized by Google

нара по одбитку дела што је држави припао. То им је помогло, те су подигли горњи спрат на својој кући, — на самом крајичку Плубазланечког атара, у сеоцу Пор-Севану, одакле се врло дивно цео Манш може прегледати.

— Мучан ти је, рећи ће он, тај Исландски занат: Чим гране фебруар хајде крећи на злоћудо море, на крај света где влада оштра хладноћа и тмина...

...Док је Года посматрала како се мајска ноћ спушта на Пемпол, дотле лагано јој је прелазио преко памети цео разговор на игранци; а она га се сећала као да се јуче водио. Зашто би јој тада до ситница причао о своме животу, ако није на женидбу помишљао? јер она је готово то причање као вереница и саслушала. Свакако није он с реда момак који своје прилике казује свакоме...

— Али поред свега тог, занат је доста добар, и ја га никад не бих променио, додао је Јан. Неке године при повратку понесем кући 800, а неке богме и 1200 динара и предам матери.

— Предате својој матери, Јане?

— Па, дабоме увек све! Такав је обичај у нас Исланђана, госпођице Годо. (Он то рече као обичну ствар, која се по себи разуме.) На пример ја, ви то нећете веровати, скоро никад немам новаца. Недељом ми мати да који грош кад пођем у Пемпол. Тако то бива у свачем. А да ми отац ове године није направио хаљине које видите на мени, не бих ниипошто дошао на ову свадбу. О! и не бих дошао да вас пратим у сватовима у лањским хаљинама...

За њу, навикнуту на Парижане, можда нису биле Бог зна како елегантне нове Јанове хаљине: врло кратак капут, отворен изнад прслука мало старинског кроја; али струк као саливен, упијен без икаке замерке, те је њен играч ипак одлично изгледао.

Насмешио би се и загледао јој добро у очи сваки пут кад год би јој што рекао, да види шта она мисли. Али му је поглед остајао благ и частан, те му је кроз цео говор провиривала намера да њој унапред покаже како није богат.

Digitized by Google

А и она се на њега смешила, гледајући га увек право у очи. Мало би што одговарала, али га је слушала целом својом душом једнако му се дивећи и предајући му се све више и више.

На њему се огледала и дивљачка суровост и детиња умиљатост! Његов дубок глас, према другима набусит и одлучан, постајао је увек блажи и пријатнији кад је с њоме говорио. Само би за њу овај глас устреперио бескрајном благошћу као заклоњени музички инструменат.

А каква чудна и неочекивана појава тај крупни момак, слободна понашања, гусарског изгледа, а онамо, у кући сматран као дете, што је њему сасвим природно; чудновато и по томе, што је он свет у накрст обишао преживевши свакојака чуда и опасности па ипак задржавши према родитељима потпуну детињу покорност!

Года је упоређивала Јана са другима, с разним париским вркочима, трговачким калфама, пискарачима, и Бог те пита каквим још ветроњама који јој нису дали мира обожавајући је новаца њених ради; он јој се чинио најбољи а и најлепши међу свима које је познавала.

Да би се с њиме што јаче изједначила, причала му је како у њеној кући није увек било обиља као сада; како је и њен отац отпочео свој живот као исландски рибар, а и сада веома поштује Исланђане; како се она сећа кад је врло мала трчкарала босонога по морској обали после смрти своје јадне матере...

...Ох да дивне игранке! ове једине слатке и одлучне ноћи у њеном животу! — која већ беше далеко одмакла, јер је била у децембру, а сад је мај. Сви они лепи ондашњи играчи сада су лова ради расејани по Исландском мору. За њих је у овај мах видно под бледим сунцем у њиховој безграничној осами, док тама тихо обавија бретонску земљу!

Года оста на своме прозору. Пемполска пијаца, окружена са свих страна старинским кућама, постаје све тужнија што ноћ дубље захвата. Ни гласка се више нигде не чује. Јасна празнина небеска као да се шири

Digitized by Google

и све више уздиже изнад кућа, као да се све јаче одваја од земаљских ствари, — сакупљених сада у овом сутону још само у црн засек од забата и старих кровова. Час по час затворе се по која врата или прилупи који прозор. По који стари морнар изиђе колебљивим кораком из крчме, па се упути тамним уличицама; или се по која задоцнила девојка враћа кући из шетње са китама мајскога цвећа. Једна од њих. Година познаница, назва јој Бога, па јој пружи стручак белог глога као да га помирише. Још су се кроз провидну таму разликовале лаке ките малога белог цвећа. У осталом, уздиже се и други пријатан мирис из башта и дворишта, мирис цветалог козјака по гранитским зидовима, — а и неодређен задах од воде с пристаништа. Последњи слепи мишеви као утваре пролетају ваздухом нечујним летом.

Года је много вечери проводила на овом прозору и посматрала ову меланколичну пијацу; а сваком је таквом приликом помишљала на отпутовале Исланђане, као што није сметала с ума ни ону игранку...

...Завладала је јака запара при крају те свадбе, те се многим играчима стало вртети у глави. Она се сећала како је он играо с другима, девојкама или женама, којима је више или мање био љубавник; сећала се његове презриве снисходљивости, кад је хтео одговорити њиховом изазивању... Како је друкчији био према њима, него према њој!

Диван играч, прав као храст старих шума. Забаци главу назад па се окреће, и љупко, и лако, и достојанствено. Црна, гргурава му коса пада мало преко чела, па се лепрша како ваздух ћарлија по игрању. Года, прилично висока, осећа како та коса додирује њену повезачу кад се он превије ка њој да је боље придржи при брзом валсу.

Овда онда он би јој показао знаком своју малу сестру Марију и Силвестра, двоје вереника што су играли заједно. Он се добродушно смешио на ово двоје, тако младих, тако узајамно уздржљивих. Клањали су се у игри једно другом а збуњивали кад би тихо а свакако врло љубазно што прошаптали. Ни он, истина,

Digitized by Google

икад не би допустио да друкчије буде; али га је ипак то забављало, њега тако несталног и одлучног. Забављао се гледајући њих двоје тако безазлених. Тада би се с пуно значаја на Году насмејао хотећи рећи: Како су смешни и мили!

При крају ноћи настало је силно грљење и љубљење: љубили су се рођаци, љубили вереници, љубили љубавници; али је све то ипак изгледало часно и отворено, врло срдачно и свету на видику. Он њу, разуме се, није пољубио; тако што није било допуштено са кћерју г. Мевела. Свега ако ју је при последњем валсу мало живље притискао на своје груди: с пуно поверења, она се није противила, на против, пре би се рекло, да се мало јаче прибила уз њега предајући му се свом својом душом. Овом напрасном, дубоком, драгоценом заносу, што је и против њене воље уза њ привлачио, свакако су била крива и њена двадесето-годишња чула; али је прво срце започело.

— Виде ли ону безазленицу како га је гледала? рећи ће две три лепојке смерно оборених очију под плавим или црним трепавицама, које међу играчима имају бар по једнога, ако не и по двојицу љубавника. Збиља, она га је много гледала; али јој се имало опростити, јер је он био први, једини младић, на кога је икада у своме животу обратила пажњу.

Кад су се из јутра растали, у расвитак, при цичи, кад су се сви куд који разлазили, опростили су се на особит начин, као двоје вереника који ће се сутра дан састати. Враћајући се кући, прешла је преко исте пијаце са својим оцем не осећајући умор, већ лако и весело дишући срећна и пресрећна. Јест, мило јој је било и иње на пољу, и суморно расвитање, све је то за њу било драгоцено, све дивно.

...Мајска се ноћ већ одавно спустила; сви су се прозори један за другим понајлак затварали уз лаку шкрипцу својих окова; а Года је једнако стајала не затварајући свога. Оно неколико последњих пролазника, још разликујући кроз таму белу повезачу, морали су међу собом говорити: „Нема сумње, ова девојка сања о своме љубавнику!“ Па, богме, и јест, она је о њему

Digitized by Google

сањала и само што се није расплакала! Ситним белим зубма гризла је своје усне непрестано, те јој се једнако преображавао онај превој, што је красио свежину њених уста. Очи су јој укочено гледале у таму, али никакву тварку нису могле сагледати...

...Али зашто Јан није дошао после ове игранке? Каква промена на њему! Кад би га случајно срела, он се чинио као да бега од ње окрећући очи које су се увек тако живо кретале.

Често је она о томе говорила са Силвестром коме то такође није било јасно.

— Па ипак требало би да пођеш за њега, Годо, ако би ти отац допустио; рекао је он, јер у целој околини нећеш наћи њему друга. Прво ти мораш рећи да је он врло добра владања и ако тако не изгледа; врло се ретко напије. По који је пут тврдоглав, али је, ипак, веома благе душе. Не, ти не можеш знати колико је добар! Па што је морнар! О сваком рибању капетани се отимају о њега!...

Знала је поуздано да би јој отац допустио, јер још се никада он ниједној њеној жељи није одупро. Ништа није марила дакле што он није био богат. Морнару као што је он требало би само мало готових новаца, да за шест месеца походи поморски курс; па би постао капетан коме би сваки власник своје лађе поверио.

Ништа јој такође није сметало ни то, што је он био скоро прави џин. Велика снага може бити на уштрб женској лепоти, а мушкој то ништа не уди.

Чинећи се невешта, разбирала је о њему од девојака из околине које су знале свачију љубавну историју. Нигде се он није обавезао: ниједној се није јаче приљубио него другој; десно и лево, у Лизардијеву као и у Пемполу дружио се с лепојкама којима је говела његова дружба.

Једне недеље доцкан у вече спазила га је кад је прошао испод њених прозора водећи испод руке неку Жанију Карофову. Ова се била чврсто уз њега прибила; а била је лепушкаста, али и врло извикана. Е, то је њу, богме, горко заболело.

Digitized by Google

Још су је уверавали како је и врло напрасит. Једне вечери у Немполу, наквасили се мало у крчми у којој Исланђани банче, избацио је кроз врата велики мраморни сто кад му нису хтели отворити.

Она му је све то праштала: зна се, какви су морнари кад их тако што снађе... Али, ако је био добра срца, зашто ју је тражио, кад ће је доцније оставити? Зашто, кад му она није давала никаква повода? Што му је требало да је целе ноћи гледа смешећи се љупко, врло отворено? Што јој је слатким гласом казивао толике појединости као вереници? Она сада више није могла мењати, нити кога другог волети. Негда су јој на овом истом месту, док је још врло мала била, имали обичај рећи, карајући је, да је неваљало дериште, упорне главице да јој равне нема; па јој је и то остало. Сада је била лепа госпођица, помало озбиљна и поносна понашања које нико није дотеривао, а у основи је остала сасвим она иста.

После оне игранке целе је зиме била у очекивању кад ће га видети; а он није дошао ни да се опрости при поласку на Исланд. Сада пак, кад га није било овде, за њу ништа више на свету није постојало. Време јој је и сувише споро протицало — а она је намерила о јесени извести на чисто ову ствар и тим свршити црно или бело...

...На општинској судници изби једанаест, — оним особитим, пуним звуком што издају звона тихе пролетње ноћи.

У једанаест сати врло је доцне у Немполу. Тада Года затвори свој прозор, упали свећу да легне...

Можда је Јан само мало дивљи; ваљда се прибојавао да га не одбије, јер му се чинила сувише богата?... Зато је намеравала отворено га о томе припитати; али је Силвестар налазио да таква уочљивост не би приличила девојци њезиних година. У Немполу се и онако замерало њеноме изгледу и њезиној ношњи...

...С пуно расејаности лагано као у сну, узе се свлачити: најпре своју повезачу од муслина, за тим своју елегантну хаљину, удешену по варошки, коју

Digitized by Google

немарно баци на столицу. По том скиде и своју дугу девојачку утегу, о којој се много што шта брбљало због њеног париског кроја. Тада јој се ослобођени стас указа много савршенији. Ни утегнут ни доле сужен, показа благе и обле, своје природне црте као на каквоме мраморноме кипу. Изглед му се мењао при сваком покрету, а сваки њен покрет било је дивно погледати.

Усамљена свећа тајанствено озарава њена рамена и груди, диван стас који никад ничије око није видело, а који ће, по свој прилици, и остати скривен за свакога, кад је већ Јан није хтео за жену...

Знала је, душа ваља, да је лепушкастог лика, али није знала за лепоту свога тела. У осталом, на овоме крају Бретање, лепота је у девојака исландских рибара племенско обележје, те људи на њу и не обраћају пажњу. Баш и велике каћиперке међу њима од стида је не би могле нарочито истицати. Не, само рафинирани варошани полажу много на ове ствари те их вајају или сликају...

Сад отпоче расплитати венац косе, изнад ушију увијен у две плетенице, које падоше низ плећа као две тешке змије. Она их подиже као круну на теме ради угоднијег спавања, те је по своме правом профилу изгледала као римска девојка.

Међу тим јој мишице осташе уздигнуте. Она једнако гризе своју усну, а прсте провлачи кроз своје плаве власи као дете кад мучи какву играчку мислећи при том на нешто девето. За тим их опусти и стаде их брзо расплетати, разбаруши их ради задовољства. Коса је заогрну до кукова, те је изгледала права шумска вила.

Сан наједаред дође и покрај све љубави, ради које тек што није заплакала, брзо се баци у постељу и сакри своје лице од свилене вале своје косе која се као вео по њој простре... — —

У колиби у Плубазланеку сан је ухватио и баба-Ивону која се налазила на низбрдици живота; заспала је леденим, старачким сном мислећи о своме унуку и о смрти.

Digitized by Google

Овога истог тренутка на броду *Марији* — на Северном мору, ове вечери врло немирноме мору, — натпевају један другог Јан и Силвестар на које се погледа са толиком чежњом. Певајући тако весело рибају при бескрајној дневној светлости...

VI

. . . . . .

Од прилике на месец дана доцније. — У јуну.

Око Исланда влада оно време што морнари зову *бела тишина*, то јест, када се ништа не креће у ваздуху, као да су се сви ветрићи до краја исцрпли, као да их је нестало у природи.

Небо се навукло великим беличастим велом, који је све тамнији при дну, према видику, па мрко сиве, тмоле, калајне боје. Испод тога је непомична вода бледа сјаја од чега се очи заморавају а тело језди.

Тога маха беше на мору лака поримљавина, која као да се титрала. Такав сјај игра морем у сасвим тихим, чаробним котурима какве видите на огледалу кад га задухнете. Цела јасна површина беше као покривена мрежом неодређених цртежа који се преплећу и расплећу на стотине руку, а нестане их докле оком тренеш.

Не можете одредити или је вечно вече или вечно јутро: сунце које више не показује доба дана једнако је ту изнад овог сјаја од мртвих ствари; а и само је сунце као друго чаробно коло коме готово нема одређених међа, увећано до бескрајности мутним котуром.

Јан и Силвестар, рибајући један поред другог, певају: *Jean-François de Nantes* — песму којој нема краја, забављајући се самом једноликошћу њеном. Погледају се испод ока смејући се детињастом прохтеву којим једнако понављају те исте строфе настојећи да сваки пут започну новим, веселим полетом. Заруменели се удишући хладан, слан ваздух, пун живота а чист. Надимљу њиме груди на самом извору сваке крепости и сваког живота.

Digitized by Google

А онамо, око њих, није живот већ неки дотрајали, или још потпуно нестворени свет: светлост без топлоте, ствари укочене и као за вечита времена слеђене под погледом тога великог утварског ока.

Марија одбацује пучином као веће дугу сенку, по изгледу зелену, према глаткој површини с које се одбија белоћа небеска. А на засењеним, нетреперивим местима можете кроз провидну воду догледати шта се под њом збива: непрегледне и неизбројне рибе, милијарде и милијарде једна другој потпуно сличне, тихо клизе у истоме правцу као одређеној мети на свом вечном путовању. То су бакалари на путу у истоме правцу, у правилним редовима, те изгледају као испрекидане суре пруге које се непрестано крећу брзим трепераењем. По томе треперењу ова маса ћутљивих живих бића изгледа као каква течност. Који пут за напрасним пљеском репа сви се окрену за трен ока и изврну се на сјајно сребрнасти трбух. По том исти пљесак репом и исто окретање продужено целом масом као тихо таласање, као да засјакти испод воде хиљадама металних плочица.

Врло ниско сунце још се ниже спушта; настаје дакле права ноћ. Што се више приближује сивој кружној прузи, што је море опасала, жути све јаче и јаче, а круг му постаје одсечнији, стварнији. Можеш у њега гледати отвореним очима као и у месец.

Ипак је сунце светлило; само се чини да није далеко у бескрајној просторији, да би требало лађом отпловити само до на крај видика, па да дохватиш велику, тмолу куглу, која лебди само на неколико метара изнад воде....

Рибâ се прилично брзо. Кад завирите у тиху воду видите како тај посао иде: бакалари гризну са жудном журбом, па се промрдају осетивши убод. Ваљда желе што јаче натаћи губицу своју. А рибари с трена на трен живо, оберучке извлаче своје струкове добацујући рибе ономе који ће их парати и распластити.

Пемполска флотила, оживљавајући ову пустош, разгркала се по мирном огледалу. Овде онде виде се у даљини мала једра само форме ради развијена, пошто ни-

Digitized by Google

један ветрић не пирка. Та се једра јако истичу својом белоћом према сивој боји у видика.

Овога дана посао исландских рибара изгледа врло миран, врло лак занат, — посао за младе девојке.

. . . . . .

Jean-François de Nantes;
Jean-François.
Jean-François!

Тако једнако певају ова два велика детета!

А Јану је мало до тога што је леп и господског изгледа. У осталом он је дете само уза Силвестра, те само с њиме и пева и игра. Према другима је поносан и суморан; — међу тим врло пријатан кад би коме његова помоћ затребала; увек добар и услужан док га нико не надражи.

Док они певају ову песму, она друга двојица, на неколико корака даље, певају друго нешто, другу мелопеју пуну дремљивости, здравља и неодређене сете.

Не могу зачамити, време брзо лети.

Доле у клети увек је ватре која тиња на дну гвоздене пећи. Заклопац на баци, отвор за силазак, притворен тога ради, да се онима којима је до сна — чини да је ноћ. Њима при спавању врло мало ваздуха треба; а људи с мањом снагом, одгајени по градовима, желе га више. Али, кад прси до самога дна њихова цео дан надимље исти бескрајни ваздух, онда се и оне после тога успавају, па се готово више не покрећу. Довољно је да се људи само згуче у каквој било рупици по примеру зверова.

Лежу кад ко хоће после редарства, ма у које доба било. На сахате се нико не обазире у непрекидној дневној светлости. А увек слатко спавају, без немира, без снова, те се од свега потпуно одмарају.

Спавачи се само онда узнемире, кад им случајно падну на памет женске. Очи се саме отварају при помисли, како ће кроз шест недеља бити крај рибању, те ће се стећи нове или загрлити старе драге.

Али се то ређе догађа; или тада мисле само часно и поштено: сећају се жена, вереница, сестара

Digitized by Google

рођака... Навикнута на уздржљивост, и чула се успављају — на подуже размаке у времену...

. . . . . .

Jean-François de Nantes;
Jean-François,
Jean-François!

...Од једном спазише на самом крају суровога видика нешто што је било тешко разазнати. Узе се извијати из воде прамичак дима, као какав репић, нешто друкчије сив, мало загаситији него небо. Спазише очима извежбаним да продиру у дубине морске:

— Ено пароброда!

— Чини ми се, рече капетан добро се загледавши, чини ми се да је државни пароброд, — крстарица кренула у извидницу...

Онај неодређени дим доноси рибарима новости из Француске. а, између осталих, и неко писмо од старе бабе Ивоне, писано руком лепе младе девојке.

Пароброд се лагано приближавао; наскоро се угледаше његови црни бокови; — одиста је крстарица намерила обићи западне фјордове.

У исто доба, диже се лак поветарац који, рекао би, сече кад га дишете, па стаде местимице шарати површину мртве пучине. По сјајном огледалу окупише се оцртавати плаво-зелени нацрти који се продужују у пруге, по том се шире у лепезе или се разграњавају као корал. Све се то врло брзо догађа уз слабу хуку; а то значи да настаје буђење, да је крај громорној обамрлости. Небо, опростивши се свога вела, разведри се; пара се поче спуштати на дно видика и згомилавати се у куле од сиве ваге образујући тако меке бедеме око мора. Оба бескрајња огледала међу којима су рибари — оно над њима и оно под њима — постадоше опет дубоко провидни, као да с њих неко скиде плесан од које су се били стамнили. Време се мењало, али доста нагло, што није слутило на добро.

А с разних крајева бескрајне пучине поврвеше рибарски бродови; све из Француске, отумарали по овим

Digitized by Google

крајевима: из Бретање, Нормандије, Булоње или Динкирхена.

Као што се птице окупе на поклич свога вапца, тако бродови појуришe ка крстарици. Помаљали су се и с најудаљенијих тачака на видику, те им се сива једра указаше на све стране и оживеше бледу пустош.

Бродови већ нису милели по струјама, већ разапеше своја једра према насталом хлађаном поветарцу да би ка крстарици што пре пристасали.

Појави се такође удаљени Исланд, као да се и њему прохтело да се примакне као и бродови. Он све јасније износи своје високе, голе кршеве, — никад друкчије осветљене до са стране и одоздо, као ни себи ни своме. Као неки други Исланд указа се иза правога, постајући све одређенији, а сличне боје; али је то утворена земља, чија голема брда беху само магла. А сунце, немоћно да се издигне изнад света, кружи све ниже и ниже просијавајући кроз ово провидно острво, те изгледа као да пред њим стоји: положај непојаман очима нашим. Нестало му прстенастог обмотача, а котур му добио много оштрије међе. Тако изгледа као нека кукавна жута планета на умору, застала неодлучно посред хаоса....

Око приспеле крстарице начетала се гомила исландских бродова. Од лађа се одвојише чамци као орахове љуске — носећи крстарици грубе људе дуге браде, дивљачки одевене.

Као деца, сви траже понешто, неко лека за лаке ране, неко потребицу за крпеж, жйтка или писама.

Неке је упућивао њихов капетан да их метну у окове због непослушности коју им је ваљало испаштати; а њима се ни то није чинило необично, јер су сви издржали службу државну. А кад уски крстаричин позадни кров закрчише неколике дугајлије, отегнуте полеђушке са гвожђем на ногама, рећи ће им стари мрнар који их је оковао: „Лезите попреко, децо, да се може проћи“, они се овој жељи послушно и са смехом одазваше.

Овом је приликом било много писама за Исланђане. Између осталих два за *Марију, капетан Гер-*

Digitized by Google

мер једно за *Гаоса Јана*, друго за *Моана Силвестра* (ово је приспело, преко Данске и Рекавика где га је крстарица узела)

Подофицир вади из платнене торбе па раздаје: често се промучи док прочита адресе, јер нису све написане рукама вештим писању.

А командант ће рећи:

— Журите се, журите, барометар пада!

Не беше му по вољи сав тај скуп орахових љусака и толико рибара на овоме несигурном крају.

Јан и Силвестар обично заједно читају своја писма. Овом су приликом то чинили при поноћном сунцу које им је сијало озго са видика личећи једнако на угашену, изумрлу звезду.

Седе одвојени, загрљени на крову у једноме кутку и врло лагано читају, хотећи што боље схватити домаће ствари о којима им се прича.

У Јанову писму Силвестар нађе што шта о Марији Гаосовој његовој малој вереници; у Силвестрову писму прочитао је Јан шаљиве приче од стране баба-Ивоне којој није било друге у вештини да забавља оне које су на одсуству; а прочитао је и последњу реченицу која се њега тицала: „Поздрав од моје стране младом Гаосу".

Пошто су прочитали писма Силвестар бојажљиво показа своје своме великоме пријатељу не би ли га навео да се диви руци која га је написала.

— Види само, зар није ово диван рукопис, Јане?

А Јан, знајући врло добро чија је то девојачка рука, окрете главу сажимљући раменима као да би рекао како му на послетку Силвестар сувише досађује.

Тада Силвестар брижљиво сави јадно презрено писамце, тури га у завој и спусти га у своју вунену кошуљу, помишљајући сетан:

— Одиста, никада се они неће узети!... Само да ми је да знам шта то он може имати против ње?...

...Звоно на крстарици огласи поноћ, а они још једнако седе и сањају о своме завичају, о одсутнима, о хиљаду којекаквих ствари...

Digitized by Google

Овога тренутка вечно сунце, које беше замочило мало свој крајичак у пучину, стаде се опет тихо пети. И тада наста јутро...

ДРУГИ ДЕО

I

Исландско сунце промени и облик и боју и нови дан кобним јутром започе. Нагло ослобођено своје копрене, сипа велике зраке који сукте небом као снопље наговешћујући ускоро ружно време.

Већ је и неколико дана и сувише лепо те и томе мора бити крај. Ветар дува на тај збор бродова као осећајући потребу да их разагна и од њих ослободи море. И они се стадоше растурати, бегати, као разбијена војска — ни ода шта, већ од грозе у ваздуху наслућиване о којој више није могло бити сумње.

Дува све јаче и јаче, те се стадоше стресати и људи и бродови.

Још мали, вали почеше једни за другима трчати и искупљати се. У први мах вали су пенушили а после је пена набујала. За тим тихо море поче кључати и димити: рекли бисте нешто се унутра кува, нешто гори, а крклање узимље мах све силније и силније.

Више се не мисли на рибање, него на маневрисање бродом. Струкови су давно повађени. Свима се бродовима хитало, — једни да се што пре склоне у фјордове, други да зађу за јужни крајичак Исланда, јер им се чини сигурније ако се навезу на пучину, где би пред собом имали слободну просторију, па се за ветром повијали. Још за који тренутак виде једни друге; овде онде избију једра из таласних провалија, јадне мале крпе, мокре и посустале од бегања, — али се ипак одржавају на ногама, као дечје играчке од зовине сржи; које истина дувањем оборите, али које се ипак саме исправљају.

Digitized by Google

Велика гомила облака, што се на западном крају видика згомилала као какво полуострво, за трен ока развуче се с горњег краја, а комаће јој се разлете по небу. Међу тим се ока кула од облака чини неисцрпна: ветар је шири, продужује, растеже и истерује из ње бескрајне мрачне завесе, па их разастире преко ведрог жутог неба које изгледа дубоко бледо као лед.

Све јаче звижди силан ветар пред којим се све повија.

Крстарица одлете ка исландском склоништу, а рибари осташе сами на узбурканом мору, коме се лице разјарило а боја постала ружна. Журе се за дочек зле непогоде. Одмичу једни од других све даље и даље, док убрзо не изгубе из очију једни друге.

Сврдласти вали једнако јуре једни друге, састављају се, ускачу једни на друге, пењу се све више и више, а између њих се граде увале.

За неколико часова све би разривено и ускомешано на пучини што до синоћ мироваше, те пређашњу тишину замену хука. Измена нагла, несвесна, узалудна која настаде у тренутку. Рашта ли све то?... Чудна тајна слепе разорене силе.

Облаци се потпуно развише по небу једнако кулајући са запада, па се бурним летом уздигоше једни над другима и све потамнише. Заостаде само неколико жутих проблесака, кроз које сунце одозго пропушташе своје последње зрачно снопље. Позеленелу воду окупи обузимати бела пена.

Око подне само држање брода *Марије* показиваше врло рђаво време. Затворили баце а једра савили, па игра гипка и лака — у насталој забуни чини ти се скакуће делфин кога је бура раздрагала. Имајући још само прво једро разапето, *бега пред временом*, како морнари називају овакав ход.

Горе натушти се сасвим, начини се затворен свод који притиште пучину, — а на њему овде онде расколале се црне големе пеге. Свод изгледаше непомичан, те се требало добро загледати а да се позна, е је горе највећи метеж. Велике плахте сивог платна јур-

Digitized by Google

пред, а непрестано их замењују друге што долећу са дна видика као магласти застори који се одмотавају с неке бескрајне трубе...

Марија једнако бежи пред временом, бежи све брже и брже; — а бежи и време — као пред нечим тајанственим и страхотним. Ветар, море, *Марију*, облаке, све то обузело исто безумно, пренагло бегство све у истоме правцу. Али ветар одмицаше свима и свему. За ветром летијаху големи вали тежи и тромији од њега, најпосле *Марија*, коју понесе општа јурњава. За њом се надали таласи са својим бледим гребенима и непрестано се скотрљавају у попоре; а она — и ако је једнако сустижу и престижу, — ипак им умиче вештим браздањем правећи за собом вртлог у коме ломе вратове помамни вали.

При овом јурењу људи нарочито осећају неку привидну лакоћу; чини им се скачу без икакве муке и без икаквих напора. *Марија* узлеће на таласе без потреса, као да је ветар на њих узноси; а кад се спушта само клизи, те човек тада опажа у утроби неко бријење као при привидном падању у руским љуљашкама или у сну. Рекли бисте иде натрашке. јер се захукали брег под њом спушта, настављајући даље своје летење, и брод се тада сурвава међу велике увале које такође јуре напред. Не претрпевши никаквог квара додирује тако њихово ужасно ждрело кроз ускипелу воду која је и не окваси, већ и вода бежи као и све остало, бежи и ишчезава као дим, као ништа...

На дну ових понора црни се још ужасније; а после сваког прохукталог таласа видите где за њим ваља се други, већи, зелен и провидан. Лети све силније и силније е да би их што пре стигао, усврдлио се па их вије као бесомучан, као да прети: „Чек' док те стигнем и загњурим у безданку!...“

А неће, него ће брод уздићи, као што би човек, слегнув раменима, одбацио перце, те готово благо, да ће вам скоро бити пријатно, вал склизне испод брода својом хуком слапа, закркљалом пеном.

Digitized by Google

И тако даље непрекидно, али све силније и силније. Таласи све бешње јуре једни за другима као недогледне планинске вериге, а увале међу њима страх задају. Све ово бесомучно ковитлање брза све силније и силније, небо се стуштава све црње и црње, тутњава јечи све страшније и страшније.

Одиста права бура те им ваља бити на опрезу. Само не умали, Боже, слободне просторије, просторије по којој се одмицати може! — Осим тога, *Марија* се баш ове године налазила на најзападнијем крају исландских риболова, те је ово бегство ка истоку у толико добро дошло што се њим започињао повратак.

Јан и Силвестар стоје на крми привезани око струка. Још певају песму Jean-François de Nantes. Опијени и брзином и кретањем, певају из све снаге смејући што не чују један другог од тутњаве, те им је чак забавно певати уз ветар и осећати заптивање.

— Е! децо, да вас тамо горе не дави загушљив собни ваздух? запита Гермер, промоливши брадату главу кроз ошкринуту бацу, као ђаво готов да изиде из кутије.

— О! не, овде се доиста не осећа собни ваздух.

Они се не боје, јер добро знају да је брод упорављив, да је стамен, да су им мишице чврсте, а надају се и у заштиту порцуланске Деве, која је већ за четрдесет година путовања по Исланду у толико прилика играла ову злу игру, увек смешећи се међу китама вештачкога цвећа...

Jean-François de Nantes;
Jean-François,
Jean-François!

У опште не виде далеко око себе. Као да се на неколико стотина метара све свршава неком неодређеном грозом, бледим таласним гребенима, који узлећу у висине и пресецају даљи видик. Могли су замислити да се налазе на сред уске позорнице која се непрестано мења. У осталом, све утону у водену пару, која као облак јури преко целе морске површине највећом брзином.

Digitized by Google

Али на местима, према северо-западу, укаже се проблесак одакле би могао духнути оснажен ветар: тада преко видика сину светли млазови и плину низ беле, таласасте гребене као одблесак од кога се небесни свод још јаче црни. Жалосно је погледати овај проблесак: та далека, назрета светлост, ови напрасни проплнпци јаче стежу срце, јер само показују да исти хаос влада на све стране, и исти бес до самога дна пространог пустога видика а и иза њега у бескрајности: грози нигде краја, а они су на њеној средини.

Ужасна хука проглушује, као апокалиптички увод смаку света, од чије се грозе леди крв у жилама. Разликујете хиљаду гласова; горе звижде или тутње тако страховито, рекли бисте негде на крају света очекују. Ветар је душа све те ломљаве, он је невидљива сила, — он задаје страх, али има и других гласова, ближих, стварнијих, угрожљивих, од којих се вода мучила, кључала, као, да под њом букће ватра...

Олуја постајаше све јача.

И ако брод лети, море га поче препљускивати, поче га „јести", како кажу мрнари: понајпре их поче с крме пратити магла, за тим водени брегови стадоше удатари брод, да све покрхају. Таласи се све више, све бешње пропињу, али се једнако и цепају, те од њих ваздухом лебде велики зеленкасти комади, вода која јури доле, а ветар је разноси на све стране. Тешке водене масе падају на кров *Марији*, која од тога сва задркће као од бола. Тада се ништа више не може разазнати од разбацане беле пене. Кад ветар бурније зазвижди, онда *Марија* лети у вихору, у вртлогу водене прашине, која напоминье прашину по друмовима лети. Томе се придружи и бурна киша која косо, скоро хоризонтално, бије, а све то звижди, шиба, сече као кајиши.

Јан и Силвестар стоје на крми привезани, чврсто се држећи један за другога, обучени у увоштањено платно, круто и сјајно као кожа у морскога пса; халине су притегли врпцом око врата и зглавкова на ногама и рукама да ни с које стране не пропуштају воду. С њих точура читав поток; а кад јурне гушћа

Digitized by Google

вода они повију кичму да не би попадали. Гори им кожа на образу, а дах им се заптива свакога трена; кад год их облије јака количина воде, они се погледају смешећи се, због силне соли што им у бради остаје.

Али их најзад страшно замори овај бес дугим својим трајањем, бес који се никако не утишава већ још једнако помамно риче. Бес се у људи и животиња брзо стишава и опада; а у мртвих ствари морате га дуго и дуго подносити, јер је он у њих без разлога, без циљи, тајанствен, као и сам живот и сама смрт.

Jean-Frençois de Nantes;
Jean-François,
Jean François!

Са њихових побледелих усана још једнако одјекује припев ове старе песме, али се једва чује отимљући им се овда онда готово несвесно. Прекомерно клаћење и хука доведе их као у пијанство, те поред све њихове младости, смех им је личио на кревељење јер зуби зацвокотаху од хладноће. Очи им у пола отворене под зажареним, уздрхталим трепавицама, укочиле се у дивљој атонији. Заковани за крму као мраморни стубови управљају кормом готово без разбора помодрелим, грчевито скупљеним рукама, просто по навици својих мишића. С косе им цури вода, а уста им грчевито стегнута, обојица необично изгледају те се на њима појави првобитно људско дивљаштво.

Више не виде један другог! Само још толико имају свести да су један уз другога. Сваки пут у опаснијим трепуцима, кад би се иза њих подигао нов водени брег, па би се наднео над њих с ужасном хуком, и потмуло запљескао о њихову лађу, једва би им се рука и нехотице подигла те би се крстили. Више се не сећају ни Године, ни друге које женске, нити икакве свадбе. То стање и сувише дуго траје, те већ нису имали ни мисли. Све им се смрачило у глави од вреве, умора и хладноће. Више не личе ни на шта већ на укочене живе кипове, који управљају крму; две снажне животиње које се готово несвесно, грчевито стегле око крме, само да не умру.

Digitized by Google

II

. . . . . .

...У Бретањи, у другој половини септембра, једног већ хладног дана, Года се упутила сама Плубазланечком рудином ка Пор-Севану.

Већ је месец дана од како се исландски бродови вратили кућама — осим два којих је нестало у поменутој јунској бури. Али *Марија* је сваку опасност издржала, те Јан са свима својим друговима с брода мирно се одмара на своме завичају.

Года се осећала врло збуњена при помисли да се ка Јану кренула.

Једном га је само видела од како се вратио са Исланда. То је било онда кад су сви заједно испраћали јадног малог Силвестра при његовом поласку у војску.

Отпратили су га до поштанских кола. Том је приликом дечко малко плакао, а баба му је много преплакала. Он отиде, у свој Брест. И Јан је дошао да загрли свога малог пријатеља, а готово је окретао главу кад би се сукобио са њеним погледом. Не даде им се прилика да коју прозборе, јер је било много света око кола, — искупили се рођаци осталих регрута ради опроштаја.

Најзад се одлучи и бојажљиво пође у походе Гаосовим.

Отац јој је имао рачуна с Јановим оцем (заплетених ствари којима између рибара као и сељака нема нигда краја), па му је још дуговао око стотину динара од поделе добити за продају неке барке.

— Пустите мене, оче, да им однесем новце. Прво што бих волела да видим Марију Гаосову; а друго, што плубазланечким крајем нигда нисам подаље пролазила, те би ми тај дужи нут чинио особито задовољство.

У ствари девојка је силно радознала била да види село, кућу и Јанову породицу, у коју ће се једнога дана ваљда и сама уврстити.

Digitized by Google

При последњем разговору пред полазак Силвестар јој је на свој начин објаснио снебивање свога пријатеља.

— Видиш, Г'одо, такав ти је он. Увртео је у главу да неће ниједну узети: он воли само пучину, па нам је једном приликом, шале ради, казао, како јој је дао реч да ће се њоме оженити.

С тога је пријала његовој нарави, па се предала новој нади имајући једнако на уму његово отворено, усрдно смешење оне ноћи при игранци.

Ако би га застала у његовој кући свакако му не би ништа рекла. Није имала намеру да се покаже тако смела. А он би можда и проговорио с њом, кад би је тако из близа видео....

III

Већ је читав сахат како лако, узбуђено путује удишући животворан морски поветарац.

На сваком раскршћу налази се по једно распеће.

Овда онда, наиђе на који заселак које целе године ветар шиба те имају боју као стење. У једном засеоку, у коме се путања наједаред сужава између тамних зидова, између високих, шиљастих кровињара, као у каквих келтиских колиба, мораде се насмејати натпису на једној крчми: „Код кинеске јабуковаче". На цимеру су насликана два мала Кинеза у зеленим и црвеним хаљинама са плетеним перчином низ леђа, како пију јабуковачу. Без сумње замисао каквог пређашњег мрнара који се отуда вратио... Свашта је разгледала при поласку. Ко је и сувише занет метом свога путовања увек поклања више пажње појединостима него други људи.

Већ остави далеко за собом то мало село; а што даље одмиче преко последњег бретонског рта, дрвеће све ређе а предео све жалоснији.

Настаје земљиште таласасто и стеновито, а са сваког брежуљка види се пучина. Наједаред сасвим нестаје дрвета; свуда у наоколо само голе пустопаш-

Digitized by Google

обрасле зеленим, бодљикавим жуквама, а овде онде разапети Спаситељ са великим крстовим краковима јако се истичу према небу, те због њих цео крај личи на огромно судилиште.

На једном раскршћу с великим Распећем колебала се којом ће се упутити од две распутице што су се провлачиле кроз трновито шипражје.

У том тренутку стиже је мала девојчица, те је ослободи од ове забуне:

— Помози Бог, госпођице Годо!

Беше то Гаосова девојчица, Јанова сестра.

Года је пољуби и запита да ли су јој код куће родитељи.

— Отац и мати, јесу. Само ми је бата Јан отишао у Логиви, рече Гаосова сасвим простодушно; али мислим да се неће дуго забавити.

Он дакле није код куће! Опет недаћа која њу свагда и свуда прати. Како би било да одложи походу за други пут? Борила се истина са том мишљу; али би ова мала могла казати како су се сустигле на путу... Шта би се о томе рекло у Пор-Севану? Тада се одлучи да иде даље што може спорије, како би имао кад вратити се кући.

Што се више приближавала Јанову селу, овом забаченом крајичку, то настаје у наоколо све већа дивљина и све већа пустош. Тај исти морски ваздух, од кога се људи развијају снажни, чини да биљке расту ниже, краће, здепастије и више се прибијају уз неродно земљиште. Стазом раштркане воге, *туђинска биљка*, која показује да је у близини други свет. Те биљке распростиру по ваздуху свој сони задах.

Года овда онда сусретне по кога приморца који се на овом голоме земљишту из далека види, јер се чине већи на високој и удаљеној, пространој равнини. Био крмар, био рибар, тек једнако провирује као да нешто вреба у даљини, као да стражари над пространим морем.

Мимогред називљу јој Бога људи препланула мушког лица, и под мрнарском капом.

Digitized by Google

Време никако не одмиче, те готово више ни сама не зна како би пут продуљила. Чуде се људи њеном лаганом ходу.

А шта ли Јан ради у Логиви-у? По свој прилици удвара се девојкама....

О! да јој је било знати како се мало бринуо за лепојке! Кад би му кад год срце за којом зажудело ваљало му се само појавити. *Пемполске џуре*, као што вели стара Исландска песма, не одолевају лако онаком момку. Не, он је отишао само да нешто наручи у котаричара из овога села, који једини у овоме крају уме лепо плести котарице за хватање морских ракова. Тога маха Јанова је памет сасвим слободна од љубави.

Стиже до неке капеле која се из далека видела на брежуљку. Сва сура, врло мала и стара капела усред неродне прљуше. Око ње огумак дрвећа, као и она сурога, без лишћа, а личи јој на власи као руком положене на једну страну.

А та иста рука преврће рибарске барке, вечна рука западних ветрова што за таласима и приливима сагибље и повија и гране на приморју. Косо и растресито порасла и остарела дрвета погибљући леђа под стогодишњим притиском ове руке.

Года је већ при крају свога пута, јер је то капела Пор-Севанска; за то се устави, да још времена задобије,

Мали опали зид опасује порту, пуну крстача. Све је исте боје: и капела, и дрвеће и гробови. Цело место подједнако преплануло и изглодано од морских ветрова. Сура маховина, ишарана сумпорасто-жутим мрљама навукла се и по камењу и по чворноватим гранама и по светитељима од гранита који вире по зиду из својих пањегâ.

На једноме од ових дрвених крстова написано је крупним словима име: *Гаос. — Гаос, Жоел, осамдесет година.*

А! да, деда му, она је то знала. Море није хтело примити тога старог морнара. У осталом и морало је више Јанових рођака боравити вечни санак у овој огради.

Digitized by Google

То је природно, томе се и могла надати; ипак тај јој натпис учини немио утисак.

А да уграби још који тренутак, уђе да се помоли Богу под прастарим, малим тремом, који је већ био опао и замазан кречем. Али се на том месту устави, јер јој се срце још јаче стеже.

Гаос! опет урезано на надгробној плочи што се подиже ради помена оних који пропадају на пучини морској.

Она узе читати овај натпис:

Помен
Гаосу, Жан-Лују,
од 24 године, морнару на броду Маргерити,
несталом на Исланду 3. августа 1877.
Мир пепелу његову.

Исланд, — једнако Исланд! — Свуда на уласку у капелу приковане дрвене табле с именима потонулих морнара. То је кутак бродоломника из Пор-Севана, те се покаја што овде сврати, јер је обузе нека црна слутња. Видела је истина сличне натписе у цркви у Пемполу; али овде, у овоме сеоцу, много је био мањи, храпавији, дивљачнији празни гроб исландских рибара. Са сваке стране намештена гранитска клупа за удовице, за матере: а ову удољасту, неправилну просторију, сличну каквој пештери, чува постара Пречиста Дева, пресликана на црвено, а по великим пакосним очима пре личи на Гибелу, прабогињу земље.

Опет Гаос!

Помен
Гаосу Франсоа-у,
мужу Ане-Марије Ле-Гоастерове,
капетану на броду Пемполу,
изгубљеном на Исланду између 1 и 3 априла 1877.
са двадесет и три човека из његове дружине.
Мир пепелу њихову!

А при дну прекрштене две мртвачке кости испод црне лобање са зеленим очима, наиван цртеж мртвач-

Digitized by Google

ких игара који подсећа на варварство старинског времена.

Гаос! Свуда ово име!

Други Гаос по Имену Ив, *однет таласом с крова свога брода те га нестало око Нордан Фјорда, на Исланду, у двадесет другој години.* Чини се да је ова табла подигнута пре много година; за цело, овај мора бити одавна заборављен...

Читајући натписе осећала је према Јану мало очајну нежност. Никада, никада неће он бити њен! Како би га она отела од мора у коме је толико других Гаоса нашло свој крај, — преци, браћа, која су морала на њега веома личити!?

Уђе у капелу, мрачну, једва нешто осветљену, јер кроз сниске прозоре с дебелим зидовима тек нешто светлости улази. Наводњених очију из којих тек што нису грунуле сузе клече да се помоли Богу пред големим светитељима и светитељкама који, окружени незграпним цветовима, дохватају свод својим главама. На пољу се наду ветар, као да доноси бретонској земљи јадиковање њених несталих синова.

Вече се приближавало те се најзад мораде одлучити да изврши посету и своју поруџбину.

Поново се крете на пут па распита у сеоцу и нађе кућу Гаосових; припета уз врлетну страну те се ка њој узлазило уз дванаестак гранитских степеница. Уздрхта мало при помисли да се Јан могао вратити кући, па пређе градину засађену воловским оком и честославицом.

Уђе и рече да је донела новац од продате барке. Они јој врло учтиво понудише столицу и замолише да причека док се врати отац да јој да признаницу. Очи јој прелеташе преко све чељади тражећи Јана, али њега дома не бејаше.

Укућани беху у послу. На великом белом столу кроје се од нова платна хаљине које ће се после навоштути за скоро рибање на Исланду.

— Као што видите, госпођице Годо, сваком треба по два пара за преобуку на пучини.

Digitized by Google

По том јој објасните како се боји и вошти то стајаће рухо за дане невоље. Док су јој они овај посао потанко објашњавали, она је пажљиво разгледала њихов стан.

Уређен је старовременски по примеру бретонских колеба. У дну велико огњиште, а уза зидове кревети као орманске кутије један врх другога. Само овде није ни мрачно ни сетно као по надничарским колибама што су увек у пола под земљом у крај пута, него је видно и чисто као обично у морнарским кућама.

Ту је више малих Гаоса, дечака или девојчица, све браћа и сестре Јану, — не рачунећи двојицу одраслих који су већ били на мору. А осим њих једна мала плавојка. тужна чистуница која није личила на остале.

— Њу смо усвојили прошле године, објасни мати. Истина смо их већ имали и сами доста; али шта ћете, г-ђице Годо, отац јој је био на броду *Марџја Бог те воли*, који је, као што знате, пропао на Исланду последњег рибања, — те суседи поделе између се петоро заостале деце, и тако она припадне нама.

Чујући да се о њој говори, мала усвојеница обори главу па се смешила крију̇ући се за малога Ломека Гаоса, свога љубимца.

У кући свака жива згода, а на свима руменим дечјим образима ведрина и здравље.

Цела се кућа узбунила да дочека Году — као лепу госпођицу која својом походом чини част породици. Уз нове, беле, дрвене стубе одведу је у горњу собу, понос ове куће. Она се сети како јој је причао Јан оне ноћи на игранци, да је овај спрат подигнут после онога случаја кад је отац Гаос у друштву с рођаком крмаром наишао на напуштену лађу у Маншу.

Сграђена од добити за морске изметине, лепа и весела изгледа ова соба у свој новој белоћи. У њој два кревета по варошком крою са завесама од црвеног персијског платна и великим столом на средини. Кроз прозор види се цео Пемпол, цело жало са усидреним *исланђанима*, — и уски канал којим се на море навозе.

Digitized by Google

Не усуди се запитати, а жудно је желела дознати где спава Јан. Свакако док је био дете морао је је становати доле у једноме од оних старих кревета као орман. Сада можда овде између ових лепих, црвених завеса. Волела би да се позна и с најмањим ситницама у његову животу, а нарочито како проводи дуге зимске вечери . . .

Трже се кад чу тежак ход одоздо уза стубе.

Али то не би Јан већ човек који је на њега личио и поред оседеле косе: скоро исти његов високи стас, а прав као и он: отац Г'аос враћао се са рибања.

Пошто се поздрави с њоме и сазнаде узрок њезиној походи написа јој признаницу. Тај посао подуже потраја, јер му, као што већаше, рука није више тако поуздана. Међу тим није примио ових сто динара као новчану исплату свога дела од продате барке, већ као део, а о коме ће говорити са Г. Мевелом. Годе су се новци мало тицали те се неприметно насмеши: међер ова ствар још није потпуно свршена помисли она у себи. У осталом било јој је по вољи што ће још имати посла са Гаосима.

Укућани се стадоше готово правдати што и Јан није с њима, као да им се чинило е би било много угодније да ју је дочекала цела породица. Можда је отац, стари оштроуман морнар, и погађао да му син није равнодушан овој лепој наследници, јер је непрестано подстицао говор о њему:

— Одиста врло чудновато, рећи ће старац, он се никад није толико забавио! Отишао је у Логиви, госпођице Годо, да купи корпе за хватање морских ракова. Као што знате то нам је велико зимско рибање.

Она, расејана, само продужује своју посету и ако зна да је то продуживање почело прелазити обичну меру; а осећала је стезање у срцу при помисли да га неће видети.

— Шта то може бити с њиме, кад је он тако уредан човек? У крчми јамачно није; то се не бојимо у нашега сина. — Не замерам, који пут недељом с друговима . . . Знате г-ђице Годо, морнари као морнари!... Па, Боже, мој кад је човек млад, зашто да се и

Digitized by Google

уздржава сувише? Зар није тако? . . . А ми бар можемо рећи да се то њему, као уредном човеку ретко дешава.

Међу тим је ухватила ноћ, те савише кројене хаљине и одгодише рад. Гаошчићи и мала усвојеница седе на клупи и тискају се једно уз друго, сневеселио их сури вечерњи сутон, па једнако погледају у Году, а по лицу им судећи као да би хтели запитати једно друго:

„Зашто једном не одлази?“

На огњишту се поче црвенити пламен кроз настали сутон.

— Могли бисте остати код нас на вечери, гђице Годо!

О! не, она то није могла. Крв јој нагло појури у образе кад се сети колико се задоцнила; па се диже и узе опроштај.

Диже се и Јанов отац да је мало испрати преко усамљене утрине, на којој су стара дрвета пут засењивала.

Иду тако једно поред другога, а девојку обузе поштовање и нежност према старцу. Радо би му шта као оцу рекла. И већ њојми да отвори уста, а речи јој застану у грлу, те ни једне не изусти.

Иду кроз хладан вечерњи ваздух који доноси мирис с мора; а голом пустаром мину овде онде покрај већ затворених, врло суморних колеба с грбавим крововима: јадна гнезда у којима се рибари шћућурили; мину покрај крстова, жукава и камења.

Међер је био далеко овај Пор-Севан, а она се ипак толико забавила.

Овде онде сретну по кога човека који се враћа из Пемпола или Логиви-а; а кад год би на према се спазила да јој се људска сенка приближава увек би на Јана помислила. Али је њега још из далека лако било распознати, те се у брзо разуверавала. Ноге су јој се заплетале за дуге мрке свилачине вреже, као власи, по путу повијене.

Код Плуезокова крста опрости се са старцем и замоли га да се врати. Већ су се виделе свеће у Пемчолу, те више није имала разлога бојати се чега.

Digitized by Google

Еле. и то прође!... А ко зна кад ће други пут видети Јана...

Имала би, истина, изговора за још који одлазак у Пор-Севан, али би ружно изгледало да се похода понавља. Ваљало јој је имати више храбрости и више поноса. Да јој је само било Силвестра, њеног малог повереника, можда би њега и понудила да место ње отиде до Јана, не би ли му коју отворенију искамчио. Али он отпутова. Бог свети зна на колико година...

IV

— Зар ја да се женим? рећи ће Јан својим родитељима те вечери, — зар ја да се женим? Е! Боже мој, па што бих то чинио? — Зар бих икада био тако срећан као овде с вама? Без икакве бриге, а без имало препирке свако ме вече чека топла јуха кад се вратим с мора... О! знам ја, видите, да је реч о оној што је данас долазила нашој кући. Пре свега, никако ми не иде у главу, што се тако богата девојка склања на нашу сиротињу, то ми никако није јасно. А на послетку, ни њу, ни икоју другу, не, о свем сам коначно размислио: нити хоћу да се женим, нити на то помишљам.

Двоје старих Гаоса згледаше се ћутећи дубоко преварени у своме надању. Говорили су о томе на само, па им се чинило веома вероватно да ова млада девојка не би одбила њиховог лепог Јана. Али и не покушаше навалживати на њ, јер су у напред знали да од тога не би било никакве вајде. Нарочито мати обори главу и више не рече ни речи. (Она је поштовала вољу свога најстаријег сина, који је у неколико био глава породици. И ако је увек био врло благ и нежан према њој, послушнији од малога детета у домаћим ситницама, опет је одавна био свој господар у већим стварима; па се извлачио из сваког навалживања с таком тихом али упорном одлучношћу.)

Никад није доцнио с легањем, јер је свикао дизати се пре зоре као и остали рибари. Тако и сада,

Digitized by Google

после вечере погледа последњи пут задовољно на своје корпе из Логиви-а и своје нове струкове, па се узе скидати, по изгледу врло мирне душе; за тим се попе у кревет с црвеним завесама, у ком је заједно спавао са Ломеком, својим малим братом.

V

Има већ тринаест дана од како је Силвестар, мали Годин повереник, у логору у Бресту. Истина осећа се у туђини, али се влада ваљано. Веома се поноси својим отвореним плавим колиром и својом капом с црвеном кићанчицом. Диван морнар, хода мрнарског, а високог пораста; а у дну душе још једнако тужи за својом добром остарелом бабом, оставши некадашње безазлено дете.

Само се једне једине вечери мало напио, са земљацима, јер је такав обичај: враћајући се у логор у читавој гомили ухвате један другог испод руке, па певају што их грло доноси.

Једне је недеље био и у позоришту у горњој галерији. Представљана је једна од оних великих драма у којој морнари, огорчени против издајника, дочекују га узвиком „*ху*“, који дубоко одјекне као западни ветар. Ту му се учинила сувише велика запара, те није имао довољно ваздуха ни простора; а што је покушао збацити свој огртач стало га је укора од дежурног официра. На послетку је захркао и заспао.

Враћајући се у касарну после пола ноћи срео је неке доста маторе женске, гологлаве, које се шетају испред својих кућа.

— Чујеш ли! хеј: дивни момче! викале су за њим промуклим гласом.

Он је одмах добро разумео шта су оне хтеле, јер није био толико наиван колико се могло помислити. Али се наједаред сетио своје остареле бабе и Марије Гаосове, па је пролазио мимо њих с великим презрењем, мерећи их са висине своје лепоте и младости и подругљиво им се смешећи као дете. Оне, лепојке, само

Digitized by Google

су изненађено бленуле чудећи се уздржљивости овога морнара:

— Виде ли га само!?... Чувај се, бежи, јадо; бежи што брже можеш, појешћемо те!

И за њим су одјекивале врло гадне речи што су му их оне довикивале, па се губиле у нејасној уличној вреви, која је брујила те недељне ноћи.

Он се и у Бресту понашао као и на Исланду, као и на широком мору, остајући као најчистија девојка. — Али му се други нису подсмевали, јер је био врло снажан, а од песнице зазиру морнари.

VI

Позову га једног дана у четну канцеларију: имали су да му јаве како је одређен за Кину, за ескадру на Формози!...

Он је по одавна помишљао да се то може догодити, пошто је слушао од оних који читају новине да се тамо доле рат никако не свршава. Јаве му у исто доба да му се због журног поласка неће дати допуштење ради опраштања, што се обично давало онима који полазе у рат; кроз пет дана ваљало му је спремити своје ствари и отпутовати.

Узбудио се преко мере; очарало га дуго путовање, непознати свет, рат; а тешко га мучила помисао што све оставља слутећи е се више неће вратити.

Хиљаду којекаквих ствари пролетало је кроз његову главу. Око њега се дизала силна врева по дворницама касарне, где су се стицали и толики остали одређени за кинеску ескадру.

Брзо узме писати писмо својој јадној, старој баби: седне на земљу, сам, узбуђен свакојаким сањаријама усред силног тумарања и вике свих младића који ће се као и он скоро на пут кренути...

VII

— Драга му је постарија! говорили су остали на два дана доцније осмешкујући се иза његових

Digitized by Google

леђа; али ништа за то, кад се само добро разумеју!

Забављало их је што и њега виде у шетњи кроз улице Рекувранс са женском испод руке као и остала браћа. Како јој се нежно клања и нешто јој по својој прилици веома пријатно и љупко казује!

Мала порастом, а доста живог хода, кад је човек гледа с леђа; — с мало краћим сукњама него што би могло бити према дневној моди. Огрнула се малим загаситим шалом, а на глави јој велика пемполска повезача.

Она му се обесила о руку, а често се к њему окретала, да би га нежно посматрала.

Мало је постарија Силвестрова драгана!

Тако је говорено без велике пакости, јер се свакако видело да је она добра баба са села...

...Страшно преплашена гласом о одласку свог унука допала је што је брже могла: — тај Кинески рат већ је стао толико морнара из Пемполске околине.

Прибере оно мало своје јадне уштеде, савије у кутију своју лепу празничну хаљину, своју нову повезачу, па се крене на пут у намери да га бар још једном загрли.

Отиде право у касарну где за њега разабере. У први мах четни ађутант не допусти му да изиђе

Можете се слободно жалити, драга госпођо, обратите се капетану: ено га где пролази.

Она се упути капетану без икаква устезања. Он је био мекшега срца:

— Пошљите горе Моана нека се преобуче, рече он.

А Моан, као ветар, одлете да обуче стајаће одело — а дотле се добра старица дубоко клањала иза ађутонтових леђа, с неисплатљивим осмехом на лицу, само да њега по обичају развесели,

Кад се за тим унук појави у своме око врата сниско изрезаном оделу за излазак, она се задиви његовој лепоти: црну му браду власуљар у клин истерао као и у осталих морнара те године, порупчићи на отвореној кошуљи ситно убрани, а на капи му дуге лепршаве тетреике са златним котвама на крајевима.

Digitized by Google

За тренутак јој се учини као да гледа свога сина Пјера, који је пре двадесет година био *габијер* на флоти Кад се сети свих својих мртвих, кад се сети ове давнашње прошлости коју је давно за собом оставила, — садашње јој тренутке крадом обави тужна сенка.

Али и ова туга у брзо одлете са њезина лица. Изађоше испод руке пуни радости што су једно поред другог. Том се приликом осталима учинила као његова »постарија драга«.

Одведе га на господски ручак у гостионицу коју су држали Пемполци: препоручена јој због јевтине цене. За тим су ходали кроз Брест и разгледали излоге по дућанима, а једнако су се држали испод руке. А ништа није било толико забавно колико све што је она своме унуку говорила само да би га насмејала, — говорила свакако пемполско-бретонским говором који пролазници нису могли разумети.

VIII

Остаје с њим три пуна дана, три свечана дана које је само тиштала суморна помисао на оно што ће *после* доћи, те су јој долазили као три дана на беломе хлебу.

Али, најпосле, ваљало се вратити у Плубазланек. Једно што је притерала крају с оно мало црквавица, а друго што се Силвестар сутра дан имао укрцати. Међу тим морнарима је непрепоречно забрањено излазити из логора у очи великог пута (обичај који се на први поглед чини варварски, али је потребна мера против трчкарања по обали у тренутку кад се треба кренути на бојиште).

О: овај последњи дан!... Шта није радила, како није мучила мозак смишљајући што шаљиво за свога унука; па ипак ништа не измисли. Ништа до суза које су саме хтеле прокапати; ништа до јецања које јој се непрекидно у гушу пело. Обеси се о његову руку па га једнако светује; а то је световање и њему самом сузе

Digitized by Google

на очи нагонило. На послетку уђу у цркву да се заједно помоле Богу.

Отиде вечерњим влаком. Штедње ради, дошли су пешке до станице. Он јој је носио путничку кутију и придржавао је својом снажном руком на коју се она наслањала целом својом тежином. Била је уморна, уморна, јадна старица; малаксала, јер се сувише напрезала за последња три четири дана. Сасвим јој се повила леђа под загаситим шалом, јер се више није могла исправити, више ничега младачкога на њеноме стасу, те је и сувише осећала сву тегобу својих седамдесет и шест година. Срце јој се страховито парало кад помисли да се примиче крај, да ће га за неколико минута морати оставити. Полази у Кипу, на кланицу! Још је само за тренутак уз њу, још га она држи својим кукавним рукама... Али он ће се ипак одвојити од ње! Ни сва њена воља, ни све њене сузе, ни све њено оклевчајање неће га моћи код бабе задржати!...

Збунила се, па не зна шта ће са својом билетом, куда да дене котарицу са јестивом, а шта да учини с рукавицама без прстију; а узбуђена и уздрхтала да и му своје последње савете на које он сасвим тихо одговара врло кратким, послушним *јест*. Прегао главу к њој врло нежно, па је гледа својим добрим, благим очима, својим детињским изразом.

— Напред, старице, морате се одлучити ако сте накани путовати.

Машина звизну. Она се препаде да јој влак не умакне, па му истрже из руку своју кутију; — затим је баци на земљу да би му обисла о врат при последњем загрљају.

Свет их гледа на станици, али се никоме не прохте на смех. Железничари је готово угураше; а она смалаксала и збуњена баци се насумце у прво одељење пред собом на коме се за њом бурно прилупише врата. Он лако потрча морнарском хитрином пачинивши лук као тица кад полети; хтео је за времена оптрчати до браника с поља да би је видео при пролазу.

Писак силно звизну, точкови затутњише, — баба прође. — Ослонио се на браник па маше с младић-

Digitized by Google

ском љупкошћу својом капом с лепршавим пантљикама; она стала уз прозор у вагону на трећој класи, па маше својом цепном марамом како би је боље распознао. — Докле је год могла, докле је год распознавала плаво-црни стас у свога унука, она га је пратила очима, довикујући му целом својом душом вазда неизвесно „до виђења“ што се узвикује морнарима при поласку.

Гледај га, гледај, гледај једна старице, гледај малог Силвестра; прати добро до последњег минута његову сенку што ти се губи из очију, сенку која ће доле за увек ишчезнути...

А кад га изгуби из очију, клону на своје седиште не бринући се хоће ли згњечити своју лепу повезачу; обузе је самртни страх и стаде јецати...

Он се упути лагано назад, погнуте главе, а крупне сузе узеше му се котрљати низ образе. Већ се спусти јесења ноћ, свеће се свуда попалише, отпоче морнарска свечаност.

Не обраћајући пажње ни на што прође кроз Брест, за тим преко Рекувранског моста, па се упути у своје логориште.

— „Ej, лепи момче“, чуше се за њим промукли гласови оних жентурина, које су се већ шеткале испред кућа.

Врати се и леже у своју љуљашку, па је сам самцит плакао и тек пред зору ако је очи склопио.

IX

. . . . . .

Нађе се на отвореној пучини, у ле́ту преко незнаних мора, много плављих од онога код Исланда.

Лађи, која га је односила до на крај Азије, наређено да јури без одморка.

Већ осећа да је врло далеко одмакао судећи по непрекидној, увек једнакој брзини готово без обзира на ветар и на море. Као габијер (т. ј. мрнар који има посла само са једрима) лебди као птица на грани у

Digitized by Google

својој котарици на катарци, одвојен од војника збијених на крову, изнад вреве која се доле разлеже.

У два маха устављаше се на туниском приморју да приме још неке зуаве и мазге. Гледао је из врло велике даљине како се беле вароши на песку или по брежуљцима. Једном се и спустио са своје катарке па је радознало посматрао врло мрке људе огрнуте белим велом, а дошли у чамцима да воће продају: рекоше му, да су то Бедуини.

По занари и жешкоме сунцу, којима нема краја и ако је јесен, чинило му се да је негде на крај света.

Једног дана приспеше у варош којој је име Порт-Саид. У њој се лепршају све јевропске заставе на дугим моткама, те би човек рекао, да гледа какву свечаност у Вавилону. Окружио је песак као море, па се прелива и трепери као огледало. Ту спустише ленгер уза саму изидану обалу, готово усред дугих улица с дрвеним кућама. Од како се кренуо на пут још није тако јасно и из таке близине загледао спољашњи свет; па га мало разгали светска разрујаност, замршен сплет од неизбројног бродовља.

Уз непрекидну писку парних спрема и звиждаљака по лађама све се бродовље тиска у неки дуг канал, узак као јарак, а протегнут као сребрна пантљика преко песковите бескрајности. Саврх своје котарице на катарци он их посматра као литију која се напред креће и замиче у равницу.

Обалом гамиже врло различна ношња, људи у оделу свакојаких боја врве за својим послом и дижу урнебесну вреву око провоза. С вечери се пакленом звиждању парних машина придружи замршена бурна писка силних оркестара као да би хтели утолити тугу што срце пара у свих мимоходаца изгнаника кренутих на далек пут.

Сутра дан при изласку сунца, уђоше и они у овај уски водени трак у песку, а за њима се навр-сташе лађе из свију земаља. Ова поворка кроз пустињу трајала је читава два дана; за тим се пред њима указа друго море, и они се опет нађоше на отвореној пучини.

Digitized by Google

Једнако путују с највећом брзином. Ово топлије море по површини црвенкасто упрскано, а цена му се који пут воденом браздом као крв зацрвени. Готово непрекидно станује у својој котарици на катарци и тихо за се певуши *Jean-François de Nantes* мислећи о своме брату Јану, о Исланду, о лепом прошломе времену.

Који пут види у дну далеке просторије у зрачној обмани брег чудноватe боје. Они што лађу воде јамачно познају и на толикој даљини и нејасности ова напред испала предгорја тврдога копна што као вечите белеге стоје по великим светским путовима: а ко чува катарке и једрила, њега носе као ствар те му је и непозната даљина и крај недогледне просторије.

Само осећа страшну удаљеност која се једнако све даље увећава; а то му осећање постаје све јасније кад озго погледа на водену бразду која хучећи брзо назад одмиче, кад прорачуна од кад траје ова убрзана вожња не попуштајући ни дању ни ноћу.

Изнурени људи дашћу доле на крову, сабијени један уз другога у хладу под шаторима. Вода, ваздух и светлост навукли на се озбиљан, тежак блесак; а тај вечити свечаник права је иронија на органска пролазна бића.

...Једном га у његовој котарици на катарци веома разгалиште јата малих њему непознатих птица. Попадаше на лађу као облак, као вихар од црне прашине. Толико посустале да их можете хватати и миловати. Не би габијера коме се по која не устави на рамену.

А најјаче заморене међу њима стадоше скапавати.

...Хиљадама ових мајушних створења умираше по кришцима, по топарницама под ужасном сунчаном јаром на Црвеном мору.

Бура их пребацује амо преко велике пустиње. Зазирући од плаве бесконачности под собом падају на пролазну лађу с последњим напором своје снаге. Племе им се намножило по излишној љубави негде у крају удаљене Либије; род им преко мере нарастао. Тада без-

Digitized by Google

душна мати природа једним дахом развејава сувишност у мајушним птицама истом оном равнодушношћу као кад је реч о каквом људском нараштају.

И умру на усијаној бродарској гвожђарији, засипљу кров својим малим телесима која су се још јуче тресла пуна живота, песме и љубави... Мале, црне прње с овлаженим перјем. Силвестар и морнари милосрдно их дижу, шире им фина плавкаста крила, — па их метлом одгрћу по том у велико морско ништавило...

За тим наиђоше скакавци, синови Мојсијевих скакаваца, и прекрилише лађу.

Још се повише дана тако пловило по непроменљивом плавилу на коме се ништа живо није могло сагледати — до овде онде која крилата риба која летне преко воденог огледала...

X

...Бурна киша, под стуштеним црним небом; — то вам је Индија.) Силвестар тек што ступи ногом на ову земљу, случајно га одредише да попуни људство на барци.

Кроз густо лишће пада на њега млак пљусак; а он посматра чудноватe ствари око себе. Све је у дивном зеленилу; лишће на дрвећу личи на џиновска пера, а устумарали људи имају велике кадиваste очи, за које бисте рекли сад ће се затворити под теретом трепавица. Ветар што кишу пред собом тера мирише на мошус и на цвеће.

Жене га знаком маме да им приђе: нешто налик на узвик *Ej*, *дивни момче,* који је тако често у Бресту слушао. Али га у овој чаробној земљи њихов позив збуњује и од њега га хвата угодна језа. Дивне им се прси испупчиле под провидним муслином; а тело им је нажуто и глатко као бронзано.

Веома га занеше те, колебајући се, лагано им пође на сусрет.

Али у тај мах звизну лађа и изви гласом као да птица запева, те га на пречац одазва у барку, која се на мах крете.

Digitized by Google

С Богом, дакле, инђиске лепотице, — он сад мора ка својој барци! Кад пред вече опет заплóвише отвореним морем још је био као од мајке рођен.

Још недељу дана преко плавог мора па се устависше у другој кишљивој земљи пуној зеленила. На броду се диже врева од жутих момака који доношаху угаљ у котарицама.

— Па ми смо већ у Кини? запита Силвестар кад виде да су у свију порцуланска лица са кикама.

Али му рекоше да се још мало притрпи: тек су сада у Сингапору. Опет се попе у своју котарицу на катарци, да се склони од црне прашине коју је ветар разносио док је из многобројних котарчица истовариван угаљ у клетове.

Једног дана стигну једном у земљу названу Туран где је некака лађа *Цирцеја* стојала на ленгеру као опсадница. Знао је да је то лађа којој је он давно намењен; на ту га лађу стоваришe с његовом пртљагом.

На њој нађе својих *земљака*, чак и двојицу *Исланђана* који су овога тренутка били тобџије.

Увек тихих и топлих вечери, кад не би имали посла, искупљали би се на крову одвојено од осталих, да тако између се стварају малу Бретању у сећању.

Пет месеца изгнанства и безпосличења морао је провести у овом суморном затону, чекајући жељени тренутак кога ће се у бој кренути.

XI

. . . . . .

Пемпол, — последњег дана у фебруару, — очи поласка рибара на Исланд.

Года, врло бледа, стоји непомично уз врата своје собе.

Та доле се Јан разговара с њеним оцем. Видела га је кад је дошао и чула како му глас неразговетно звони.

Целе се зиме нису састали, као да их је једнако каква зла коб раздвајала.

Digitized by Google

После свог идења у Пор-Севан остајала јој је нада на *праштање у Исланђана*, таман згодна прилика за виђење и разговор на пијаци, у вече у засебним гомилицама. Али кроз рану зору тога свечаника, и ако су улице већ биле у бело обучене и зеленим венцима окићене, спустила се гадна, бурна киша, терана силним ветром са запада; над Пемполом још се никад није видело тако црно небо. „Ето ти недаће наше, они нам из Плубазланека неће доћи", жалосно су говориле девојке, којима су драгани из тога краја. И одиста не дођоше, или се брзо у крчме затвориште. Ни литије, ни шетње, те је још тежега срца него иначе цело вече преседела иза својих прозора слушајући пљуштање са кровова и разлегање рибарских песама из крчама.

Већ се од неколико дана надала овој походи; помишљала је да ће отац Г'аос, који је нерадо у Пемпол долазио, послати свога сина по оној још неуређеној продаји барке. Тада је смерала изаћи преда њ'га, што иначе девојкама није лако учинити; па да најзад ту ствар скине с душе. Хтела га је прекорити што јој је мир нарушио, па је оставио као момци који за образ не знају. Ако би упорство, страшљиво снебивање, љубав према морском занату, или зебња од одбијања.. ако би се у свему томе, по Силвестровој напомени, огледале једине сметње, — ко зна! можда би се могле савладати после отвореног разговора који јој је већ лебдео на памети. Тада би се ваљда повратило, и све поправило, његово лепо смешење — оно исто смешење што је њу прошле зиме онако изненадило и очарало на оној забави на којој је сву драгу ноћ са њиме играла. И ова је нада опет охрабри и испуни готово пријатним нестрпљењем.

Увек се човеку из далека чини да је све лако учинити и казати.

Тако је Јанова посета дошла баш у добри час. Она је поуздано знала, да ће јој отац седети и пушити и да га неће на поље испратити, те ће се она у празном ходнику сама с њиме објаснити.

Digitized by Google

А сада јој се то у даном тренутку учинило као особита дрскост. Уздрхтала је од саме помисли, како ће га срести, како ће му у очи погледати на подножју својих басамака. Срце јој је хтело искочити при помисли: сад ће се доле врата отворити, — са тихом познатом јој шкрипом, и он ће се на њих појавити!

Не, нипошто, она никад неће то смети; радије ће пропасти у чекању и умрети у туговању, него што ће се на то одлучити. И већ крочи неколико корачаја да се врати у своју собу и приседне за посао.

Али се опет устави с оклевањем, збуни је помисао да се сутра полази на Исланд, и да је ово можда још једина прилика. Ако би ову прилику пропустила, предстојало јој је толико месеца усамљености и жудног чекања за његовим повратком, те би тако изгубила још читаво лето у своме животу.

Доле се врата отворише: Јан изиђе! Брзо се одлучи, стрча низа стубе, па се укипи пред њим сва уздрхта.

— Молим, господине Јане, имала бих нешто с вама да говорим.

— Са мном!... госпођице Годо?... рече он, спуштивши гласом и машајући се шешира.

Гледаше је поплашено својим живахним очима устуривши главу назад, опора изгледа, као да се пита хоће ли се одиста уставити. Истури једну ногу напред спреман да умакне, приби своја широка плећа уза зид, да би се што више од ње одмакао у уском ходнику, у коме му се чинило да је у клопку ухваћен.

Она се следи и не нађе ни једне речи од свега што му беше намерила рећи: није предвидела да ће је и та брука од његове стране задесити, да мине мимо њу а да је и не саслуша...

— Зар се ви плашите од наше куће, господине? запита она сухопарним чудноватим гласом, који ни у колико није био онакав, какав је она хтела показати.

Он окрете очи на страну и стаде гледати на поље. Образи му се јако зацрвенеше, крв му појури у главу те му запали лице; његове покретне ноздрве

Digitized by Google

стадоше се ширити при дисању према дизању и спуштању прсију као у каквога бика.

Она покуша наставити:

— На игранци сте ми рекли „до виђења", а тако се не говори оној према којој је човек равнодушан... Г. Јане, ви се као не сећате... Шта сам вам учинила?...

...Гадан западни ветар наду се са улице па стаде бурно вратима лупарати, лепршати Јанову косу и крила на Годиној повезачи. У ходнику није било најзгодније говорити о важним стварима. Года занеме после првих речи које јој у грлу застадоше; у глави осети несвестицу и више не умеде мислити. Упутише се ка вратницама, а он једнако напред измицаше.

На пољу страшно звижди ветар, а небо црно као угљен. Кроз отворена врата паде им на лице суморна, тмола светлост и сасвим их обасја. Угледа их суседа преко пута! Шта ли су то могли у ходнику говорити ово двоје што тако збуњени изгледају ? Шта ли се то догодило код Мевела.

— Не, гђице Годо, рече он најзад бурно се отргавши као дивља звер. — Већ сам начуо како се говори о нама!,.. Не, г-ђице Годо... Ви сте богата, ми нисмо људи једнакога стања. *Ја* нисам момак који би смео свратити к вама!...

И за тим оде... Тако би све свршено, свршено за увек! А она не рече ни речи од свега што је хтела рећи на овом састанку, ништа више не успе до што се пред његовим очима као безобразница показала... Какав је то човек, овај Јан, који презире девојке, презире новце, све презире!...

Прво стаде као закована, јер јој се све око ње у ковитлац окрета...

За тим јој као муња севну врло несносна помисао: Јанови другови Исланђани шеткали су по тргу и њега очекивали! Ако им усприча, ако се стане спрдати с њоме, то би била још гаднија брука! Брзо отрча горе у своју собу да их посматра кроз завесе...

Пред кућом одиста виде где стоје људи у гомили. Али су они само посматрали, како се небо све јаче

Digitized by Google

стуштава, па су нагађали између се, како ће се ускоро сручити тешка киша:

То је само на облак; хајдемо унутра, да пијемо док не мине!

За тим се узеше гласно шалити на рачун Жаније Карофове и других лепотица; а ни један ни главе не окрену ка њеним прозорима.

(Сви весели осим њега; а он нити одговара, нити се смеши, већ само стоји озбиљан и невесео. Не отиде ни да пије с друговима, него се дубоко замишљен лагано упути преко трга ка Плубазланеку не обзирући се на другове, ни на кишу која беше окупила као из кабла пљуштати...

Тада му све опрости. Место малопрешње горке зловоље срце јој сада прекипе нежношћу без наде.

Седе и налакти се. Шта да чини сада?

О! кад би је макар за трен ока могао саслушати; или боље, кад би се обрео сам с њоме у овој соби, па да се у тишини разговоре, — можда би се све објаснило.

Толико га је волела, да би му се и у очи исповедити смела. Рекла би му: „Тражио си ме кад ништа од тебе нисам захтевала; сад сам твоја целом својом душом, ако ме само хоћеш. Видиш! не презам ни најмање што бих се назвала рибарка, и ако ми је до воље стојало, кога момка зажелим из Пемпола. Тебе волим што мислим да си бољи од осталих. Истина сам нешто мало и богата, а знам да сам и прилично лепа. И ако сам по градовима становала, заклињем ти се да сам честита девојка, и да никад ништа неприлично нисам учинила. Е па зашто ме не узмеш кад те тако волим?“

...Али се све то никад неће друкчије изјавити ни казати него у сну; било је и сувише доцкан, Јан то не би више чуо. Како би било да још једном покуша говорити с њиме?... О! не! Шта би тек онда он о њој помислио!... Боље би било умрети!

А сутра сви крећу ка Исланду.

Сама, зимогрозна, села насумце на једну од пролица поређаних уза зид у њеној лепој соби, у коју сто-

сијава беличаст фебруарски дан. Чинило јој се као да се сав свет и са садашњошћу и са будућношћу срушио у жалосну страшну празнину око ње разјапљену.

Сада зажеле опростити се живота, лећи врло мирно под камену плочу, под којом се не осећају никакви болн... Али је њему и тада праштала; њену очајну љубав према њему није помућивала никаква мржња...

XII

. . . . . .

Море, суро море!

Већ је други дан како Јан тихо одмиче великим неграђеним друмом, који свакога лета одводи рибаре на Исланд.

Кад се пред вече кретоше уз старе црквене песме, дувао је јужни поветарац, те све бродовље, покривено једрилима, прште морем као галебови.

За тим поветарац утоли, па се и вожња успори; магласти облаци, рекли бисте, додирују воду.

Јан је готово ћутљивији но обично. Досадно му сувише мирно време, тежуди за кретањем, како би мучне мисли са душе одагнао. Али није имао куд до да мирно мили кроз тишину, да дише и да живи. Куд год погледа види само дубоку суру боју; где год ослушне, само тишину чује...

...Наједаред се оздо зачу потмуо, једва чујан, необичан глас, као стругање кад се укоче кола! *Марија* прекиде ход и стаде непомично...

Насука се!!! Где и на што? По свој прилици, на какав спруд украј енглеског приморја. Још од синоћ се ништа није видело кроз магласте завесе.

Људи се устумараше, трче тамо, трче амо! њихова узбуђеност чудновата је супротност према напрасној мирноћи њихова брода. *Марија* ни да мрдне с места. Усред бескрајности течних ствари, које, по меком вревену, као да немаху стварне чврстоће, њу дохвати Бог би свети знао каква силовита, непокретна ствар под водом сакривена; чврсто је стиште е бисте рекли: смрси јој конце на томе месту.

Digitized by Google

Је ли ко видео сироту птицу, или јадну муху, кад јој се ножице на лепак ухвате?

У први мах ништа необично: по изгледу, нису се ни у колико промениле; знате само да их је ухватило нешто оздо од чега се не могу ослободити.

Тек кад се стану копрцати, упрља им крила и главу лепљива материја, те жалосно личе на живинче на умору.

Тако би и с *Марцијом*. Ништа озбиљно у почетку; она се истина мало наже, али то би на ведроме јутру, при лепом, тихом времену; ваљало је *знати*, па тек онда да се узнемирите и разумете да нема шале.

Капетан је жалосно изгледао, јер није обратио пажњу на којој су се тачки налазили. Он млата рукама по ваздуху и виче:

— Боже! Боже! очајничким гласом.

Врло близу њих видео се кроз маглени проблесак рât који нису могли добро распознати.

За тим се магла згусну, те се ништа више није могло догледати.

У осталом, на видику нити каквог једрила, нити прамичка дима. — То им је донекле и милије било. Веома су се плашили од енглеских спаситеља, који човека на свој начин силом спасавају, те се од њих мора бранити као од гусарâ.

Спопаде их бела пена премештајући товаре с једнога на други крај у лађи. Само њихово псето Тирк, и ако се није бојало узбурканог мора, усплахирило се од овог догађаја: плашило се тутњаве оздо, опорне шкрипе кад придођу таласи морски, па и ове непомичности. Разумевало је оно врло добро, да све ово није обична ствар, па се крило по ћошковима с подвијеним репом.

За тим, спустише чамце, у намери да баце котве и покушају не би ли се како извукли сјединивши све своје силе на озибу — опора маневра, која је трајала пуних десет сати. — У вече, јадна лађа, јутрос тако чиста и гиздава, већ поче рђаво изгледати: преплављена, упрљана, у пуном растројству. Бранила се, др-

Digitized by Google

мусала од сваке руке; али је ипак још једнако била прикована као мртва.

. . . . . .

Још који часак, па ће се спустити ноћ. При том се наду ветрина, а море се поче све јаче узнемиривати, те се веома забринуше. Наједаред, око шест сати, бише ослобођени, те брже боље узеше попуштати једеке на котви, коју су били спустили да би се утврдили... Тада се виде како људи као бесомучни трче спреда на задњи крај вичући.

— Пловимо!

Доиста су и пловили. Али како да се опише радост кад човек *плови*, кад осећа да се лако миче здрав и читав, док је мало пре био у опасности, да постане рушевина!...

И Јанове жалости нестаде за тили часак. Лакну му као и његовој лађи, спасеној здравим умором његових мишица. Лице му се опет разведри пошто се ослободио својих успомена.

Кад сутра дан дигоше котве, наставио је свој пут ка хладном Исланду, привидно лака срца, као за првих година.

XIII

. . . . . .

Деле писма што је улак донео из Француске, тамо доле, на крову *Цирцејином*, у пристаништу Ха-Лону, на другом крају земље. Окружен гомилом морнара, књигоноша гласно прозива имена срећних, којима су стигла писма. То се догађа у вече у батерији, где су се начетили око фењера.

— „Силвестар Моан!“ — Има једно и за њега с јасним жигом из Пемпола, — али рукопис није Годин. — Шта ли то значи? Од кога ли је онда?

Окрета, преврта њиме, па га најпосле са страхом отвори.

Digitized by Google

»Плубазланек, 5 марта 1884

„Драги мој унуче,“

. . . . . .

Одиста од његове добре бабе. Тада стаде лакше дисати. Уздрхталом, ученичком руком ставила при дну и свој незграпни на памет научени потпис: „Удова Моановица“.

Удова Моановица! Он принесе хартију ка својим уснама, нехотичним покретом, па стаде љубити ово јадно име, као свету амајлију. Та ово је писмо приспело у одсудан час у његову животу: сутра зором он полази у бој.

Било је у половини априла; тек су заузели Бак-Нен и Хонг-Хоа. Чинило се да не предстоји никакво веће војно предузеће у Тонкину — па ипак приспела појачања нису била довољна, те су узимали с лађа све што је могло попунити чете искрцалих морнара. Тако Силвестар, дуго зачамавши по крстарењу и опсадама, буде одређен с још некима да попуни празнине у овим четама.

Одиста се овога тренутка говорило о миру; али им је нешто казивало да ће се искрцати баш кад треба, да се још мало протуку. Уреди̇ше своје ранце, довршише своју спрему и опростише се, па су цело вече шеткали горе доле кроз остале што остају. Осећали су се виши и поноснији према овима; свак је на свој начин исказивао утиске при поласку; по неки се уозбиљили и у гомиле искупили, а по неки расплинули у бурне разговоре.

Силвестар се нешто заћутао, па у себи прекумава своје нестрпљење зког чекања; само кад га погледају, рекло би им његово фино, уздржљиво смешење: „Јест, и ја сам ту, а сутра рано биће шта ће бити“. О рату, о ватри имао је само нејасан појам; али га је ипак то очаравало, јер је био јуначкога рода.

...Забринуо се за Году због овог непознатог му рукописа, па гледа како ће се прикучити ком фењеру, да би могао добро прочитати. А то је било тешко

Digitized by Google

кроз полу наге људе, збијене један уз другога, такође читања ради у загушљивој запари ове батерије...

Као што је предвиђао, баба Ивона је одмах у почетку објашњивала за што се морала обратити за помоћ невештој руци старе суседе:

„ Драго моје дете, не пише ти овом приликом твоја рођака, јер је у великој невољи. Отац јој је пре два дана напрасно умро. Као што ми се чини, све јој је имање пропало у рђавим новчаним пословима, којима се прошле зиме бавио у Паризу. Тако ће му се продати и кућа и покућанство. Тому се нико овде није надао. Свакако ће ти, драго моје дете, бити жао као и мени.

„Јан Гаос љубазно те поздравља; опет се погодио с капетаном Гермером, опет на *Марији*, а ове се године доста рано кренуо ка Исланду. Одједрили су првог дана овога месеца, у очи велике несреће што задеси нашу јадну Году; а они о томе још ништа нису знали. Сад можеш мислити, драго моје дете, да је све свршено, да тај брак не може бити; јер сада она мора радити за парче хлеба...“

...Био је поражен. Ови непријатни гласови покваришe му сву радост ради поласка у бој...

ТРЕЋИ ДЕО

I

. . . . . .

Кроз ваздух звизну пушчано зрно!... Силвестар наједаред заста и напери уши...

То би на бескрајној равни, у нежном кадивастом пролетњем зеленилу. Суро небо рекао би пало на човека...

На тој равници, између њива засејаних пиринџем, на глибавој стази, налази се шест оружаних морнара, у извидници.

...Опет!! Исти звук кроз тих ваздух! — Оштра звизга као продужено *дзин* што чини праву представу

Digitized by Google

о пакосној малој и опорој тварци, која право, врло брзо пролеће, а чији сусрет може бити смртоносан.

Силвестар први пут у своме животу чу ову свирку. Пушчана зрна што к вама долећу дрикчије звижде него она што ви шаљете: пуцањ се изгуби негде у даљини те се више не чује; али се у толико јасније разазнаје ситно метално шуштање што брзо у лету покрај ушију прозују...

...И још једном *двин*, и опет *двин*! Сад пљусну киша од зрнâ. Баш уз морнаре који наједаред застадоше забијају се у преплављено поље пиринчем засејано; сваки тек учини *флак*, као кад пада туча, кратко и сухопарно, а вода се тихо запенуша.

Они се згледају и смеше, као на каквој шаљивој представи. па ће повикати:

— Кинези! (Били Анамити, Тонкинци, или Црне Заставе, за морнаре су сви Кинези.)

Како да се искаже презирање, стара подругљива пакост, бојна радост, што провејава кроз узвик: „Кинези!“

Опет звизнуше два три зрна, ближе земљи; виде се како као скакавци одскачу кроз траву. Ни трен ока не потраја мали пљусак од зрнâ, па се већ утиша. Над велику зелену раван опет се тишина спусти, и нигде се више не чује живе душе.

Њих шесторица још једнако стоје, пажљиво разгледају, за ветром ослушкују, е би пронашли одакле то могаше доћи.

Извесно оздо, из оног бамбусовог огумка, што на равници изгледа као острвце од перја, испод кога у пола скривени стрче шиљати кровови. Тада потрчаше онамо. По раскаљаним њивама од пиринча упадају им ноге, или се клизају; пред њима одмиче Силвестар својим дужим и окретнијим ногама.

Ништа не звижди више; рекао би човек: сањали су...

Како су у свима земљама извесне ствари увек истоветне — суро навучено небо, свежа боја ливада у пролеће, — тако вам се чини, да гледате француска

Digitized by Google

поља, по којима весело трчи омладина на обичну игру, а не на игру ледене смрти.

А што се више приближују, бамбусови огумци све јасније показују необичну финоћу свога лишћа, све се оштрије истичу сеоски кровови са својим чудноватим кривинама! а за њима засели жути људи, па се полако приближују и разгледају; жута им се лица пакосно и преплашено набрала... За тим, наједаред узвикнуше и јурнуше напред, па се развише у неуредну, али одсудну и опасну врсту.

— Кинези! опет повикаше морнари са малопрешњим јуначким смешењем.

Али сада опазише, да их је много, да их је и сувише! А један од њих окрену се и спази иза леђа где их још више избија из траве.

. . . . . .

Диван је млади Силвестар овога тренутка, овога дана; баба би му се веома поносила, да га види оваквог ратника!

Већ преображен за неколико дана, лице му дошло као бронза, глас му се променио, те му ништа није необично. Чујући звизгу од куршума поред самих ушију морнари готово стадоше одступати у најодсуднијем тренутку; а то би им свима била извесна смрт.

Али Силвестар једнако напред ступа; докопа за цев своју пушку, па се одупре целој гомили укапљујући кундаком кога стигне и десно и лево. И захваљујући њему, промени се ратна срећа: престрављеност, забуна, нешто што слепо све одлучује у оваквим малим чаркама без управе, пређе на страну Кинеза те почеше узмицати,

..Већ би све свршено, Кинези беже без обзира. А шесторица морнара брже пуне пушке, па их као шале ради обарају. По трави плинуше црвене локве, телеса се испреврташе, из лобања цеди се у реку мозак.

Они се нагнули, рекао би човек земљу дохватају, па бежe вијући се као леопарди. А Силвестар се надао за њима, у два маха рањен: копљем у бутину и дубоким засеком у мишицу; али ништа не осећа до бо-

Digitized by Google

рачки занос, онај дивљачки бес што га собом доноси ускипела снажна крв, бес што и простацима позајмљује узвишену храброст, бес што је стварао старинске јунаке.

Један, за ким се Силвестар надао, притеран до очајања, самртном препашћу, окрете се и нанишани на њега. Смешећи се презриво и узвишено Силвестар заста док не пукне пушка; а мало се окрете у лево кад јој спази грлић. Али при кресању и пушка врдну на исту страну. Тада осети потрес у прсима, и за трен ока разабра шта би, пре него икакав бол осети. Окрете главу ка осталим морнарима, који су за њим пристајали да им по обичају старих војника уобичајеном фразом, узвикне: „Чини ми се, ја добих свој део!“ Али дубоко уздахнувши после наглога трчања, осети како засвира ваздух кроз рупу с десне стране груди, са језовитим тихим шуштањем, као кад се какав мех провали. У исти мах, уста му се напунише крвљу и осети са стране тешке пробади, које брзо, брзо посташе несношљиве, нешто грозно, што се не да описати.

Два три пут се окрете око себе у вртоглавици, мучећи се не би ли одахнуо кроз сву црвену течност што га задављиваше, — па потмуло тресну на подводну ледину.

II

. . . . . .

Од прилике четрнаест дана доцније, небо се натуштило и предсказује скору кишу, а припека постала неспосна изнад жутога Тонкина. Тада, шаљући Силвестра назад у Ханои, однеше га у пристаниште Ха-Лон, на болничку лађу, која се враћала у Француску.

Дуго су га носали на носилима, уз кратке одморке, по покретним болницама. Чинило се што се могло; али у незгодним приликама плућа се напунише водом с пробијене стране, те је ваздух непрестано свирао кроз рупу, јер се она није више затварала.

Digitized by Google

Дали су му медаљу за храброст, и он јој се за тренутак и зарадовао.

Али више не беше пређашњи ратник, одлучног хода, звонкога и одсечнога гласа. Не, свега тога нестаде у дугој патњи и тешкој грозничини од које човек размекша. Претвори се у дете, које за кућом тугује; готово и не говори више, а одговара тихим, малаксалим гласом. Осећати се тако болестан, а бити толико далеко, далеко; помишљати колико треба дана док се до куће дође; — а хоће ли дотле дотрајати снага која га је из дана у дан издавала?... Помисао на ужасну даљину мучи га непрестано, тишти га кад би се пробудио, — кад би после заморнога дремежа осетио страшан бол од рана, грозничаву ватру и звиждање кроз своје пробијене груди. Тога ради преклиње да га укрцају у лађу, па нек буде шта ће бити

Био је сувише тежак да би га носили у његовом кревету, већ су га грозно трескали на колима.

На крову преносне лађе, која ће на пут кроз који часак, положе га у један од малих болничких кревета уврстаних један до другога. Тако се у обрнутом правцу крене на далеки пут преко мора. Само, овом приликом, не живи као птица на слободном ваздуху у кошу на катарци, него лежи у загушљивом ваздуху доле, где заударају свакојаке лекарије, љуте ране и свака невоља.

Првих дана мало му лакну од радости што путује кући. Могао се у кревету исправити на јастуке; па би овда онда и своје сандуче затражио. Морнарско му је сандуче направљено од необојених дашчица, а купио га је у Пемполу, да у њему чува своје драгоцености. У њему сте могли наћи писма баба-Ивонина, Јанова и Година, свешчицу у коју је преписао морнарске песме и неку кинеску књигу о Конфуцију, коју је случајно дограбио при једној пљачци. У тој је књизи на празном наличју водио свој наивни ратни дневник.

Међу тим болови нису попуштали, те су лекари још прве недеље знали да је смрт неизбежна.

Digitized by Google

...Сад се приближише екватору, где влада прекомерна бурна припека. Преносна се лађа крете дрмусајући своје кревете, своје рањенике и своје болеснике. Одмиче све брже и брже немирним, узбурканим морем како бива при промени пасатских ветрова.

Од како се кретоше од Ха-Лона поумира их више од једнога, те су их морали бацити у дубоко море, на великом путу ка Француској. Испразни се више кукавних креветаца.

Овога дана било је веома мрачно у путничкој болници: због великих таласа морадоше затворити гвоздене капке на прозорчићима, те је тако још страшнија дошла ова изба за гушење болника.

Њему све горе и горе; приближавао се крај. Лежећи непрекидно на пробијеној страни, притискивао је једнако обема рукама с оно снаге што му је још заостало. Јаднику се чинило да ће тако сузбити воду, ово течно растварање плућа; па је покушавао да дише само левим крилом. Али се и оно мало по мало окужило, те су већ настајале самртне муке.

Свакојаке утваре из завичаја прелетале су му кроз клонулу главу; кроз загушљиву тмину надносиле су се нада њ љупке или гадне слике. Био је у непрекидноме заносу, а све је имао посла са Бретањом или са Исландом.

Од јутрос је звао свештеника. Овај, старац, навикнут гледати умирање морнарско, зачудио се што је под тако одраслом снагом нашао душевну чистоту малога детета.

Тражио је ваздуха, само ваздуха; али га није било ни с које стране. Кроз ветренике није више долазио; а болничар, хладећи га једнако шареном кинеском лепезом, само је изнад њега кретао нездрава, загушљива, већ сто пута предисана испарења; те их плућа нису више ни примала.

Осећајући да му се смрт приближује по који пут га спопаде очајна помама да скочи из кревета; да излети горе на отворен ваздух не би ли оживео... О! благо онима што трче уз лествице од ужета и станују у кошу на катарци!... Али покрај свега великога

Digitized by Google

напрезања једва мало исправи главу и подигне свој клонули врат, — нешто слично несавршеним покретима у сну. Ах! не, више се није могло. Опет паде у рупчагу своје несудешене постеље, већ у канџама ледене смрти. А увек га, уморног после таког напрезања, потпуно свест остави за тренутак.

Да му учине по вољи, отварали су прозорчиће и ако је још било опасно пошто море није било доста мирно. Било је пред вече, око шест сати. Кроз проблесак стуштенога неба сунце при заходу засја на обзорју врло силним сјајем; засењива му светлост играше према кретању лађе и у дрхату обасјаваше болницу као зубља којом човек маше.

А ваздуха ни од које стране. Оно мало што га је на пољу било, није могло продрети да растера грозничави задах. Свуда на бескрајњем екваторском мору плинула само врела влага, врло тешка за дисање. Ваздуха ни од куда, па ни за оне који су при последњем издисају.

...Јако га узбуди последње привиђење. Баба му убрзала друмом, а на лицу јој се прелива страх од кога се срце у човека пара. Бије је киша из облака који се приспустио, као мртвачки покров; а жури се у Пемпол где су је позвали из морнарске канцеларије, да јој јаве за његову смрт.

По том се са смрћу стаде у ропцу борити. Брисали су му уста од воде и од крви што му је куљала из груди док се превијао у самртним мукама. Дивно сунце још га једнако обасјава; на западу се чини као да је пожар обузео у пламен цео свет, а изнад тога пожара дигли се крвави облаци. Кроз отворен прозорчић јури сноп као крв црвене светлости, која нема куда даље од постеље Силвестрове, те га окружава својим зрачним венцем.

...Истога тренутка гледају ово сунце и доле у Бретањи где тада настаје подне. Ово исто сунце, у истоме тренутку свога бескрајњег трајања; али је ипак тамо сасвим друкчије боје. Стојећи узвишеније на плавкастом небу, обасјава благом белом светлошћу баба [illegible] која седи на своме прагу са швом у рукама.

Digitized by Google

Овога самртног тренутка оно сија и на Исланду где је у овај мах јутро. Тамо се још блеђе чини, види се само у чудном зрачном преламању. Жалосно расипље своје зраке на фјорд, где се *Марија* од обале одбија, а небо му овом приликом блиста северном светлошћу те изгледа као каква расхлађена планета без атмосфере. Ледном прозрачношћу одцртава појединости на хрпи од стења што се Исланд зове: цела ова земља, гледајући је са *Марије*, чини се као прикована и исправљена на равници Јан, и сам такође чудновато обасјан, лови рибу као и обично према светлости месечастој.

У тренутку кад се угаси млаз црвене ватре што је продирала кроз прозорчић на кајити, кад екваторско сунце сасвим утону у позлаћену воду, преврнуше се очи у унука самртника и замакоше под чело, као да би хтеле у глави ишчезнути. Тада му навукоше горње капке с дугим трепавицама — и Силвестар оста диван и миран као обаљеп мраморан кип.

III

...Немам куд, него ћу испричати и сахрану Силвестрову, коју сам сâм извршио на острву Сингапори. Првих дана доста их је побацано на путу из Кине; а како је Малајска земља била близу одлучи се да се он још који час причува и тамо укопа.

То је извршено из јутра рано због ужасног сунца. У чамцу, у коме га ношаху, лежаше покривен француским заставом. Велика, чудновата варош беше још у дубоком сну кад се ми у њу искрцасмо. На пристаништу чекаше мали фургон, што је конзул послао. Унесмо Силвестра у кола са дрвеним крстом, који смо на лађи направили; боја на њему још се није била осушила, јер смо се морали журити, те се бела слова разлила преко црне основице.

Сунце се тек рађало кад смо кроз овај Вавилон пролазили. Бисмо од срца потресени кад на два корака од гадне кинеске вреве наиђосмо на тиху француску цркву. Под високом белом црквеном лађом, у

Digitized by Google

којој стајах сâм са својим морнарима, одјекиваше као тихо, мађиско врачање Dies iгае што певаше духовник мисионар. Кроз отворена врата виђаху се праве чаробне баште, дивно зеленило, цинови палме; ветар тресаше велика расцветала дрвета с којих до у саму цркву долетаху цветне, лиске црвене као кармин.

За тим се кренусмо ка далеком гробљу. Наш мали спровод од самих морнара веома скроман, а ковчег једнако покривен француском заставом. Морадосмо проћи кроз кинески крај, кроз мравињак од овог жутог света; за тим кроз малајско, индиско предграђе, где нас свакојака азиска обличја с чуђењем посматраху.

А кад изиђосмо у поље, већ настаде жега. Низ хладовит друм камте дивни лептири свиластих плавих крила. Права раскош у цвећу, у палмама: сваки сјај бујности екваторске. И најзад гробље: мандаринске гробови са шареним записима, змајевима и чудовиштима, с чудноватим лишћем, непознатим биљкама. Место на ком га укопасмо личи на кутак Индриних башта. Чело његове раке пободосмо малу дрвену крстачу коју смо ноћас на најбржу руку отесали:

Силвестар Моан

деветнаест година

Тако га ту остависмо, па се журно кренусмо назад због ојачалог сунца; а једнако се окретасмо да га још једном видимо, под видним дрвећем, под великим цвећем.

IV

Преносна лађа настави свој пут кроз Индиски Океан. Доле у пловној болници има још јадника затворених. На крову само безбрижност, здравље и младост; а на мору права свечаност на чистом ваздуху и сунцу.

На лепом времену за пасатских ветрова, морнари се изваљили у хладу својих једрила па се забављају

Digitized by Google

пуштајући да им папагаји трче. (На Сингапори, одакле долазе, продају се мимоходима морнарима свакојаке питоме животиње.)

Сви изабрали жутокљуне папагаје у којих се на њихову тичјем лицу огледа детињи израз; још без репа, али већ зелени, о! дивно зелени. Тата и мама зелени, па и малише несвесно ову боју наследили; поређани по врло чистом крову на лађи, као мало час опали листови с кога тропскога дрвета.

По који их пут искупе све заједно и тада врло смешно једни у друге пиље; окрећу врат и тамо и амо, као да се са свих страна загледају. У ходу подхрамљују и смешно подскакују, па наједаред брзо појуре журећи се Бог би свети знао којој отаџбини; а неки међу тим и попадају.

Друго је задовољство гледати како се мајмунчићи уче разним вештинама. Неке од њих нежно воле те их бурно окупе љубити; а они се прибију уз чврсте груди својих господара, па их гледају женским очима, пола смешно а пола дирљиво.

У три сахата изнеше на кров два дењка опшивена платном, запечаћена великим црвеним печатима, а обележена Силвестровим именом. Ваљало је продати у јавној продаји — како је за покојнике прописано — све његове хаљине, све што се на свету његово назвало. Морнари се живо у круг пачетиште. Често такве ствари продају на болпичкој лађи, те то никога не потреса. А осим тога на овој их је лађи врло мало Силвестра и познавало.

Преврћу и окрећу његове блузе, кошуље, уске панталоне са плавим пругама, па их буд' зашто узимљу. Купци се такмиче само забаве ради.

За тим дође на ред мала освештана кутија, коју уступише за два и по динара. Извадише писмо и војничку медаљу да их пошљу породици; а заостаде свешчица песама, Конфуцијева књига, конци, дугмета, игле, ситнице што је брижљива баба Ивона пометала да се нађу ако би требало што зашити или закрпити.

За тим каплар који је ове ствари продавао, изнесе два мала кипа Будина, скинута с кинеске пагоде

у намери да се однесу Годи. Они су изгледали тако смешни да се зачу јасан кикот кад дођоше на ред. Морнари се не смеју што би били без срца, већ само по нерасудности.

На послетку и кесе продадоше, и купац одмах узе брисати с њих забележено име, како би место њега забележио своје.

После свега дође метла, да збрише с чистога крова прашину или који кончић, што је могао испасти при разрешивању завежљаја.

И морнари се весело вратише да наставе забаву са својим папагајима и мајмунима.

V

. . . . . .

Једног дана у првој половини јуна кад се баба Ивона врати кући рекоше јој суседе да је тражио неко од морнарске пописне власти.

Свакако се нешто тиче њезиног унука; али се она од тога ни најмање не поплаши. Морнарске породице увек имају посла са *пописом;* а она као морнарска кћи, жена, мати и баба познаје ову власт има скоро шездесет година.

Без сумње, има какву упутницу; можда да по своме пуномоћству расправи какав мали обрачун с *Цирцејом.* Знала је шта пристоји према г. комесару, па према томе удари на се стајаће рухо с белом повезачом и крену се на пут око два сахата.

Убрзаним ситним корацима баба отиде низ приморске стазе ка Пемполу, мало забринута подужим размишљањем, што за два месеца оста без икаква писма.

Виде свога старог љубавника, где седи на вратима, нешто много опао од последње студени зимске.

— Е?... Ако је по вољи, ти већ знаш; не треба ти се либити, лепојко!... (Једнако му на памети одећа од дасака.)

Ведро и весело јунско време смеши се свуда око ње. По каменитим висовима свакако само жукве са

златно жутим цвећем; али чим се пређе у доље заклоњене од опорог морског ветра, одмах се наиђе на лепо, младо зеленило, на огумке од гложја у цвету, на већ нађикалу и мирисну траву. Она једва ако ишта види од свега тога, она, старица, на коју се згомилало толико пролазних годишњих времена, сада краћих од најкраћих дана...

Око опалих селашаца са суморним зидовима цветају руже, каранфили, шебоји; а до самих високих кровова покривених сламом и маховином, пружило се хиљадама малих цветића те привлаче прве беле лептирове.

Ово је пролеће било скоро без љубави у покрајини наших Исланђана; а лепе девојке поноснога рода, које можете видети како сањају на вратницама, по свој прилици далеко премашају преко видљивих предмета својим плавим и црним очима и бацају своје стреле негде у даљину. Младићи, ка којима полећу њихове туге и њихове чежње, на великом су рибању, доле, на Северном мору...

Али је ипак било пролеће, млако, љупко, заношљиво, с тихим зујањем мува и мирисом од младих биљака

А сва ова природа без душе једнако се осмехује на ову стару маму, која се жури најживљим кораком да чује за смрт свога последњег унука. Већ је врло близу страшнога часа, кад ће јој се казати оно што се догодило на далеком кинескоме мору. Прелазила је кобни пут који је Силвестар на самртном часу назирао, који му је ишчупао последње грозовите сузе: стара му добра баба позвана од власти у Пемпол да дозна за његову смрт! — Он је врло разговетно видео на путу где се жури што брже може, усправљена, са својим малим загаситим шалом, својим амрелом и својом великом повезачом. Од овог се привиђења исправио у кревету па се вио и тамо и амо с ужасним цепањем срца, док је громорно, румено сунце на екватору, смирујући се у своме величанственоме сјају, продирало кроз болничке прозорчиће, да би га видело кад умире.

Digitized by Google

Само што се њему у последњем привиђењу ова шетња јадне старице причинила под кишовитим небом; а она се, напротив, десила веселог, подругљивог пролећа...

Приступајући Пемполу, ближе и ближе, све се јаче узнемирује и све живље своје кораке убрзава.

Ено је сада у сурој вароши, у малим гранитским улицама у којима сунце весело сија другим старицама, њеним старим другама, које седе украј својих прозора. Зачуђене што је виде, говоре међу собом:

— Куда ли се она тако жури у стајаћем руху, раднога дана?

Г. комесар што морнаре пописује не беше код куће. У посаобини сеђаше писар, врло гадан дечко коме је могло бити око петнаест година. Не могући постати рибар по својој журавости, изучи књигу па је проводио дан за даном на истој столици шарабатајући по хартији пошто навуче нарочито зарукавље за мастило.

Кад му она каза своје име, он се диже важна лица да дохвати из стоне препратке завијутке с натписима.

Било их је много... шта ли му то значи? Исправа, цедуља са печатом, морнарска књижица, пожутела од мора, а све као прожето самртним дахом...

Све то пискарало распростре пред старицу коју подузе дрхат, а пред очима јој се узе смркавати. Ваљда с тога што познаде два писма што је Года уместо ње писала њеном унуку, а враћена неотпечаћена.. Тако се исто десило пре двадесет година кад јој је син Пјер умро: писма се вратила из Кине г. комесару, а он их је њој предао...

Пискарало поче читати важним гласом: „Моан, Жан — Марија — Силвестар, уписан у Пемполу, лист 213, број списка 2091, преминуо на броду *Бјен-Хоа* четрнаестог...“

— Шта велиш?... Шта је с њим било, добри господине?..

— Преминуо!... Он је преминуо, — понови овај.

Digitized by Google

Боже мој, пискарало свакако није био пакостан дечко; а тако је опоро говорио више по нерасудности, по малоумности млада непотпуна човека. А кад виде да она ову лепу реч не разуме, он ће рећи бретонски:

— *Marv éo!...*

— *Marv éo!...* (умро...) понови она за њим уздрхталим старачким гласом, као што би слаб одјек хладно поновио какву реченицу. Та то је и сама у пола погађала и од тога је и задрхтала; а кад је то већ у истини, као да је више није ни дирало. Прво јој је осетљивост према патњи одиста била мало затупљена од старости, нарочито за ове последње зиме. Жалост се није више на пречац јављала. А сем тога нешто се превратило у њеној глави овога тренутка, те је наједаред стала мешати ову смрт са осталима: та она је већ толико синова погубила!... Требало је да прође који тренутак док појми, јер јој је то био последњи кога је толико волела, онај, на коме су се устављале све њене молитве, цео њен живот, све њене наде, све њене мисли, које су се већ стале мутити приближавањем другога, суморног *детињства...*

А и стидела се да покаже своје очајање пред овим малим господином, који јој је грозу уливао: зар се и тако казује баби смрт њенога унука?!... Она се запањи пред писаћим столом, укочена и окамењена, па својим јадним старачким, од прања испуцалим рукама чупка ресе на своме загаситом шалу.

О, колико се јој далеко чинила њена кућа!... Боже мој! Прећи тако далек пут, и то пристојно прећи, пре него се дохвати кровињаре ка којој се журила — као рањена звер, која се завлачи да умре на свом леглу. Тога ради се свом свагом напрезала да не мисли много, да не разуме сувише, јер се бојала овога дугога пута.

Дали су јој упутницу од тридесет динара, што су јој као наследници припадали од продаје Силвестрових стварчица; за тим писма, исправе, кутију с војничком медаљом. Све је то врло неспретно примила својим укоченим прстима па претурала из руке у руку, још више није умела наћи свог џепа.

Digitized by Google

Кроз Пемпол је бурно прошла, никога није погледала, погнута напред као да ће пасти, а при том јој је крв зујала у ушима; журила се преко сваке мере као кукавна, престарела машина, којој се прида највећа брзина последњи пут не помишљајући, хоће ли јој се пруґло скрхати.

При трећем километру већ се сасвим погла напред, изнурена; овде онде спотакла би јој се дрвена цокула на какав камен, а од тога би је увек нешто силно, болно штрецнуло у главу. А хитала је колико је могла да се завуче у кућу бојећи се пашће, те би је ко носити морао.

VI

— Баба Ивона пијана!

Беше пала, а дерлад потрчаше к њој. То се догоди баш при уласку у Плубазланечку општину где је дуж друма доста кућа. Али ипак имаде толико снаге те се диже, па нахрамљујући о штапу поче измицати напред.

— Баба Ивона пијана!

Безобразна дерлад пиље јој у очи и церекају се. Повезача јој се сасвим нахерила.

Било их је међу овим малишанима који нису били сасвим покварени, — па кад су је изближе загледали, враћали су се потресени и ожалошћени очајним старичиним лицем не смејући више ни речи проговорити.

Стиже у кућу, прилупи врата, јаукну од очајања које је загушиваше, па паде у кут и лупи главом о зид. Повезача јој се спустила на очи: она је отури на земљу, — јадну своју лепу повезачу коју је иначе толико чувала. Последња јој стајаћа хаљина сва искаљана, — редак, жућкасто бео прамен косе провириваше испод њене почелице довршујући тако неред у сиромаштву...

Digitized by Google

VII

Года дође у вече да распита, па је застаде тако разбарушену. Опустила руке, главу на камен приснонила, лице јој са изразом бола, а као мало дете јеца: *хи хи хи!* Готово и није могла плакати: сувише старе бабе немају више суза у својим усахлим очима.

— Унук ми умро!

И она јој баци у крило писма, хартије, медаљу...

Года брзо прелете очима све то, виде да је сушта истина, па клече да се моли Богу.

Остадоше тако скоро неме обе ове женске цео јунски сумрак, који врло дуго траје у Бретањи, а коме на Исланду нигда нема краја.

На огњишту им попац, који доноси срећу, покрај свега тога танко цвркуће. А жута вечерња светлост продире кроз прозорче у колебу Моанових, које је све море позобало, те су сада угашена породица.

На послетку ће Года рећи:

— Доћи ћу да наставам с вама, добра моја мамо; донећу кревет, што су ми оставили, чуваћу вас, неговаћу вас, те нећете бити сасвим самохрана...

Жалила је свога пријатеља Силвестра, али је у њеној тузи разгаљивала помисао на другога, на онога што је отишао на велико рибање.

Јану би ваљало јавити да је Силвестар умро; баш ће се *ловци* наскоро кренути. Да ли ће он, по Богу, и заплакати за њим?... Па можда и хоће, јер га је веома волео. И усред својих суза веома се занесе тим мислима: час се љутне на овога момка тврда срца, а час нежно узбуди при помисли на његову велику тугу, која би и њих двоје могла приближити; — у кратко, он јој је заузимао цело срце.

VIII

...Једне суморне вечери у августу приспе најзад на брод *Марију* на Исландском мору писмо које је Јану јављало за смрт његова брата. — То је било једног дана након тешке бродске маневре и прего-

Digitized by Google

мерног напора, у тренутку кад је требало сићи на вечеру и спавање. Очију отежалих од дремежа, читао га је доле, у мрачном кутку, при жутом светлуцању мале лампе. У први мах остаде неосетљив, запрепашћен као кад ко нешто добро не разуме. По своме поносу, врло затворен према свем што се тиче његовог срца, не рече ништа већ сакри писмо у своју плаву гуњу (плетену вунену кошуљу) на своје груди, по обичају у морнара.

Само није му се седало с осталима за вечеру; а не налазећи за вредно да им каже зашто, спусти се у постељу и с места заспа.

Одмах усни мртва Силвестра, и његов спровод...

Око поноћи, у чудноватом душевном стању у морнара, који у сну знају часове и осећају приближавање тренутка, кад ће их на смену будити, — још је гледао овај спровод; па говораше у себи:

— Ја ово снивам; срећом, сад ће ме пробудити, па ће тлапња ишчезнути.

Али кад се на њ спусти опора рука, и кад прозбори глас: „Г'аосе! — устај, *смена!*“ он чу где му на прсима тихо зашушта хартија — мало жалосна свирала која је тврдила стварну смрт. — А! јест, писмо!... дакле је у истини! — И већ је утисак осетније, грозније парао срце. Брзо скочи напрасно пробуђен, па удари својим широким челом о балване.

За тим се обуче и отвори бацу, да изиђе горе и заузме своје место при рибању...

IX

Јан се попе горе, па је посматрао дремљивим очима добро познати му морски круг око себе.

Ове ноћи бескрајност излази пред очи необично проста, у неодређеној боји остављајући само утисак дубине.

Видик не показује никакав одређен крај земљин, нити неку геолошку епоху. Од створења света он је много пута морао бити такав, те вам се при гле-

Digitized by Google

дању чини да ништа не видите, — ништа до вечитих ствари које *постоје* и које не могу да не буду.

А управо и није ноћ. Још тиња слаба прозрачност од заостале светлости која ни с које стране не долази. Нешто шушти као по навици и јадикује без разлога. Пред очима трепери сива, суморно сива светлост. — Море за време свога тајанственог почивања и свога сна обавило се скромном бојом којој имена нема.

По небу лебде раштркани облаци. Има их свакојаког облика, јер ствари и не могу бити без обличја каквог таквог; а у тами се скоро претапају у велики вео.

Али се на једној тачци неба, сасвим при дну, близу воде, уздиже нешто шаркасто, много јасније и ако је веома удаљено. Неодређен цртеж као да га је повлачила расејана рука, случајно набацан, ненамењен гледању, лепршав као да ће га сад нестати. — А само то чини се да нешто значи у свој васиони; рекао би човек непојмљива сетна замисао записала тамо све ово ништавило; а очи се и нехотице на ту страну отимају.

Што се покретљиве Јанове зенице јаче тами привикавају, у толико пажљивије погледа на ону једину шаркасту небеску тачку; а та тачка изгледа као да неко тоне с обе испружене руке. Уочавајући ову појаву учини му се као права људска сенка, увеличана до џина великом даљином.

У његовој машти, у којој лебде неисказани спови и древна веровања, ова се жалосна сенка, скрхана на дну магластог неба, меша лагано с успоменом његовог покојног Силвестра као његова последња јава.

Њему беше обичан овај чудновати стицај сликâ, какве се поглавито јављају у дечјим главама у почетку живота... Али су и најнеодређеније речи ипак сувише тачне да искажу ове ствари; за њих би требао онај неодређени језик којим се кад што у сну говори и од кога човек, кад се пробуди, задржи само загонетне одломке, који већ немају смисла.

Посматрајући овај облак осећа како му се примиче дубока, тегобна туга незнана и тајанствена.

Digitized by Google

које му се душа леди. Много боље него мало пре разумеде сада, да му се јадни мали побратим никад више неће појавити, никад више. Туга, којој је требало времена док пробије здраву и чврсту кору око његова срца, сада прелази преко његових обала. Он гледа пред собом благо Силвестрово лице, његове добре, детиње очи. При помисли како би га загрлио, наједаред му се и покрај његове воље нешто свали с трепавица као какав вео. — У почетку не могаше јасно протумачити шта то би, пошто никад није заплакао од како за себе зна. — Али низ образе му грунуше крупне, бурне сузе; а за тим јецања узеше надимати његове силне груди.

Он настави рибање врло брзо не губећи времена, нити што говорећи; а она друга двојица који су чули његов плач, на овој тишини, чували су се да то не одаду бојећи се да га не раздраже, јер су знали како је затворен и поносан.

...По његову мишљењу, смрћу се све свршава...

Дешавало се, до душе, да се из страхопоштовања придружи молитвама осталих у породици за покојнике; али није веровао да душа траје након телесне смрти.

У својим разговорима сви су морнари тако говорили, кратко и одсудно као о нечем што је свак добро знао. Али то међу тим ни у колико није искључивало нејасну зебњу од утвара, неодређен страх од гробља, као ни крајње поверење у заштитну моћ светитеља и икона, а понајмање уређено поштовање према освећеној земљи која цркве окружује.

Тако се Јан прибојавао да га не прогута море, као да оно потпуније уништава, — а помисао, да је Силвестар остао тамо, у далекој, доњој земљи, чинила је његову тугу очајнијом, суморнијом.

По своме немару према осталима, плакао је без уздржавања и без зазора, као да је сам.

...На поду се празна просторија лагано развиђава; и ако је тек два сахата. Та се просторија, рекли бисте, у исто доба све више шири, међе јој се у недоглед размичу и све више дубу на ужасан начин. С овим

Digitized by Google

рађањем зоре очи се све више отварају, а будија душа обухвата боље далеку безграничност. Тада видљиво просторне међе све даље узмичу и једнако једна од друге беже.

Врло бледа светлост, али се једнако увећава Чини се као да придолази танким млазовима, лаким потресима; вечне ствари чине се као да једна другу скроз обасјавају, као да се лампе с белим пламеном уздижу лагано, лагано иза неодређених сурих облака; као да се тихо уздижу с тајанственом пажњом из бојазни да не узнемире суморно почивање морско.

Под видиком указа се велика бела лампа, сунце; оно немоћно мили пре него предузме изнад воде своју тиху ледену шетњу отпочету још од ранога јутра...

Овога јутра нигде се не виде зорина румен, све стоји бледо и жалосно. А на броду *Марији* плаче човек, високи Јан...

Ове сузе његовог суровог брата, и ова већа сета наоколо тужна су свечаност приређена једном, малом, незнаном јунаку на Исландском мору, на коме је пробавио половину живота свога...

Кад се са свим развидело, Јан на једаред убриса очи рукавом своје вунене гуње и више не заплака. И томе би крај. Чинио се сав понесен својим рибарским послом, једноставним током збиље и садашњице, као да ни на шта више и не мисли.

У осталом, удице задају много посла, те га руке једва савлађују.

Око рибарâ на громорном површју наста нов призор. Бескопачност се не дуљи више; јутрошњој великој позорници обележен је крај. Сада се на против чини као да се даљине скупљају и њих окружују. По чем ли мало пре држасте да видите безгранично море? Сад је видик са свим близу, те бисте пре рекли да је нестало просторије. Празнина се испуни танким, лелујавим копренама; неке неодређеније од саме паре, а неке са видљивијим, зупчастим нацртима.

У великој тишини млитаво се спуштају као бели муслин без тежине; спуштају се одасвуда у исти ма-

Digitized by Google

те врло брзо у њих огрезнете; а мука вас спопада гледајући како пуне ваздух потребан за дисање.

То је прва магла у августу. За трен ока мртвачки покров поста једнолико збијен, непробојан; око *Марије* се ништа друго не разазнаје до влажна бледоћа у којој се, рекли бисте, губи светлост па и само једрило броду.

— Ето нам је из небуха, ове гадне маглуштине, рекоше људи.

Одавна познају они овог неизбежног пратиоца, за дуге ловачке периоде; али он навешћује и крај борављењу на Исланду, доба кад се ваља спремати на пут за повратак у Бретању.

У финим сјајним капљицама припија им се за браду те им се од влаге прелива углађена кожа. Гледајући се с краја на крај лађе нејасно лебде један другом пред очима као утваре какве; док им се, обратно, блиски предмети оштрије јављају у тмолој беласавој светлости. Чувају се да не дишу отвореним устима, јер осећају да им хладноћа и влага у прси силази.

У исти мах рибање се све живље врши, те више немају кад разговарати се; удице им задају и сувише посла. Свакога се тренутка чује како тешке рибе падају на кров лађин лупајући на даске као кад се бичем пуца; па се стану као бесне праћакати, а даске одјекују од њиховог ударања репом. Све је упрскано морском водом и фином, сребрнастом крљушћу што им отпада у копрцању. Рибар, који им пара утробу својим великим ножем, у хитњи се посече по прсту, те му се румена крв меша са саламуром.

X

Овом приликом за пуних десет дана не опростише се густе магле, кроз коју се ништа није видело. Рибање је међу тим једнако било веома издашно, те при великом послу нико не зачама. Час пô, у одмереним размацима, неко би од њих дунуо у рог са страшним проламањем као да зариче каква дивља звер.

Digitized by Google

И који би пут с поља из дубине беличасте магле одговорила на њихово дозивање друга удаљена рика.

Тада ваља бити на опазу. Ако се рика приближује, свако се ухо окрене ка том незнаном суседу, кога по свој прилици никад неће угледати; али је ипак његово суседство по себи опасност. Оспу се нагађања, ко то може бити? Отвори се читав посао и читав разговор на његов рачун, као око друга који долази у походу; па у жељи да га виде напрежу очи не би ли прогледале кроз неопипљив бели муслин, разастрт на све стране по ваздуху.

За тим се удали, рика његова рога уталожи се у потмулој даљини, те опет заћуте сами усред бесконачне непокретне паре. Све прожето водом; из свега се цеди со и саламура. Хладноћа јаче пробија; сунце дуже мили под видиком; већ га сат два настају праве суре ноћи са грозом и студењу.

Сваког се јутра оловом мери дубина воде, што се боје да се *Марија* и сувише не приближи острву Исланду. Али ни сва бродарска ужа једно на друго настављена не дохватају дна морскога; дакле су још на отвореном мору, над дубоком водом.

Живот здрав и оштар; љућа хладноћа појачава вечерњу пријатну ласт, што се осећа при топлом легалу у избу од неотесане храстовине, кад се у њу сиђе на вечеру или на спавање.

Дању мало разговарају између се ови људи у тешњем затвору него калуђери. Свако са својом удицом не помакне се с места по читаве сахате, већ само миче рукама и непрестано пеца. Раздвојени један од другога само на два до три метра, па опет настаје тренутак кад више не виде један другог.

Маглина тишина, беличаста тмина успављује душу. Предавши се тако рибању свак певуши за себе по коју песмицу из свога завичаја, тихим гласом да рибе не расплаши. Мисли се крећу спорије и ређе, као да се шире, као да им се трајање продужује само да испуне време те да у њему не настају празнине од ништавила — немишљења. Више им ни на ум не

дају женске, јер је за то већ јако застудело; али као у сну сањају о стварима чудноватим или које нису у вези међу собом а ткање је ових снова тако исто лепршаво као магла...

Обично сваке године магловити месец август тако тихо и тужно завршује борављење на Исланду. У осталом увек иста једрина физичког живота надима груди у морнара и челичи њихове мишиће.

Јан се одиста убрзо предаде своме обичном начину живота, као да није ни било његове веље туге; будан и окретан, брз при маневровању и рибању, неусиљена понашања као да је без икакве бриге; у осталом приступачан само у извесне сахате — а они су ретко настајали — вазда уздигнуте главе, равнодушна и заповедничка израза на лицу.

Дешава му се да се који пут по старом обичају и насмеје шали коју остали збијају. То бива кад у вече седне за вечеру са ножем у руци пред замашне, топле, пуне зделе у оветшалом стану, у коме је заштитница Света Дева од иловаче. Можда тада у души по мало помишља и на Году, коју му је јамачно Силвестар намењивао у последњим, самртним тренуцима, — а која је сада сиротица без игде икога свога на пространом белом свету... Можда још осем свега траје на дну његова срца жалост за братом му...

Али је Јаново срце девичанска област којом се тешко влада, мало знана, а подложна стварима за које се ван лако не дознаје.

XI

Једног јутра, око три сахата, још мирно сањају под својим маглиним покровом, а зачуше гласове чудне и непознате. Они што се у тај пар затекоше на крову згледаше се питајући очима један другог:

— Ко то говори нешто?

Нико; нико ништа не говори.

Одиста се учини као да гласови дођоше с поља пустоши.

Digitized by Google

Тада онај што рукује рогом, а од јуче га се још није дотакао, дограби га брже боље, па се напреже што игда може да затрешти на узбуну.

Коса на глави подигне се човеку у вис кад овај глас одјекне кроз тишину. Као да на ову бурну рику долете утвара каква, пред њиховим се очима изненада створи нешто громовно, исправи се као страшило какво, врло високо и врло близу њих: катарке, кришци, конопци, напрт потпуног брода појави се у ваздуху, као магласта прилика што се понекад из небуха неком мађијском силом засја на разапетим једрима да те страх подухвати. А истакоше се људи тако близу да их могу руком дохватити. Ослонили се о перваз од брода па гледају у њих иждраченим очима, као иза сна пођипали, преплашени.

Они на *Марији* полетеше за своја весла, резервне катарке, чакље — за све што се при руци нађе дуго и чврсто — па их наперише да одбију ово чудо и ове похођане што пред њих из ненада овако бануше. А ови, тако исто преплашени, одупреше им се огромним дорунгама да их одбију.

Међу тим изнад њихових глава само тихо залупаше кришци дотакавши се један другог. Катарке, за тренутак испрекрштане, одмах се раставише без икакве штете; врло слаб судар на тихом мору, као да је друга лађа без тела и костију, као нешто меко, нешто без тежине.

Чим мину изненађење, људи се стадоше смејати, јер распознаше једни друге.

— Охо! Ви с *Марије!*

— Гле Гаоса! Ломека! Гермера!

Краљица Берта, с капетаном Ларвојером, такође из Пемпола, а морнари из околних села. Онај дугоња сасвим црне браде што се смеје и тако показује своје беле зубе, то је Кержегу, Плудањелац, а остали из Плуне или Плунерена.

— А што не дувате у рог, дивљачка багро? запита Ларвојер са *Краљице Берте.*

— А што ви то не учинисте, багро од гусара и морских разбојника, *гадни трове* морски?...

Digitized by Google

— О! ми... то је што друго; *нама је забрањено грајати!* (То рече чудновато као да наговешћује особиту тајну, чега су се они с *Марије* доцније често сећали и о чем су много размишљали.)

И као да се овај са *Краљице Берте* много изговори, закључи говор шалом:

— Ено онај, својим силним дувањем, распрскао је наш рог!

И он показа морнара, право морско чудовиште, сабијено у врат и у груди, а сувише широко према кратким му ногама; те кад га погледате у његовој ругобној сили, подузме вас неверојатан смех и немир.

Док се тако гледају очекујући да их какав поветарац озго или каква струја оздо што брже крене и бродове им расплете, пусте се у разговор.

Сви се ослонили о перваз, а држе у рукама дрвене дорунге, као опседнути у каквом граду што се бранаху копљима, па тако разговарају о приликама на дому, о последњим писмима што им донеше „ловци“ (шајке за харинге), о старим родитељима и женама.

— Мени, рећи ће Кержегу, са *Краљице Берте*, јавља она *моја*, да јој се напао малишан коме смо се надали, те тако имамо их пуно туце.

Други добио близнаце; трећи прича, како се за неког старог и болешљивог богаташа из Плуриво-а удала лепа Жаниа Карофова — девојка добро позната Исланђанима.

Гледају се као кроз лепршав бео вео од кога се глас помало мења звонећи некако загушљиво као да долази из дубине.

Међу тим Јан не могаше одвојити очију од једнога рибара, неког већ постаријег човечуљка, кога одиста нигде није виђао, а који му одмах повика: „Здраво, дугачки Јане!“ као ваљкадашњем познанику. По своме лукавом жмиркању очију, које те скроз просецају, личио је на мајмуна.

— А мени, рећи ће још Лервојер с *Краљице Берте*, јављају за смрт унука старе Ивоне Моановице из Плубазланека, онога што је служио у војсци, као што знате, на кинеској ескадри; одиста велика штета!

Digitized by Google

Чувши овај глас остали се морнари на *Марији* окретоше ка Јану, да виде да ли је он већ знао за ову несрећу!

— Да, рече он тихим гласом, равнодушна и охола лица, о томе ми је писао отац у последњем писму.

Сви радознало погледаше Јана, хотећи запазити његову тугу, а њега је то једило.

Њихов се разговор бурно укрштао кроз суру маглу док су минути одмицали по њиховом чудноватом сусрету.

— Жена ми у исто доба јавља, наставља Ларвојер, да је кћи г. Мевела отишла из вароши. Настанила се у Плубазланеку да негује баба-Ивону, своју стару тетку. Сада надничи у људи и тако зарађује кору хлеба. У осталом увек сам држао, да је то честита, храбра девојка и покрај свога госпођичења и кићења.

Тада опет погледаше у Јана; а њему то ни у колико не би мило, те му се указа румен у образима, испод жућкасто потамнеле коже.

Разговор се заврши баш тим речима о Годи изговореним на *Краљици Берти*, коју нико живи нигда више видети неће. Већ од неколико тренутака лица људи на *Краљици* све су нејаснија постајала, јер и лађа већ није била близу. Наједаред ови с *Марије* немадоше о шта опирати, јер ништа не дохватаху својим дугим дорунгама. Све њихове дорунге, весла, катарке или кришци пипали су по празнини и засопце гломазно буњкали по мору, као велике мртве мишице. За то се прикупи непотребно оружје; *Краљица Берта* утону у маглу и нестаде је на један мах као што нестаје слике у транспаренту кад се дуне у лампу иза њега. Покушавали су да је дозову, али више никаква одговора до неког подругљивог многогласног узвикивања, које се завршивало јауком, због чега су се људи на *Марији* зачуђено погледали.

Ова *Краљица Берта* није се вратила с осталим исланђанима; а како је *Самуел Азенид* у једноме фјорду наишао на несумњив бродолом, више је ни погледали нису. Већ су у октобру месецу имена свих

Digitized by Google

њених морнара била записана на црним таблама у цркви.

У осталом од дана ове последње појаве коју су људи *Марије* добро упамтили, па до повратка кући, није се јавило опасније рђаво време на Исландском мору; док је на против на три недеље раније бура са запада више морнара са брода однела и две лађе прогутала. Тада су се сећали Ларвојеровог смешења, па доводећи у свезу ово с оним много се што шта нагађало. Јану се више пута ноћу јављао морнар, који је жмиркао као мајмун; а неки су се с *Марије* најзад питали са грозом, да по чем оног јутра нису с мртвима говорили.

XII

Лето одмаче, те се при крају августа видело, како се Исланђани кретоше кући уз прву јутарњу маглу.

Већ од два месеца бораве обе самохране јадннце заједно у Плубазланеку, у колеби Моанових. Г'ода замењује ћерку у овом сиромашном гнезду помрлих морнара. Пренела овде све што су јој оставили по продаји куће њеног оца; лепи кревет по *варошкој моди* и лепе сукње у разној боји. Сама је скројила и сашила своју нову, просту црну хаљину, а на глави јој, као и у баба Ивоне, коротна повезача од густог муслина, само борама накићена.

Сваки дан шије у богаташа по вароши и враћа се кући по ноћи. Уз пут је никоји љубавник не забавља, јер је остала поносна те су је поштовали као госпођицу. Називљући јој Бога младићи се као и пређе дохватају руком свога шешира.

По лепом летњем сумраку враћа се из Пемпола стрменитом морском обалом удишући отворен морски ваздух који умирује. Ситна иглица још није стигла да је нагрди као остале, које увек живе погнуто украј свога посла. Посматрајући море исправља свој витки стас, наслеђе свога племена; па погледа преко мора, погледа преко непрегледне пучине, на којој се далеко, далеко налази Јан...

Digitized by Google

Овај исти пут води к њему. Кад би се мало пошло оним каменитијим, више ветру изложеним крајем, отишло би се у сеоце Пор-Севан, где дрвље, маховином обрасло, расте закржљало по камењу, па се погибље у правцу према западним ветровима. Она се јамачно никад више неће вратити у Пор-Севан, и ако до њега нема ни пун сахат. Али је једном у свом животу ишла тамо, а то је било довољно да јој цео овај пут миљем мирише. Јан би у осталом морао овуда пролазити, те би са свога прага могла гледати за њим кад равном утрином долази и одлази, између кратких бреза. За то јој мила цела плубазланечка околина. Скоро се осећа срећна што је судбина тамо преместила; ни на коме другом крају не би могла живот подносити.

У ово доба године, при крају августа, струји нека млитавост с југа ка северу из топлијих земаља. Има светлих вечери, одблесака од далеког силовитог сунца што се протежу и преко бретонског мора; врло је често ваздух ведар и миран, а нигде ни једног облачка.

У тренутку кад се Года враћа кући већ се ствари у ноћној тмини стапају једна у другу и још само сенке бацају. Овде онде уздижу се огумци од жукве на коме брежуљку између две стене као растресена перјаница; група чворноватих дрвета образује тамну масу у удољици, или се какво сеоце са својим кровињарама истиче изнад утрине као каква мала грба На раскршћу стари Христови ликови, заштитници покрајински, шире своје црне мишице као прави погубљени људи; а у даљини се прелива Ла-Манш као велико жуто огледало на небу, при дну видика већ тамном и магловитом. У овом је крају пак и сама тишина, па и само лепо време сетно. Али и покрај тога, лебди узнемиреност изнад свега, страва која долази с мора, коме је толико живота поверено, јер је његова вечита претња само задремала.

Года, која путем сања, никад није довољно дуг повратак по отвореном свежем ваздуху. Осећа се слан задах са приморја и пријатан мирис неког ситног цвећа, што расте по литицама између кржљавог трња.

код куће није очекивала остарела баба Ивона, радо би се дуже забавила по стазама између жукава, као оне лепе госпођице што лети с вечери радо сањају по парковима.

Пролазећи тако овим крајем сећа се и успомена из свога ранога детињства. Али колико је њих сада брисала, удаљавала, смањивала њена љубав! И покрај свега, њој се прохтевало да Јана сматра као вереника, — као пудљивог вереника који бега, који презире, који нигда неће бити њен, али коме би она ипак вазда у души верна остала; а то никоме више не би поверила. Овога тренутка воли што зна да је на Исланду, тамо ће га бар чувати море у своме ускоме затвору, те се неће моћи никојој другој предати....

Он ће се истина ових дана вратити, али она и на овај повратак помишља с више мирноће него негда. И нехотице осећа, да њено сиромаштво неће давати повода презирању — јер он није момак као други. — А осим тога смрт малог Силвестра одсудно их приближује једно другом. При своме повратку, неће моћи пропустити да не сврати под њен кров, да походи бабу свога пријатеља; а она се одлучила да буде код куће о овој походи. Не чини јој се да би то било против њеног достојанства. Претвориће се као да се ничега не сећа, разговараће се с њиме као с неким кога одавно познаје. Од срца ће му говорити као Силвестровом брату показујући се безазлена. И ко зна? Можда неће бити немогућно заузети у њега сестринско место, сада, када је остала на свету самохрана; одмарати се на његову пријатељству; тражити му га као потпору пошто му довољно објасни да у њеним поступцима не види више помисао на венчање. Он јој долази само плашљив, тврдоглав у своме суђењу; али и благ, отворен и подобан да разуме што је добро, што долази правце од срца.

Шта ли ће осећати кад је овде застане сиромашну у овој скоро опалој колиби? Јест одиста, она је веома сиромашна! Јер баба Моановица, немајући више снаге за прање рубља на надницу, ништа више нема до своју удовичку пензију. Истина јој сада мало

Digitized by Google

јела и треба, те обе могу живети а да никог ни за што не моле....

Увек се враћала кући по мрклој ноћи. При уласку мора се мало поћи наниже низ изглодане стене, јер колеба лежи дубље од Плубазланечког друма, у оном делу што се спушта ка морском прибрежју. Скоро је сакривена под својим веома грбавим, дебелим кровом од поцрнеле сламе, те личи на леђа огромне липсале животиње, која се скљусила под својом рутавом кожом. Зидови јој тамни и неуглађени као стене, а обрасли маховином и кашичцем у ситним зеленим китицама. До на праг се ваља успети уз три грбава басамака, па повући крајичак од бродарског конопца што из рупе вири и тако отворити унутарњу скакавицу на вратима. Кад уђеш унутра прво спазиш пред собом окно усечено као у градском бедему, а гледа на море с кога сада кроза њ продире последња бледо жута светлост. На великом огњишту пуцкарају мирисни јелови и букови огранци, које је баба Ивона накупила уз шетњу дуж друмова. Она седи сама и надгледа своју скромну вечеру. У кући има на глави само платнену почелицу, јер тако приштеђује своју повезачу; још јој лепе црте на лицу истичу се све јаче при руменој жеравици на огњишту. Тада подиже ка Годи своје негда прне очи, које су сада тамне и на плавкасто се преливају. Више не гледају него од старости суморно и непоуздано блуде око себе. Увек би само повикала:

— О! за Бога! дете, али си се вечерас одоцнила!

— Па и нисам, мамо, тако би одговорила Года, навикнута на овај узвик.

— О! а мени се учинило, дете, да је много доцније но обично.

Вечеравају за столом још дебелим као гломазно храстово дебло; али већ је толико похабан да му се више не разазнаје готово никакво обличје. Попац не пропушта ни ову прилику, а да им не отпева обичну песму својим јасним, сребрнастим гласом.

Једну страну у колиби заузела на двоје на троје одељана, сада већ првоточна дрвенарија. Кад се она

Digitized by Google

дрвенарија отвори, приступа се постељама које личе на долапе у којима се толико рибарских нараштаја изродило и одмарало, и у којима је толико остарелих мајака поумирало.

О поцрнелим таванским гредама извешано је врло старо кућевно посуђе, багљићи од поврћа, дрвене кашике, сланина осушена; а и старе мреже, које ту почивају још од бродолома последњих Моана, те им прећу мишеви ноћу прегризају.

Годин кревет намештен у куту, чини се по својим белим муслинским завесама нека дивна нова ствар, унесена у келтиску колибу.

Уоквирена фотографска слика Силвестра, као морнара, обешена о гранитски зид. Баба му за ту слику прикачила војничку медаљу уз две његове котве од црвене чохе које морнари носе на десном рукаву. А и Года јој купила у Пемполу један од оних мртвачких венаца од црних и белих ђинђува, што се у Бретањи мећу око покојничких слика. То му је мали надгробни споменик, све, што му је у бретонској постојбини имало као светињу очувати његову успомену....

О летњим вечерима не седе дуго, јер штеде видело, а о лепом времену поседе мало на каменом банку пред вратима и посматрају свет што пролази путем мало изнад њихових глава.

По том се баба Ивона спусти у своју доланску постељу, а Года у свој девојачки кревет, у коме доста брзо заспи уморена многим радом и дугим ходом; па сања о повратку Исланђана као паметна и одлучна девојка без сувишног узбуђења...

XIII

Кад чу једног дана у Пемполу да је приспела *Марија*, осети се као у грозници. Остави је сва она мирноћа при очекивању; прекрати свој посао ни сама не знајући за што, па се крете на пут раније но обично. — Журећи се друмом на једаред га из далека познаде, где јој се на сусрет упутио.

Digitized by Google

Ноге јој уздркташе и издадоше је. Он је већ био врло близу, једва на двадесет корака од ње, поносита стаса, коврчасте косе под рибарском капом. Овај је сусрет толико узбуди, да се одиста побојала е ће посрнути То би он запазио, те би умрла од стида... Уз то је помишљала, како јој ни коса није у реду, а морала је изгледати и уморна, јер је сувише хитала с послом. Бог зна шта би дала само да се сакрије у брезове огумке, да се завуче у лисичју јазбину! У осталом и он мало устукну назад, хотећи као ударити другим путем. Али је за то било и сувише доцне: они се сусретоше на узаској стази.

Да се не би о њу очешао одскочи у страну као зазорљив коњ, па је гледаше крадимице поплашено.

За мало и она уздиже очи у којима се и против њене воље преливала молба и зебња. А у овом нехотичном укрштању њиховог погледа, брже него што би пушка севнула, њене као лан сиве зенице као да се рашире, у њима као мућа сину некаква помисао, те стадоше севати правим плавим сјајем, а лице јој се зацрвене до слепих очију, до њених плавих кика.

Машивши се за капу он јој назва:

— Помози Бог, г-ђице Годо!

— Бог вам помогао, господин-Јане, одговори она.

И то би све. Он мину мимо ње. Она настави свој пут још једнако дршћући. Кад се он удали, она осети како јој крв опет пође обичним током и снага јој се поврати...

Код куће застаде баба-Ивону где седи у куту. Подбочила главу обема рукама, па плаче и јеца хи! хи! хи! као мало дете. Рашчупана, кроз почелицу јој пропало оно злехуде косе као танко, сиво ланено пасмо.

— Ах! добра моја Годо, — враћајући се с купљења дрва сретнем Јана Гаоса код Плуерзела; — па смо говорили о моме јадном малиши, као што и сама можеш помислити. Јутрос су приспели са Исланда, па ми је још у подне долазио у походе док сам ја била у пољу. Сирото дете, и њему се заблисташе сузе у очима. Драговољно ме допрати до мојих врата и понесе мој мали нарамак дрва.

Digitized by Google

Она саслуша све то стојећки, а срце јој се лагано стезало: дакле Јанова похода, на коју је она много полагала, као на прилику кад ће му толико казати, била и прошла, и Бог би свети знао, хоће ли се поновити; и томе би крај...

Тада јој се колиба учини очајнија, свет празнији — те обори главу и зажеле смрти.

XIV

Зима лагано наступа и шири се као мртвачки покров, који врло лагано спуштамо. Пролазе сури за сурима дани, али се Јан више не појави, — ове две женске живе са свим самохране.

Са хладноћом и њихов је живот постајао скупљи и опорији.

За тим је баба-Ивону било теже неговати. Њена се јадна глава замутила; сада се љутила, пропакостила се и грдила. Такво је расположење ни кроз што ни за што завлађивало њоме један пут два пута у недељу, као што бива с малом децом.

Јадна старица!... Још је била тако љупка у своје добре, ведре дане, те Года није престајала поштовати је и волети. Бити једнако тако добра, па се наједаред прозлити у толикој мери! Изнети на видело, у последњем часу, толику пакост која се није појавила за целог јој живота, показати потпуно познавање грубих речи, које су увек прикриване: каква руга души и каква тајанствена иронија.

Сада је почела и певати, а то је непријатније слушати него и њену љутњу. Како би јој кад-што тупило на памет, тако би и запевала било црквене песме, било врло гадне припеве које је негда слушала на пристаништу од морнара. Тако би запевала и песму *„Девојчица из Пемпола“*; или би машући главом и лупкајући ногом ради такта удесила:

Муж ми сад баш отпутова;
Муж ми сад баш отпутова на Исланд у рибање,
Остави ме без марјаша,

Digitized by Google

Али... трала, трала ла лу...
Ја зарађујем!
Ја зарађујем!

Сваки пут нагло застане, а у тај се пар очи рашире и без израза укочено загледају у празнину. У њима нестане живота, — као у пламена који се гаси, који напрасно букне пре него ће се утулити. За тим спусти главу па дуго остане скљокана с опуштеном доњом вилицом као у мртваца.

Није више ни довољно чиста: ново искушење, на које Года ни помишљала није.

Бивало је дана када се више није могла сетити ни свога унука.

— Силвестар? Силвестар?.... рекла би Годи као да би хтела погодити ко би то био. Ах! видиш, дете, имала сам их толико док сам била млада, дечака, девојчица — девојчица и дечака, те се сада, та да, Боже мој!...

Говорећи то она избаци у ваздух јадне своје збрчкане руке са немаром који готово на разврат личи...

Али га се одмах сутра дан врло добро сети; па би причала стотину којекаквих ситница које је он чинио или говорио, и тада би по цео дан плакала за њиме. — —

О! да опорих седељака зими, кад нестане грања за подстицање ватре! Радити цвокоћући, радити за корицу хлеба, ситно шити, довршити пре спавања посао, који се сваког вечера доноси из Пемпола!

Тада баба Ивона скупи руке под кецељу и мирно седи уз огњиште грејући ноге према жару који још једва тиња. Али с почетка седељке увек ваља с њоме ћеретати.

— За што ми што не причаш, драго моје дете? За моје младости познавала сам их доста твога доба, које су умеле разговор заметати. Чини ми се да ни нас две не бисмо биле толико жалосне, само кад би ти што причати хтела.

Тада Года стане причати ма какве новости што је у вароши чула, или казивати имена људи које је уз пут сретала. Говорила је о стварима за које ни

Digitized by Google

колико марила није, као што јој је у осталом сада све на свету било равнодушно; а прекине на пречац причу чим спази да задрема јадница стара.

Око ње ничега живог, ничега младог; а њена бујна младост тражи младост. Лепота ће јој увехнути, усамљена и неплодна...

Лампа јој се тресе од ветра с мора што одасвуда пири; а чује се како таласи хуче као да си на самој лађи. Слушајући како Божја сила на пољу бучи, она меша с њоме увек јаковну, бону успомену на Јана, коме су такве ствари у области. За дугих, страшних ноћи, када је у црној тмини на пољу све разланчено и све обузео помаман урлик, она с још јачом стравом на њега помишља.

Седећи тако сама, увек сама са дремљивом бабом, по који пут са страхом погледа у мрачне кутке помишљајући на своје претке морнаре, који су живели по овим орманским кутијама, па пропали на отвореној пучини за сличних ноћи. Зар се њихове душе не могу из небуха појавити? А од посете ових мртваца не осећа се заштићена овом старом женом, која готово припада царству мртвих.

Наједаред је прођоше жмарци од главе до пете кад се са дна огњишта зачу пискав, испрекидан гласић, танак да би се у иглу могао уденути, као да од некуд долази испод земље. Зачу се весела песма од које се душа у човека стеже:

Муж ми сад баш отпутова на Исланд у рибање;
А мене без гроша остави
Али... трала, трала, ла лу...

Тада је подузео онај особити страх, који долази од друштва с лудацима.

Киша пљешти, пљешти као непрестано жуборење на каквој чесми; само се чује непрекидно цурење низ зидове. На старом маховинастом крову има олука који увек на истоме месту неуморно зује истоветним жалосним гласом. Ти олуци овлажише местимице кућни патос од камених плоча и утабане земље помешане са шљунком и шкољкама.

Digitized by Google

Осећаш воду свуда око себе. Она те свега обузима својом хладном, бескрајњом масом: мучена, шибана, у прашину кроз ваздух растресана вода која тмину све гушће сабија, а растркане колибе по Плубазланеку све јаче једну од друге раздваја.

Недељне су вечери за Году најсуморније због радости коју другима доносе: веселе вечери и по забаченим, приморским сеоцима. Увек се овде онде нађе по која затворена, црном кишом млаћена кровињара, из које продире неспретна песма. Унутра уврстани столови за оне који пију; морнари се суше покрај димљиве ватре; старци се задовољно смеше с мало џуџке; а младићи се удварају девојкама; сви терају до пијанства, певајући да им се мозак смете. А ту према њима море, њихова сутрашња гробница; па и оно пева проламајући ноћ својом хучном тутњавом...

Гдекоје недељне вечери пролазе друмом покрај вратница Моанових гомилице младића враћајући се кући из крчама или из Пемпола. То су они што настављају на крајњем језерцу, према Пор-Севану. Пролазе врло доцне истргавши се из руку девојачких, ни бриге их хоће ли покиснути, јер су навикли на пљусак и на ветар. Года напрегнуто слуша њихову песму и њихову вику — коју врло близо уталожи бурна врева или усталасано море; — и ослушкује хоће ли разабрати Јанов глас; а уздркће кад јој се учини да га чује.

Није лепо од Јана што их није походио; а још се уз то веселити одмах после Силвестрове смрти, — е то му никако не приличи! Не, одиста, она га више ни у колико не разуме; а ипак се не може од њега одвојити, нити може помислити да је тврда срца.

Збиља, по повратку, живео је доста беспутно.

Прво је дошао уобичајени одлазак у Гаскоњски залив, — а то је за Исланђане увек задовољство, тренутак када имају у кеси коју црквицу коју могу безбрижно скрцкати. (Мали издаци на забаву које им капетани унапред измирују као део у великом риболову за који им се тек у зиму плаћа.)

Крену се као и сваке године на острва за со, те се Јан у Сен-Мартен-Де-Ре-у поново заљуби у неку

Digitized by Google

црномањасту девојку, с којом се још прошле јесени познао. За последњег веселог сунчаног зрака шетао је с њоме по румепим виноградима, који су одјекивали певањем веселих шева, а миром мирисали на зрело грожђе, на каранфил по камену и на морски дах са приморја. Заједно су певали и играли на виноградској берби, где слатка шира замути мозак до лаког љубавног заноса.

За тим се *Марија* спустила до Бордоа, где је у великој, сасвим позлаћеној пивници нашао ону певачицу, која му је поклонила златан часовник, па се пустио те га је обожавала за даљих осам дана.

Вративши се новембра у Бретању, био је девер при женидби многих својих пријатеља, вазда у својим лепим стајаћим хаљинама; а често по поноћи и накресан по свршетку игре. Сваке седмице имао је по какав нов љубавни догађај, што су девојке журно Годи достављале и увеличавале.

Три четири пута га је сретала на плубазланечком друму, али се увек за времена од њега склањала; међу тим би и он, у томе случају, ударио средином утрине. Као по пређутном споразуму сада су бегали једно од другога.

XV

У Пемнолу има дебела жена коју зову госпођа Тресолера. У улици што води ка пристаништу, она држи крчму чувену међу Исланђанима, где долазе капетани и власници бродова те врбују морнаре, бирајући најснажпије уз чашу вина с њима.

Негда лепа а још намигуша према рибарима, има сада бркове, мушка, широка плећа а врло је брзорека. Изгледа као каква логорска крчмарица у великој, белој калуђеричкој повезачи; али на њој и покрај свега тога има нечега побожног, јер је Бретонка. У њезиној су глави као у каквом регистру прибележена имена свију морнара; она познаје и добре и рђаве, зна тачно колико зарађују и колико вреде.

Једног дана у јануару позове Году да јој скроји ну. Тако Года дође и ради у соби до пивнице...

Digitized by Google

У кућу ове госпође Тресолере улази се на врата с једноставним гранитским стубовима, изнад којих је по старинском начину извучен напред први спрат кућни. Кад год се та врата отворе, скоро увек брише сокак загушени ветар те јурне на њих, а човек бурно улеће унутра, као да га убаце таласи узбурканог мора. Дворница сниска и дубока, премазана кречом а украшена сликама у златним рамовима, на којима се виде лађе, сударе двеју лађа и бродоломи. У углу на столу Света Дева од печене иловаче између две ките вештачкога цвећа.

Ови су стари зидови толико пута одјекивали од бурних морнарских песама; они су небројено пута трештали од незграпног, дивљачког весеља — још од како је Пемпола на свету, у немирно доба гусарско, па до Исланђана наших дана, који се врло малко разликују од својих старих. Толико је људских живота проиграно, заложено између две пијанке, на овим храстовим столовима.

Једнако шијући хаљину, Года ослушкује разговор о исландским стварима што иза зида води госпођа Тресолера са два пређашња поморца, који с њоме седе и пијуцкају.

Старци су разговарали о неком новом броду, који су баш сад у пристаниште припремали: Никад та *Леополдина* неће бити спремна да се крене о првом походу.

— О! па и хоће, брже боље одговори крчмарица; будите уверени да ће бити спремна! — Кажем вам да је јуче и људе најмила; све оне са старе *Марије* Гермерове, коју ће продати ради рушерине. Дошло је *шест младића* и записало се преда мном, — на овом истом столу, — мојим пером, — ето тако! Све *леши луди*, верујте ми: Ломек, Тигдиал Кароф, Иван Диф, син Керез из Трегјера; — па и високи Јан Гаос из Пор-Севана, који зацело вреди за тројицу!

Леополдина!.... тек чувено име лађе која ће скоро однети Јана, од једаред се уреза у памети Годиној, као да га неко чекићем закуца да се нигда не изгласи.

Digitized by Google

Пред вече се врати у Плубазланек и приседе при својој малој лампи да доврши свој посао; а једнако јој се по памети врзла реч, која је самим својим гласом подсећала на нешто жалосно. Имена људи и лађа имају своју особиту физиономију, скоро засебно значење. Тако је и њу ова *Леополдина*, ова нова необична реч, гонила неприродном упорношћу као нека кобна напаст. Не, она се надала да види како Јан опет одлази на *Марији*, коју је негда походила, коју је познавала и коју је Дева штитила за толико година на опасним путовима; а сада је ова промена, ова *Леополдина* увећавала њезину зебњу.

Али је наскоро стала у себи говорити, како се ње то ништа не тиче, како њу никако више не може дирнути оно што би њега снашло. Па одиста, шта се ње тицало, да ли је он овде или где на другом месту, да ли је на овој или на другој којој лађи, да ли је отпутовао или се вратио?... Да ли би се она осећала несрећнија или мање несрећна, кад би он био на Исланду; кад би дошло љупко и млако лето, по опустелим колибама, код усамљених страшљивих жена; или кад би опет настала јесен, која би рибаре вратила кућама?... Према свему је томе била равнодушна, немарна, све је то за њу било без радости и без паде. Више и није било никакве свезе међу њима, никаквог разлога за зближење, кад је он већ заборавио и јадног малог Силвестра! — Ваљало јој је дакле рачунати, да је за увек свршено и с овим јединим сањањем, са овом једином жељом у њену животу. Она се морала ослободити Јана, од свега што би на њега подсећало, па и од самог помена о Исланду, што је још болно и заносно у њој треперио, њега ради; ваљало јој је одагнати ове мисли, све збрисати, помислити да је све било и прошло, прошло за вечита времена...

Нежно је посматрала заспалу старицу којој се још на невољи палазила, али коју смрт неће још дуго штедети. А после тога на што живот, на што и за кога рад?..

Digitized by Google

На пољу се опет подиже западни ветар. Изнад силног брујања из далека олуци опет почеше тихо и мирно жуборити као прапорци на луткама. А и њене сузе стадоше капати, сузе самохране сиротице, па се с мало грког укуса сваљиваху преко усана и нечујно падаху на посао, као летња киша коју не прати никакав поветарац кад се бурно у великим капљама излије из набреклих облака. Не видећи ништа више, осећајући се као изломљена, као занесена од свога опустела живота, скупи широки струк госпође Тресолере па се узе спремати за постељу.

Стресе се кад се опружи у своме јадном, лепом девојачком кревету; са сваким је даном постајао влажнији и хладнији, — као и све ствари у овој колиби. — Међу тим, како је била врло млада, загреја се и заспа и покрај свега непрестаног плача.

XVI

Опет мину неколико суморних недеља и већ насташе први фебруарски дани уз доста лепо и пријатно време.

Јан се враћа од бродарског власника од кога је примио хиљаду и пет стотина динара у име дела за риболов у прошлој години, па те новце носи својој мајци по старом породичном обичају. Година добро донела, те се задовољно враћа кући.

Близу Плубазланека, спази неку живу гомилу украј друма. Нека старица млата својом тојагом по ваздуху, а окружила је помамна дерлад, па се смеју... Баба Ивона!... Жива жалост видети у тако жалосном стању добру бабу, коју је Силвестар обожавао: хаљине јој изгужване и издеране као да се по земљи ваљала: права подетињена остарела јадница, око које се свет на путу заустављ а!... То га је дубоко заболело.

Ова јој дерлад из Плубазланека убила мачка, па им она прети својом тојагом, дршћући од љутине и од очајања:

— О! да је он овде, јадно моје дете, не би вам то пало на памет, поганијо једна!

Digitized by Google

По својој прилици је пала јурећи за њима да их бије. Повезача јој се искривила, хаљина јој од блата каљава, а дерлад још говоре да се и наквасила. (Обичан догађај у Бретањи са јадним старицама које је у животу љута несрећа сналазила.)

Јан је знао, да то није истина, да је она честита старица, која сем воде ништа друго не окуша.

— Срам вас било! повика он наједаред љутито, заповедничким гласом.

Малише посрамљени и збуњени за трен ока прснуше куд који испред дугачког Гаоса.

Года, враћајући се баш тада из Пемпола с радом за вечерњу седељку, спази још из далека и познаде своју стару бабу у гомили. Престрављена потрча брже боље, да дозна, шта се догодило, шта јој је било, шта је њој ко могао учинити: — па све разумеде кад виде њеног убијеног мачка.

Она подиже своје искрене очи ка Јану, а ни он своје не окрете у страну. Овом им приликом не паде на памет да беже једно од другога; само обоје поцрвенеше до ушију, не знаш које брже. Обома им крв јурну у образе, па се збуњено погледаше што се нађоше тако напрема се; али без мржње, већ скоро са умиљатошћу, јер их је свезивало заједничко сажаљење и жеља да се нађу на невољи.

Одавна су ђаци били зле воље на јадног убијеног мачора, што је био црн као ђаво. Али је ипак био врло добар мачак. Кад га човек из близа погледа, видео се умиљат и нежан. Убили га каменицама и истерали му једно око, које је висило

Јадна старица једнако мумла и прети док се једва једном не увуче кући посрћући, веому потресена Носила је мртвог мачка за реп, као што би носила белог зеца.

— Ах! јадно моје дете, јадно моје дете... да му је њега још на беломе свету, нико се не би усудио да ми то учини, не би, не би!...

Потече јој нешто суза које се једва превалише преко њезиних бора; а дршћу јој руке с набреклим ним жилама.

Digitized by Google

Г'ода јој намести повезачу тешећи је нежним речима као мало дете. Јана је љутила помисао да и деца могу бити пакосна у толикој мери?! Тако што чинити јадници остарелој! Готово и самом њему грунуше сузе. — Свакако не због овог мачка: младићи крути као он, и ако се радо забављају са животињама, ипак их не мазе. Али му је срце пуцало, док је ишао за подетињеном бабом, која је носила мачка за реп. Помишљао је на Силвестра, који је своју бабу толико волео. Он би пресвиснуо од горке туге, да му је ко прорекао да ће она тако свршити у рузи и невољи. А Года се правдала, као да је она одговорна за бабину прикладност у оделу.

— Мора бити да је пала, кад је овако прљава, рече она веома тихо. Истина јој хаљина није нова, јер нисмо богате, господине Јане; али сам је баш јуче искрпила; а кад сам јутрос отишла, оставила сам је чисту и уредну.

Тада је он дуго посматраше, више дирнут овим простим објашњењем, него што би га можда дирнула вештина у речима, прекорима или сузама. Једнако су тако ишли напоредо и приближивали се колиби Моанових. — Јест, била је увек лепушкаста, није јој било друге, то је добро знао; али му је дошла још много лепша од како је осиромашила и жалост је обурвала. Чинила се озбиљнија. У њеним као лан сурим очима имало је нечега уздржљивог што чини те ти јаче продиру до дна душе. А и стас јој потпуно развијен. Скоро ће јој двадесет и три године, а лепота јој у пуном развићу.

Сад је као права рибарска ћерка, у црној хаљини и повезачи без украса. Чисто не знаш од куда јој оно понашање, као у варошких госпођица. То је у њој некако скривено и нехотично чему не може бити приговора. Можда то чини хаљина, која је на њој по старој навици приљубљенија, него у других девојака, те мало јаче истиче округле прси и рамена... Али не, томе ће пре бити узрок њен тихи глас и њен поглед.

Digitized by Google

XVII

Одиста ће их пратити — по свој прилици до њихове куће!

Иду тако све троје као на погреб мачку, те је готово смешно гледати их на таквом спроводу. Излазе пред врата добри људи и смеше се. Баба Ивона у средини, носи мачка: Года јој с десне стране, збуњена а још врло зажарена; високи Јан с леве стране, уздигнуте главе и замишљен.

Међу тим се јадница стара наједаред уз пут прибра. Сама своју косу дотера у ред, па их, не говорећи ништа, стаде наизменце и једно и друго погледати очима, које се на један мах разведрише.

Ни Года не говори, бојећи се, да тиме не да прилике Јану да се опрости с њима. Волела је остати под утиском његова љупкога погледа. Да јој је да оде затворених очгју, те да ништа друго више не види; да дуго тако иде поред њега као у сну, место да стану брзо пред њихову празну и суморну кућу, где би све ишчезло.

На вратима завлада један од оних неодлучних тренутака, када се чини да срце престане куцати. Баба уђе не обзирући се, за тим Года устежући се, а за њима и сам Јан...

Први је пут у своме животу у њиховој кући; по свој прилици, без смера. Какву би намеру могао имати?... Прелазећи преко прага дотаче се своје капе, па, спазивши мртвачки венчић од црних ђинђува, приђе лагано слици Силвестровој, као каквом гробу.

Года стоји ослоњена рукама о свој сто. Он разгледа свуда унаоколо, а она му прати поглед. Он ћутећи разгледа њихову сиротињу. Свакако врло сиромашан стан и покрај реда и укусности у обе здружене јаднице. Можда ће се добродушно на њу сажалити кад је види тако понижену, запалу у невољу, под неуглађен гранит и сламни кров. Од некадашњег богатства ништа не преостало до бели, лепи девојачки кревет; а Јанове очи и нехотице се навраћају на њ...

Digitized by Google

Он не проговори... За што ли не иде?... Стара, још фина и лукава у својим ведрим тренуцима, претвара се као да не обраћа пажњу на њега. Тако стоје једно према другом, неми и узнемирени; а најзад се погледаше као ради пресудног питања.

Тренуци пролазе, а са сваким од њих ћутање међу њима као да се све јаче кочи. Они све дубље једно другом у очи загледају, као да свечано очекују нешто нечувено, што споро долази.

. . . . . .

— Годо, запита он тихим, дубоким гласом, ако сте још вољни...

Шта ли хтеде рећи?... Видело се да има велику одлуку, наглу, као све његове одлуке, брзо донету, и ако се не усуђује да је одређено искаже...

— Ако сте још увек вољни... Риба је добро продата ове године, те имам нешто мало новаца при себи...

Ако је вољна!... Шта ли је то пита? Да ли је добро чула? Стоји као уништена пред величином онога, што јој се чинило да је разумела.

А баба Ивона наперила уши у своме куту, осећајући да се срећа приближује.

— Могли бисмо се венчати, Годо, ако сте само вољни.

...По том је очекивао њен одговор, кога није било... Шта ли јој смета те не каже *хоћу*?... Он се чуди и зебе, а она то опажа. Ослоњена о сто обема рукама, пребледела као крпа, очи јој заводниле, глас изгубила, личи на дивну самртницу.

— Е, Годо, одговори штогод! рече баба Ивона па се диже и приђе к њима. Видиш, Јане, она се мало изненадила, немој јој замерити; док се мало промисли одмах ће ти одговорити... Седни, Јане, да попијемо чашу јабуковаче...

Али Года није могла одговорити; није имала речи у својој неизмерној радости. Дакле је Јан одиста добар, и има срца! Опет нађе у њему свога правог Јана, каквог га је увек у себи гледала, и покрај његове опорости, покрај његова пуљивог одрицања, по крај свега! Он је њу дуго одбацивао, а сада је х

— и то данас када је сиромашна! То му је ваљда особита склоност, ваљда има каквога разлога који ће доцније дознати. У овом тренутку није помишљала да тражи од њега рачуна, као што га није укорила ни за сву тугу за ове две године... Све се то међу тим савршено заборавило, за трен ока све далеко минуло, све одувао чаробни вихар који је подухнуо над њеним животом!... Једнако ћутећи изјављивала му је своје обожавање само својим сузним очима, које су му у душу до дна загледале; па јој грунуше сузе низ образе као плаха киша...

— Е, децо, нека вас Бог благослови! рече остарела Ивона. А и ја му много захваљујем, задовољна што сам доживела да то видим пре своје смрти!

Њих двоје стоје тако једно према другом и држе се за руке, а не налазе речи за разговор; не знају ни једне речи која би била довољно љупка, ни једне реченице која би казивала оно што мисле, ни једне која би била достојна прекинути њихово радосно ћутање.

— Та пољубите се бар, децо!... Гле ти њих, где ништа не говоре!... О! Боже, што ја имам смешне унуке!... Та, Годо, та кажи му што, дете!.. У моје су се доба љубили кад се једно другом завере...

Јан скиде капу као да га наједаред обузе велико, незнано страхопоштовање пре него се наже да пољуби Году, — па му се учини то први, прави пољубац који је дао у своме животу.

Пољуби и она њега, притиште на његов препланули образ своје свеже усне, ненавикле да се припијају на друге усне. Попац међу камењем у зиду цвркуће њихову срећу; овом приликом случајно добро погоди. А јадни мали Силвестров лик као да се на њих смеши из свога црног венчића. И на један мах као да све оживе и подмлади се у мртвој колиби. Тишину испуни никад дотле нечувена музика; па и блед зимски сутон, што кроз прозорче продире, преобрати се у леп, чаробан сјај...

— Свадба ће дакле бити при повратку са Исланда, драга моја децо?

Digitized by Google

Года обори главу. Исланд, *Леополдина,* — одиста, она је већ и заборавила на све страхоте које су на томе путу могле искрснути. — При повратку са Исланда!... Ала ће то бити дуго, још читаво лето чекати у страху!

Јан узе лупкати ногом о патос, јер и њему не беше до чекања. Стаде брзо пребрајати у себи да види да ли ће, ако би се похитало, бити времена за венчање пре одласка: толико дана док се прибаве потребне исправе, толико дана за оглашење у цркви. Јест, то не премаша преко двадесетог или двадесет петог дана у месецу до свадбе, и ако се ништа међу тим не деси, остала би још читава недеља да заједно проживе.

— Е, сад, дабоме, идем да јавим нашем оцу, рече он с таквом журбом, као да су им избројани скупоцени минути њихова живота...

ЧЕТВРТИ ДЕО

—•••—

I

Заљубљени увек милују седети једно поред другог на клупи пред вратима кад се спушта ноћ.

И Јан и Года чине тако. Свако вече седе пред вратима колибе Моанових, на старој гранитској клупи, па се забављају.

Други имају пролеће, хлад под дрвећем, љупке вечери, расцветале руже. Они немају ништа друго до фебруарски сутон, што се спушта на приморску земљу зараслу у жукву и у стење. Ни једне зелене гранчице изнад њихове главе ни унаоколо: ничега сем бескрајног неба преко кога лагано лута морска магла; а од цвећа — мрке алге које су рибари својим мрежама расејали по путањама, слазећи амо са песковитог и стрмог приморја.

Зима није љута на овоме крају, јер је разблажује морска струја; али при свем том, овај сутон често до-

Digitized by Google

носи собом ледену влагу и једва осетну ситну кишу што им ороси рамена.

Али се они ипак не помичу с места, јер им се на њему врло угодно чини. А ова клупа, која броји више од једнога века, не чуди се њиховој љубави, јер је видела већ толико других. Она је често слушала слатке речи, увек истоветне, с колена на колено, из младих уста; а свикла је да гледа доцније где се враћају да седну на исто место заљубљени као изнемогли старци и уздрхтале старице. — Али тада дању, да би се још мало надихали ваздуха и разгрејали на своме последњем сунцу...

Час по час, баба Ивона одшкрине врата да их погледа. Не узнемирује њу помисао, чиме се они забављају, већ провирује из чисте љубави, из једног задовољства да их види, и да покуша не би ли их узвала унутра. Она ће рећи:

— Озепшћете, драга децо, навући ћете какву несрећу. *Ma Doué, ma Doué* (Боже мој! Боже мој), остајати толико у ноћ на пољу, питам вас је ли то мудро, је ли то паметно?

Озепсти!... Зар *њима* хладно? Та зар они осећају што друго око себе, осим среће што су једно покрај другог?

Пролазећи с вечери друмом, људи чују тихо шаптање у два гласа, помешано с брујањем на мору, доле украј врлетног приморја. Веома складна музика: Годин свеж глас одмењује звонак, пријатан и љубак, дубок Јанов глас. Могле су се разликовати и њихове две сенке на гранитском зиду уз који су се леђима прислонили: најпре Година бела повезача, по том њен витки стас у црној хаљини, а поред ње широка плећа њеног драгана. Изнад њих грбави свод њихове кровињаре, а иза свега — сумрачна бескрајност, безбојна празнина воде и небеса...

Најзад ипак уђоше унутра да се спусте украј камина; а баба Ивона, која одмах задрема климајући главом, није много сметала овим двома драгим. Одмах оставише тихо ћеретање, јер им ваља накнадити дво-

Digitized by Google

годишње ћутање; а треба се и журити с миловањем које ни онако неће дуго потрајати.

Уговорено је да ће наставати с бабом Ивоном, која им је своју колибу завештала; а за сада неће предузети на њој никакакве преправке, јер немају времена за то; те одгодише до повратка са Исланда смишљена улепшања на своме сиромашном, већ сасвим запуштеном гнезду.

II

...Једне вечери наће задовољства у томе, да јој прича стотину стварчица које је она починила, или које су јој се догодиле од њихова првог састанка. Именовао јој је чак и хаљине које је носила, набрајао јој светковине које је походила.

Она га слуша с врло великим чуђењем. Од куда он то све зна? Ко би рекао, да он на то обраћа пажњу и да може све то запамтити?...

Он се само смеши градећи се веома тајанствен и прича даље друге ситнице, чак и оне ствари које је она готово већ поборавила.

Сада га више не прекида у говору, пусти га да говори у неочекиваном усхићењу које је обузе. Стаде погађати, разумевати: та и он је њу волео за све ово време!... Она му је непрестано била на памети; па јој се у овај мах само простодушно исповедао!...

Ама шта му је онда било, за Бога милога? За што да је толико од себе одбија? За што да је толико мучи?

Једнако иста тајна коју јој је обећао објаснити; али је то објашњење непрестано одгађао са привидном забуном и неразумљивим смешењем...

III

Једног дана кретоше се у Пемпол са баба-Ивоном да купе венчане хаљине.

Међу негдашњим лепим девојачким хаљинама било их је које су се за ову прилику могле врло згодно пре

Digitized by Google

кројити, а да се ништа не мора куповати. Али јој је Јан хтео учинити поклон, а она се томе није много опирала: имати хаљину од његове стране, плаћену његовом зарадом, његовим рибањем, чинило јој се да је по томе самом његова жена.

Изабраше црну, пошто је Г'ода још била у жалости за својим оцем. Али међу свима тканинама, што су пред њима развијане, Јану се ни једна не учини довољно лепа. Он је био мало поношљив према трговцима, он, који негда ни по што на свету не би крочио ни у који дућан у Пемполу; а данас се о свем бринуо, па и о самом крају хаљине. Хтео је да се на њу метну широке сомотске пантљике те да буде што лепша.

IV

Једне вечери затекла их је ноћ усамљене на каменој клупи украј врлетне обале; а случајно им се очи отргоше на трњак, једини у овоме крају — који је никао из стења поред пута. Њима се кроз сутон учини као да провирује ситно бело цвеће са овога џбуна.

— Као да се расцветао, рече Јан.

И прињоше му да се о томе увере.

Он је одиста био сав у цвету. Не могући довољно очима разликовати дотакоше га се прстима и опазише мале цветиће сасвим влажне од вечерње магле... Тада их тек проже осећање да је пролеће близу; а у исти мах запазише да су дани већем одужали, да је нешто топлије у ваздуху, видније у ноћи.

А, колико се овај џбун пожурио! Нигде у овоме крају украј пута нема цветне биљке. Без сумње се овде расцветао само њих ради, само њихове љубавне свечаности ради...

— О! хајде да га узберемо! рече Јан.

Скоро пипајући он састави киту својим отврдлим прстима; својим великим рибарским ножем иза појаса брижљиво му сасече трње па га Годи задену за рудњак.

Digitized by Google

— Ето си као млада, рече он па се мало поизмаче, хотећи и кроз ноћ догледати, да ли јој лепо приликује.

Испод њих примирено море тихо удара о стење на обали с испрекиданим слабим хујањем као правилним дисањем у сну. Чинило се невешто, или готово наклоњено овом миловању у својој близини...

Дани им долазе дуги ишчекујући вечери, а кад се растају око десет сати спопада их чама, што се и томе ближи крај...

Ваља се журити, журити се са исправама, са свачим, ако су ради да им све буде спремно и да насмејану срећу не пропусте до јесени, до незнане будућности...

Њихови љубавни састанци, који бивају вечером а на овом суморном месту, уз непрекидно хујање морско, уз немилу помисао на време које хита, — све је то њиховој љубави давало нечег особитог, готово мрачног. Али су љубавници друкчији од осталих, озбиљнији, страшљивији у својој љубави.

Он још никако не помиње шта је имао против ње за ове две године, те ова тајна мучи Году при његову одласку с вечери. Али је он њу ипак волео, о томе је била уверена.

Он је њу одиста од увек волео, али не као сада; у његову се срцу и у души нежност једнако уздизала као што плима придолази, придолази, док све не поплави. Он још нигда није сазнао за овакву врсту љубави.

По који пут прилегне, готово се опружи по каменој клупи, па спусти главу на Годино крило, као улагљиво дете ради миловања; али се и брзо из пристојности, исправљао. Најпријатније му је било да легне на земљу, покрај њених ногу, па да наслони чело на скут њене хаљине. Осим братскога пољупца при доласку и одласку више није смео затражити пољубаца. Он је обожавао у њој нешто невидљиво, Бог би свети знао шта; а то беше њена душа, која му се јављала у чистом, тихом звуку њеногa гласа, у изразу њеног лица

кад би се насмешила, у њеном дивном, јасноме погледу....

А узмите на ум да је то ипак било женско од меса и крви, лепша, срцу жуднија него ма која друга; да ће наскоро бити сва његова онако потпуно као и негдашње његове милоснице, и ако за то неће престати бити *иста она!*... Од све би помисли до костију уздрхтао; није могао унапред појмити, какав ће то занос бити. Али је из поштовања забрањивао својим мислима да се тиме баве; а питао се да ли ће се и смети усудити да изврши ово најслађе обесвећење...

V

Једне кишовите вечери седе једно поред другог крај огњишта, а баба им Ивона пред њима спава. Лелујави пламен од грања на огњишту игра се њиховим увећаним сенкама по собном тавану.

Разговарају врло тихо, као и сви заљубљени. Али ове вечери настају дуга, збуњена заћуткивања у њиховом ћеретању. Он нарочито ништа не говори. Спустио главу смешећи се и тражи да се уклони од Година погледа.

Она пак целе ове вечери навађује на њега с питањем о оној тајни, која се у њега није дала ишчупати. А сада се видео ухваћен. Она је била и сувише фина и чврсто одлучена да је дозна, те му никакав изговор није помагао.

— Да то нису рђаве речи, које су се о мени проносиле? пита она.

Он покуша потврдити. Рђавих речи, о!.. толико их се просипало по Пемполу, и по Плубазланеку...

Она запита: каквих? Он се збуни и ништа не знаде одговорити. Тада она увиде да је морало нешто друго бити.

— Да томе није било криво моје одело, Јане?

Разуме се да је томе и одело доприносило: она се неко време и сувише лепо одевала него што би чинила жена простога рибара. А најзад је морао признати ни то није било све.

Digitized by Google

— Да није то, што смо ми онда били богати, па си се бојао да не будеш одбијен?

— О! не, то не.

Изрече ово уверавање с тако простодушним самопоуздањем да се Года развесели. За тим он опет заћута, а на пољу се зачу хујање ветра и мора.

Гледајући га пажљиво, њој севну помисао од које се одмах измени израз на њеноме лицу.

— Зар баш ништа од свега тога, Јане? Па шта онда? запита она и погледа га право у зеницу са неиздржљивим инквизиторским смешењем, као у човека који је погодио.

Он окрете главу, па се истински насмеја.

Дакле то је, она је погодила: није јој могао навести разлога, јер их није ни имао, јер нигда нису постојали. Али да, он је то радио из тврдоглавости, (као што је негда Силвестар рекао), и то је било све. Али су га и мучили с овом Годом! Свако се у то мешао: и његови родитељи, и Силвестар, и његови исландски другови, па и сама Года. Тада је он окупио говорити: *Нећу*, упорно „Нећу", а на дну душе ипак је помишљао, да ће једнога дана, кад нико о томе не буде говорио, најпосле рећи: *Хоћу*.

И због ове детињарије свога Јана Года је две године пропустила, јела се жива и хтела умрети!...

У први се мах Јан хтеде мало насмејати од стида што су му мисли погођене; за тим погледа у Году верним, озбиљним очима, које су сада од своје стране дубоко питале. Да ли ће му бар опростити? Сада се врло кајао, што је толико мучио; да ли ће му опростити?...

— Така ми је нарав, Годо, рече он; а такав сам ти и код куће према својим родитељима. Толико пута кад нешто уселим у своју главурду, по осам дана љутим се на њих, и ни с ким ни речи не говорим. Али их ипак волим, као што знаш, и увек сам им послушан у свем, што им је воља, као да сам још дете од десет година.... Ти ћеш можда помислити, да ми је било право не женити се! Не, то никако не би могло

Digitized by Google

дуже трајати, ни у ком случају, Годо, можеш ми веровати.

О! да ли да му опрости? Она осети тихе сузе, а то је био остатак њене негдашње туге, које нестаде при исповести њеног Јана. У осталом да није било њене дојакошње патње, ни садашњост не би била тако мила; а сада, пошто је и то издржала, готово јој је било мило, што је и то време искушења преживела.

Сада је све било јасно међу њима; истина се на неочекиван начин, али потпуно, сазнала. Није више било ниједног застора између њихове две душе. Он је привуче на своје груди, и пошто им се главе приближише, осташе дуго тако с прислоњеним образима. Није више било потребе да што једно другом објашњују, ни да што једно другом говоре. А у овом тренутку њихов загрљај био је у толикој мери безазлен, да су без забуне остали у истом положају и кад им се баба Ивона разбудила.

. . . . . .

VI

Шест дана пре поласка на Исланд, њихови се сватови враћају из плубазланечке цркве, гоњени помамном ветрином, под натуштеним. сасвим црним небом.

Лепо их је било видети једно другом испод руке, где као краљеви, као у сну, иду пред дугом поворком. Тихи, прибрани, озбиљни, чини се да ништа не виде, да господаре светом, да су изнад свега. Као да их и сам ветар поштује; док иза њих пратња приказује весео неред по засмејаним паровима, које муче силни ударци западнога ветра. Тушта младића у којих живот кипи; други, проседели, али се још смеше сећајући се своје свадбе и својих првих година. Ту је и баба Ивона и она пристала уз њих, веома рашчупављена, али готово срећна, испод руке старог Јанова ујака, који јој старовременски удвара. На глави јој лепа, нова повезача, купљена јој за ову прилику; а у своме малом шалу,

Digitized by Google

сада трећи пут пребојеном — овом приликом на црно због Силвестра.

Ветар дрмуса без разлике све сватове. Видите како се капути посувраћају, а хаљине уздижу, како полећу повезаче и шешири.

По старом обичају, младенци на црквеним вратима купише вештачко цвеће да наките своју свечану одећу. Јан придену своје овлаш за широке прси, али је он од оних детића, којима све лепо стоји; док се на Годи још једном издаде госпођица по томе што сиромашно грубо цвеће придену са свим на врху од хаљине, која јој је, као и пређе, припијена на господском стасу.

Свирач, пред целим овим светом, залуђен од ветра, свира као бесан. Његова извијања допиру до ушију испрекидано; а кроз звиждање бурног ветра долази смешна ова мала музика, слабија од гукања галебâ.

Цео Плубазланек изишао да их види. Ова свадба има нечега што веома привлачи свет, те се из далека у гомиле искупио. На раскршћу стоје и ишчекују је читаве гомиле. Тако се уштапили скоро сви „Исланђани“ из Пемпола, Јанови пријатељи. Они поздрављају младенце при пролазу; Года одговара лако се клањајући, као каква госпођица са својом озбиљном љупкошћу, те јој се диве на целоме путу.

А околна сеоца, и најзабаченија и најчађавија, па и она са планина, истресла своје просјаке, хроме и кљасте, будале, блесане на штакама. Овај се свет начетио украј пролаза са трубама, хармоникама и дајиретима. Стојећи тако пружају руке чанчиће, шешире, да приме милостињу, коју им Јан добацује, племенитом отменошћу, а Года дивним осмејком као у краљице. Међу овим просјацима има их веома старих, беле косе на ћелавим главама, које су од увек празне. Згурени по јаругама украј пута, имају исту боју као земља из које се као у пола помолили, а у коју ће се наскоро опет увући, пошто живеше без икаквих мисли: залутале им очи узнемирене као и њихова промашена и некорисна тајна живовања. Ништа не разумевајући! блену како мимо

Digitized by Google

њих пролази ова свечаност живота, пуног, величанственог....

Замакоше за сеоце Пор-Севан и кућу Гаосових. По старом обичају сватовском око Плубазланека ваљало се упутити ка капели свете Тројице, која је готово на крају бретонскога света.

На подножју последњег и крајњег каменог гребена, почива она на ниском стењу, баш уза саму воду, те би сте рекли да припада мору. Да се спустите до ње, ваља вам ударити козјом стазом између горостасног, гранитског стења. И сватови се расуше косом овога усамљеног гребена, између стења, а весели им удварачки разговори сасвим се изгубише у хуци од ветра и морских вала.

По оваком се времену не могаше доспети до капеле, није сигуран био пут, јер море и сувише близу тутњи са својим силовитим ударима. Гледате како се високо уздиже валовито сноплье, па се при повратку расплине, рекли бисте све поплави. Јан, који беше најдаље продро са Годом испод руке. први устукну пред овим силним млазовима. Озади, његова пратња уштапила се редимице по стенама, у полукругу, а он као да је амо похитао да прикаже пучини своју младу; али се она намргодила на невесту.

Окренувши се, спази свирача који лебђаше на суроj стени, покушавајући да удеси свирку кад ветар заћути.

— Прођи се свирке, пријатељу, рече он; море нам удешава другу, која се радије од твоје прима...

У истом тренутку пљусну бурна киша, која се још од јутрос спремала. Тада наста јуначки неред с виком и смехом ко ће пре испузати на високи и стрмни гребен и докопати се куће Гаосових...

VII

Сватови ручаше код Јанових родитеља, јер је стан Годин био веома сиромашан.

Било је постављено горе, у великој новој соби, ?адесет и пет лица, око младенаца; браћа и сестре;

Digitized by Google

стриц Гаос крчмар; Гермер, Кераез, Ивон Диф, сви са старе *Марије*, који су сада били на *Леополдини;* четири врло лепе енђебуле, с плетеницама пужасто око ушију изведеним, како су негда чешљале византиске царице, и с њиховим белим помодним повезачама у облику морске шкољке; четворица сватовских момака, све сами Исланђани, лепо одрасли момци, дивних поносних очију.

А и доле, разуме се, кувало се и јело се сватовски; простији сватови и деца тамо, а надничарке најмљене из Пемпола, не знају где им је глава пред великим огњиштем претрпаним лонцима и кастролама.

*

Јанови су родитељи доиста желели своме сину богатију жену; али је сада Года била призната као честита и срчана девојка, која је у накнаду за изгубљено имање била највећа лепотица у целоме крају: а то је ласкало старима гледајући како су младенци слика и прилика.

Отац се после јухе развесели, па ће рећи о овој свадби:

— Наскоро ће бити још Гаосових, премда и без тога има их доста у Плубазланеку!

Бројећи на прстима, он објасни ујаку невестину откуда их је толико овога имена: отац му најмлађи међу деветорицом браће, имао је дванаест синова, све ожењених рођакама. Отуда је толико Гаосових, осим оних што је Исланд прогутао!...

— Што се мене тиче, рећи ће он, и ја сам узео такође Гаосову, моју рођаку, и нас смо их двоје начинили још четрнаест.

При помисли на оволики народ би му мило, те стаде трести својом белом главом.

Истина Бог видео је он живу муку док је подигао својих четрнаест малих Гаоса; али су сада већ ојачали; уз то су добро дошли и оних 10000 динара од бродолома, те су их сасвим извукли из невоље.

Digitized by Google

Развесели се и сусед Гермер те и он узе причати своје војничке доживљаје, приче о Кинезима, о Антилама, о Бразилији, те младићи којима се ваљало опремати на ту страну, разрогачише очи.

Најјача му је успомена остала са ратнога брода *Ифиженије*. Баш су стоваривали у избе вино с вечери по сумраку, а пуче кожно црево, кроз које је вино протицало; онда, место да јаве шта се догодило, стадоше пити док се нису изопијали. Тако је трајало два сата, док се цела батерија није преплавила и сви се као кленови поваљали!

Стари морнари при столу заведоше се у добродушан детињски смех, кроз који је и мало враголања провејавало.

— Вичу, истина, *на војну службу;* али се само у њој збивају такве шале! веле старци.

На пољу се време не пролепша; напротив, ветар, киша бесне кроз мрачну ноћ. И ако су све били уредили за сваки случај, неки се ипак забринуше за своју лађу или барку привезану на пристаништу, па почеше поговарати, како би им ваљало отићи и разгледати их.

Међу тим се зачу друга врева много веселија оздо где свадбена омладина заједнички вечераше: разлежу се весели узвици и смех од синоваца и синовица које је јабуковача разгрејала.

Служило се кувано и печено месо, пилетина, разне врсте риба, кајгана и тргањци.

Ћеретало се о риби и кријумчарењу, расправљале разне врсте обмањивања господе цариника, који су као што се зна, непријатељи поморцима.

Горе за почасним столом, прешло се у набрајање смешних доживљаја.

Права унакрсна ватра на бретонском језику између ових људи који су сви у своје време прекрстарили морем.

— У Хонг-Конгу, *куће*, ти већ знаш, *куће* које су пред тобом кад се пењеш кроз уличице...

— А! јест, одговара са дна стола други који их је често походио, — јест, ударајући у десно кад [illegible]ће?

Digitized by Google

— Тако је! Па код кинеских госпођа, ха!... Ту смо се тек нас тројица *распасали*... Гадне жене, вера и Бог, гадне!!...

— О! те још како гадне, верујем ти, рећи ће немарно дугачки Јан, који је такође познао Кинескиње залутавши једнога тренутка после дугога превоза.

— А, кад дође до плаћања, узесмо се питати у кога ће бити који грош?... Пипај, пипај по шпаговима, — ни у мене, ни у тебе, ни у њега — ни парића ни у кога! — Правдај се и уверавај да ћеш се вратити. (Стаде превијати своје гломазно бронзано тело хотећи представити кревељење веома изненађене Кинескиње). Али неповерљиви бабац маучи, превијај се као ђаво, док нас не нападе грепсти својим жутим ноктима. (Сада утањи кинеским гласом и стаде се бекељити као онај разјарени бабац ваљајући очима које прстима развуче с крајева.) На то бануше двојица Кинеза, двојица старешина тога завода, ти ме већ разумеш. — Закључаше клопку, а ми унутра! Разуме се зграбимо их за кике да нам поиграју пипиревку, па с њима о зид. — Али цап! Измилеше други из свију рупа, најмање њих дванаестак; засукаше рукаве да јурдишу на нас, — али ипак с доста непоуздања. — Ја баш бејах накуповао за пут приличан дењчић шећерне трске; жилава пуста, не ломи се док је млада. Можеш мислити како нам је то добро дошло кад сам их окупио по мајмунском лицу...

Ветар силно бесни. У овом тренутку окна се затресоше од буре. те приповедач убрза завршетак своје приче и диже се да види своју барку.

Други настави:

— Кад ја бејах тобциски каплар на *Зенобији*, у Адену, једног дана ето ти трговаца с нојевим перјем на брод (стаде им подражавати гласом): „Помаже Бог, капларе; ми не лупежи, ми добри трговци.“ Једним скоком стрмоглавим их доле: „Ти, добар трговац, рекох. Прво ми донеси на поклон коју руковет перја, па ћемо тек видети хоћемо ли те пустити да се попнеш са твојом трговином.“ Од тога сам могао начинити леп новац при повратку да нисам био права ју

(Тужно:) Али, знаш, био сам ти тада млад и зелен... Имао сам на ђавола у Тулону познаницу, поја је радила у помодним радњама...

Не лези, враже, малом братићу Јовану, будућем Исланђанину, лепог руменог лица и живих очију, наједаред позли од многе јабуковаче. Ваљало је брже боље однети малога Ломека, те то пресече причу, како је познаница вероломно дошла до перја...

Ветар пишти кроз димњак као каква грешничка душа у паклу. Мало мало, па гурне са тако страшном снагом да се цела кућа заљуља до каменог јој темеља:

— Као да се љути што се ми овде веселимо, рећи ће стриц крмар.

— Не, одговори Јан, па се насмеши на Году — морска се пучина љути што сам обећао да ћу се са њоме венчати.

Међу тим, њих обоје стаде подузимати нека чудновата изнемоглост. Почеше говорити тише, држећи се за руке, усамљени усред живе веселости. Он је знао утицај вина на снагу, те га ове вечери није ни окушао. А ипак је сада црвенео, овај високи момак, кад неко од његових другова Исланђана окупи набрајати морнарске шале о првој ноћи.

За тренутак се и сневесели сетивши се Силвестра... У осталом уговорено је да се не игра због Година оца и због њега.

Прилазило се крају ручка; наскоро ће отпочети песме. Али се пре тога ваљало помолити Богу за породичне покојнике. О свадбама нигда се не пропушта ова побожна дужност, те кад се диже отац Гаос и скиде капу са своје беле главе, свуда завлада тишина:

— Прва молитва рече он, за Гијома Гаоса, мога оца, па се прекрсти и отпоче: *оче наш, који си на небесима, нека се свети име твоје...*

Црквена тишина распростире се сада до доле, до столова веселе омладине. Сви који се десише у кући понављају у себи исте вечне речи.

— А ово је молитва за Ивеса и Жана Гаоса, моју браћу, потонулу на Исландском мору... Ово за

Digitized by Google

Пјера Гаоса, мога сина, који се утопио при бродолому *Зелије...*

Пошто свакоме Гаосу на по се очита молитву, окрете се ка баби Ивони:

— А сад, рече, за Силвестра Моана.

Очита још једну. Тада Јан заплака.

...И избави нас од зла. Амин!

По том запеваше. Песме научене *на служби,* на предњем крају брода, где, као што се зна, има доста добрих певача:

Племенита војска, не мање од зуава,
Јер се и наши јунаци
Ругају судбини!
Ура! Ура! живео прави морнар!

Строфе отпеваше девер, тако заносно, да су у душу продирале; за тим прихваташе кор од лепих дубоких гласова.

Али је младенцима песма долазила као из велике даљине; а кад би се погледали, очи су им сјактиле мутним сјајем као лампе обавијене велом. Говорили су све тише и тише, једнако се за руке држећи; а Года би чешће погињала главу, јер је пред својим господарем лагано све јача и све слађа страва обузимала.

Сада стриц крмар заће по столу да послужи неким својим вином. Донесе га с великом пажњом, милујући положену скленицу, јер се по његову уверавању није смело њом дрмати.

Узе причати њену историју: Једног дана на рибању плута само буре широким морем. Кући га не можеш понети, јер је сувише велико, те га у мору пробуше и напуне све лонце и сва ведра што су на броду имали. Али се ипак није могло све исцрпсти. Да се знак осталим крмарима и рибарима, те се сва једра на догледу слегну око проналаска

— Знам их доста, који се пијани вратише у вече у Пор-Севан.

Ветар непрестано ужасно риче.

Омладина доле ухватила коло. Међу њом их је било и поспалих, — неколико малих Гаоса; — остали

Digitized by Google

су збијали шале. Наведени од малог Фантека и малог Ломека, сваки час излећу на поље, те им помамна ветрина гаси свеће при отварању врата.

Стриц крмар доврши причу о своме вину Он на свој део добије четрдесет скленица; само је замолио да се о том не говори због г. комесара поморског пописа, јер би му могао начинити посла због непријављене нађене ствари.

— Али је свакако, рећи ће он, ваљало неговати ове скленице. Да су се могле допуњивати и чистити, било би особито вино; јер је насигурно у њему било више шире него што је има по свима винарским подрумима у Пемполу!

Ко зна где је расло ово бродоломно вино? Било је јако, врло лепе боје, доста измешано с морском водом, те је задржало опор, сони укус. Али им се и покрај тога учинило добро, те је испражњено неколико скленица.

Главе се завртеше, гласови се измешаше, а момци стадоше љубити девојке.

Песме се једнако весело оре; али више нема душевнога мира при овој вечери. Људи страшљиво погледају један у другога због рђавог времена, које све јаче отимље мах.

На пољу једнако бесни кобна хука, све јача и јача. Све се слило у један трајан хук, који се надимље, прети, као да је хиљада бесних зверова опружило вратове и разјапило зјала.

Чини ти се да чујеш из далека силну потмулу грмљаву поморских топова: тако море са свих страна удара о Плубазланечке брегове. — Не, оно одиста није задовољно; а Годи се стеже срце при овој страшној музици коју нико није најмио за њену свадбу.

Око поноћи, кад се ветар мало утиша, Јан, који се нечујно дигао, даде знак својој жени да му приђе.

То је значило, да се иде кући... Она поцрвене постиђена, збуњена, што се дигла... За тим ће рећи, како би било неучтиво отићи а остале оставити.

— Не, одговори Јан, отац је допустио; ми можемо поћи.

Digitized by Google

И он је повуче за собом.

Измакоше кришом.

На пољу се нађоше на хладноћи, на кобноме ветру, у дубокој, бурној ноћи. Окупише трчати држећи се за руке. Са стрменитог приморја могло се нагађати, и ако се није видело, непрегледно море са кога се уздиже толика хука. Трче нагнути према ударцима ветра који им шиба лице, а по који пут, заклопивши уста руком, морадоше се окренути да поврате дах, заптивен од буре.

С почетка је Јан мало поиздиже обгрливши је руком по појасу да јој се хаљина не вуче, да својим лепим ципелама не гази по оволикој води, која је текла; за тим је целокупну узе на мишице, па настави још брже трчати... Не, ни сам није веровао да је толико воли! А ваља помислити да је њој двадесет и три године, њему скоро двадесет и осам; те су се бар пре две године могли узети тако исто срећно као и ове вечери.

Најзад стигоше у своју сиротињску колибицу са влажним подом, под свој сламни и маховински кров. Запалише свећу, коју им је ветар у два маха гасио.

Ту заставе баба Ивону, коју су довели кући, пре почетка песме. Од два сата спавала је у својој постељи, у своме орману коме је крила притворила. Прибоше јој са поштовањем, па је посматраху кроз исек на вратима, да јој пожеле лаку ноћ, ако случајно не буде заспала. Али видеше да њено поштовања достојно лице стоји непомично, а очи јој склопљене; она је заспала, или се тако причинила, само да их не узнемирује.

Таде се њих двоје осетише сами.

Дркћу обоје и држе се за руке. Он се први пригну к њој да је пољуби у уста; али Года окрете усне, не знајући за такав пољубац, већ онако исто бозазлено као и оне вечери о веридби, притиште их Јану на образ, охладнео од ветра као лед.

Колиба им врло сиромашна, врло ниска, а у њој веома хладно. Ах! да је Года остала богата, као што је негда била, колика би јој радост била, да спреми

Пемполу да се веома надувено понаша према заљубљеним девојкама. Према њој, напротив, одржава увек исту учудност, која се чини са свим природна ствар у њега: те она обожава онај пријатни осмејак, који се јави у њега чим би им се очи сукобиле. Овим је простим људма урођено осећање, да предусрећу са поштовањем величанство *жене*. Њу одваја безданица од милоснице, ове ствари за задовољство, којој се ноћни пољупци дању враћају с презривим смешењем. Года је његова жена, те му дању више не пада на памет њихово миловање. О њему више води рачуна, јер су за цео живот срасли једно у друго.

Ипак је немирна, врло немирна у својој срећи, јер јој се чини као нешто веома неочекивано и као сан нестално...

Прво, да ли ће у Јана бити довољно трајна ова љубав?... Који пут сети се његових милосница, његових заноса, његових пустоловина, па би тада у души зебла: да ли ће за увек према њој очувати ову бескрајну нежност с тако благим поштовањем?...

Збиља, шта је шест дана брачнога живота, према љубави као што је њена? Ништа до мала наплата унапред, исплаћена с грозничавом журбом на рачун свега им живота, који ће се ваљда још дуго пред њима протегнути! Тек су се видели, разговорили, и разумели да припадају једно другом. — А сви њихови науми о заједничком животу са тихом радошћу, смерови о кућном намештају, насилно су одгађани док се он не врати...

О! других година, по што по то, неће га пустити на Исланд!... Али како то отпочети? А од чега би тада живели, кад су тако мало богати и једно и друго?... А опет он толико воли свој морски занат...

При свем том, други ће пут покушати да га задржи; на то ће уложити сву своју вољу, сву своју разборитост и све своје срце. Бити Исланђанинова жена, гледати како јој се свако пролеће с тугом приближује, свако лето проводити у грозничавој зебњи; не, сада, кад га обожава изнад свега о чем је негда сањала, осећа да је обузимље сувише велики ужас при помисли на године које ће настати...

Digitized by Google

Имадоше један пролећни дан, само један. То је било уочи оног дана кад ће се дићи котве. Све је на броду било приправљено, те је Јан тај цео дан код ње пробавио. Шетали су испод руке друмом као двоје заљубљених и казивали једно другом хиљаду којечега. Добри људи гледали су их у пролазу смешећи се:

— То је Года с високим Јаном из Пор-Севана!... Јучерашњи младенци!

Право пролеће овога последњег дана. Нешто је особито и чудновато видети наједаред овако велику тишину, а ни облачка на овоме обично олујном небу. Ветар не дува ни с које стране. Море се веома примирило; свуда на њему исто бледо плавило, те би рекао никако се не миче. Сунце сија великом белом светлошћу, а сурова бретонска земља, прожета овим сјајем, као нечим финим и ретким; разведрила се и оживела до крајњег свог крајичка. Ваздухом се разлила драгоцена благост, те на лето мирише: заклели бисте се да се примирио за вечита времена, и да вигда више неће донети ни суморних дана нити буре. Предгорја и луке преко којих више не прелећу променљиве сенке од облака, огледају се у сунчаној светлости са својим великим непроменљивим оштрим цртама; као да се и они одмарају на овој бескрајној тишини... Свему овоме као да је намера да заслади и овековечи њихову љубавну свечаност; — а већ се помаља и рано цвеће: висибабе дуж јаркова, или још бледе и без мириса љубице.

Кад Года запита:

— Докле ћеш ме водети, Јане?

Он зачуђен одговори погледавши је право у лице својим лепим слободним очима:

— Па до века, Годо!...

И та реч, изречена врло просто његовим мало плашљивим уснама, као да имађаше право значење вечности.

Она му се ослони о руку. Усхићена својим остваренim сном она се приби уза њ, једнако прожета неком зебњом, — ваљда што је осећала да ће јој умаћи као

каква велика морска тица... Сутра, лêт на пучину!... А овога првога путовања било је сувише доцне, ништа није могло да га од њега одврати...

С овог врлетног друма, којим се шетаху, могло се прегледати цело приморје, које се чинило без дрвећа, застрто жуквом а засејано стењем. По стењу овде онде, рибарске куће старих гранитских зидова, високих грбавих кровова позеленелих од избиле нове маховине. А на крајњем крајичку окружило море као каква велика провидна појава, огроман вечни круг који, рекли бисте, све замотава.

Њој је било задовољство да му прича чудноватe реткости из Париза, у ком је живела; али је он с презрењем окретао главу, јер га то није забављало.

— Тако далеко од приморја, рече он; па онда толика земља, толика земља... то не може бити здраво. Толико кућа, толико света!... Мора имати опаких болештина по тим варошима; не, ја не бих волео живети у њима, веруј ми не бих!

А она се смешила и чудила гледајући у коликој је мери као дете безазлен овај крупни момак.

По који се пут спусте у јаруге где расту права дрвета, као чучнула овде да се заклоне од ветра са ширине. Одатле се ништа не може догледати. Земљу притисло мртво лишће и хладна влага; разуврани пут оивичен зеленом ситом тамни се под грањем а сужава између ограда каквог усамљеног црног сеоца, које је скоро оронуло од старине, па дрема у дубодолини. Пред тим се сеоцима увек високо уздиже по које распеће међу осушеним гранама са својим великим дрвеним Христом као оглодан леш на коме се огледа бескрајњи бол.

За тим се стаза пење те поново могу прегледати најудаљенији видик и опет се дохватити животворног ваздуха са висова и са мора.

Он од своје стране узе причати о Исланду, о бледом лету без ноћи, о сунцу које, са својим косим зрацима, нигде не залази. Года га не могаше добро разумети па затражи да јој то објасни.

Digitized by Google

— Сунце кружи, кружи, рече он показујући руком удаљени круг плаве воде. Увек остаје сниско, јер, видиш, нема снаге да се попне. Око поноћи дотакне се мало мора; али се одмах уздигне па настави своју кружну шетњу. Који се пут и месец појави на другом крају неба. Тада раде обоје заједно, свако на својој страни. Не можеш их разликовати једно од другога, јер су врло слични на овоме крају.

Видити сунце о поноћи!... Колико мора бити удаљено то острво Исланд? А фјордови? Года је више пута прочитала ову реч записану међу именима покојника у утопљеничкој капели. Та јој је реч по себи значила нешто кобно.

— Фјордови, одговори Јан, — то су велика пристаништа као ово у Пемполу на пример. Само што се са свих страна уздижу високи брегови, тако високи да им се врхови не могу догледати због облака, који над њима лебде. Жалосна земља, Годо, веруј ми. Стење, стење, ништа до стење, те људи са тога острва и не знају шта су дрвета. Око половине августа, кад се наше рибање приближи крају, настаје у велико доба одласку; јер тада почињу ноћи, које у брзо дужају. Сунце западне за земљу и више се не издиже. Тада код њих траје ноћ целе зиме.

— А за тим, рече он, тамо има и мало гробље на прибрежју, у једном фјорду, са свим као у нас, за оне из Пемпола који помру за време рибања, или којих у мору нестане. Освећена земља онако исто као и у Пор-Севану. Покојници имају дрвене крстове са свим сличне овима овде, на којима су им имена записана. Ту су оба Гоаздиу из Плубазланека, а тако и Гијом Моан, деда Силвестров.

И њој се учини да види то мало гробље на подножју пустог стења, у бледо ружичастим данима којима нема свршетка. За тим је помишљала и на саме покојнике под ледом и под црним покровом ноћи које исто толико трају колико и зиме.

— И ви једнако, једнако ловите? запита она, никако се не одмарајући.

Digitized by Google

— За цело време. Неки се пут мора и маневрисати, јер тамо море није увек лепо. О! у вече човек посустане, те смо хорни за вечеру; а има дана које само онако стратимо.

— И никад вам није дуго време?

— Никад! рече он увереношћу, која је сневесели. На броду, на широком мору, време никад није дуго, никад!

Она спусти главу осетивши се жалоснија, као побеђена од пространог мора.

ПЕТИ ДЕО

I

При крају овога јединог пролећног дана што га имадоше, осетише мало зимску студ кад наступи ноћ, те се вратише кући на вечеру покрај своје ватрице од разбукталог грања.

Њихова последња заједничка вечера!... Али им је остало да проспавају још целу једну ноћ у наручју једно другом; то им очекивање још није дало да се сневеселе.

После вечере још им се јавну слатко осећање љупкога пролећа кад изиђоше на друм пор-севански; ваздух миран, готово млак, а задоцњели остатак сутона повлачи се по пољу.

Кретоше се у походу родитељима, да се Јан опрости с њима; па се брзо повратише својој постељи, јер су намеравали дићи се чим забели зора.

II

Сутра дан пемполско пристаниште врело је од света. Полазак исланђански још од прексиноћ почео. При свакој плими отискивала се нова гомила на пучину. Овога јутра с *Леополдином* се кретало на пут петнаест бродова. Изишле морнарске жене, изишле им

Digitized by Google

матере, да их виде кад се крену. — Годи се учини чудновато што им се и она придружила. Како се то она претворила женом Исланђаниновом, те је и њу исти кобни узрок амо привео? Судбина јој се за неколико дана тако убзо одиграла, да је једва имала толико времена, да замисли стварност онога што је настало. Захуктала се незадржано стрменитом страном, па дошла до овог неумољивог свршетка, коме јој се сада ваљало подчинити — као што чине и друге на то привикнуте...

Нигда није она изблизу гледала ове појаве, овај опроштај. Све је ово ново и непознато. Међу женама нема своје друге, те се осећа усамљена, друкчија. Издваја је њена *госпођичка* прошлост, која се покрај свега одржала.

Дивно време овога дана растанка. Из даљине се од запада само котурају тешки таласи навешћујући скору буру; а у недоглед плинуло море очекује сав овај свет да се вине на ширину.

...Има их са сузним очима, око Годе, и других, као и она врло лепушкастих и врло дирљивих; а има их и веселих, насмејаних, које су тврда срца, или које у овај мах нису ни у кога заљубљене. Старице, већ угрожене смрћу, оплакују растанак са својим синовима. Заљубљенима дуго остају усне на уснама; а напити рибари певају да би се разведрили. Има их који се и мрачна лица пењу на бродове, као да им ваља поћи на какву погибију.

Види се и по који немио призор. Има јадникâ наведених у крчми на потпис уговора. Њих сада силом на брод натерују: гурају их напред њихове рођене жене и жандарми. Неке су од ових прво поизопијали, јер су морали зазирати од отпора њихове велике снаге. Њих су доносили на носилима, па их као мртваце спуштали на дно брода.

Года се згрози кад ове мимо њу пронесоше: Боже, с киме ће њен Јан друговати?! О, ала је страшан тај исландски занат, кад се јављ на овакав начин, и кад људма такав страх задаје?!...

Digitized by Google

Али има и помораца, који се смеше, који без сумње као и Јан воле живот на пучини и велико рибање. Ево овде тих добрих. У њих племенито и лепо лице: младићи полазе безбрижно управљајући последње погледе на девојке; ожењени љубе своје женице и своје малише. Њих кроз тиху жалост озарава радосна нада, да ће се вратити богатији. Года се мало примири, кад запази да су сви такви на броду *Леополдини*, на којој су одиста били одабрани момци.

Реморкери пођоше и кретоше за собом на ширину бродове, по два или по четири. У тај мах поморци скинуше капе и запеваше пуним гласом Богородичину песму: „Здраво Морска Звездо!“ На пристаништу жене машу рукама по ваздуху шаљући последње с Богом, а сузе им лију на муслин од капа.

Чим *Леополдина* заплови, Года се брзим коракои упути кући Гаосових. После сат и по хода дуж приморја добро познатом плубазланечком стазом стиже на сам крајичак сухога земљишта, у своју нову породицу.

Леополдина се имала усидрити на великој луци пред Пор-Севаном, а тек пред вече коначно одједрити. Ту су уговорили последњи састанак. И он одиста дође на малом чуну својега брода; дође на три сата ради опроштаја с њоме.

На суху се више не чују тешки морски таласи, а још исто лепо пролећно време, исто тихо небо. Узеше се испод руке па изиђоше на друм у шетњу за неколико трезутака. То их подсети на њихову јучерашњу шетњу, само што их ноћ неће више саставити. Ишли су насумце, назад ка Пемполу, па се на брзо обретоше пред својом кућом, којој се и нехотице беху вратили. Уђоше још једном, последњи пут; а баба Ивона се зачуди кад их опет виде.

Јан је препоручивао Годи шта јој ваља радити са разним пошурицама што је оставио у њихову орману. Нарочито јој је препоручивао да овда онда развија његове свадбене хаљине и да их износи на сунце. Поморци се науче овој пажњи на ратним бродовима. — Года се смешила гледајући како се он разуме у овим

Digitized by Google

пословима; а могао је бити уверен, да ће све његово бити чувано са љубављу.

У осталом, ова их брига није много мучила: говорили су само да говоре, само да забављају једно друго...

Јан причаше како су баш сад на *Леополдини* бацали коцку на разна рибарска места. Он је био врло задовољан што је добио једно од најбољих. Она затражи да јој то објасни, јер се нимало није разумевала у исландским обичајима.

Видиш, Годо, рећи ће он, у огради на крову наших бродова избушене су рупе које ми зовемо *мекине рупе*. Оне су за то, да се у њих углаве мали подупирачи с точкићима на којима је наша пређа. Еле, пре него се кренемо на пут, бацимо за ове рупе коцке или бројеве које у капи *малога* добро промешамо. Сваки од нас добије своју, те за целог рибања немаш више права да своју пређу утврђујеш где на другом месту, јер њега више никако не мењаш. Е, моје је место на крми брода, место, треба ти знати, на ком се хвата највише рибе. За тим то је до великих паламара где се увек може привезати комад једра или увоштањеног платна, у кратко ма какав заклон за лице против снега и града. И то је добра ствар, разумеш ли? Кожа се не опали за време рђавог времена, а очи дуже оштро виде...

...Разговарају се тихо, тихо, као из бојазни да не поплаше последње тренутке што су им заостали, да им време што брже не мине. Разговор им личи на све што се неумољиво примиче крају... Најнезнатније ситнице о којима говоре чине се овога дана тајанствене и узвишене.

На тренутак пред полазак Јан подиже у висину своју жену, па се чврсто обгрлише. Дуго осташе у том немом загрљају, притискиваше се једно уз друго, али више ништа не проговориште.

По том се вину на свој брод. Развише се сива једра да се затегну према са свим лаком западном поветарцу. Она га још распознаје како маше својом капом на уговорени начин. Као сенка на мору дуго је стајала

Digitized by Google

и посматрала како се њен Јан удаљује. — Оно је он, она мала људска прилика, црња према сиво плавој води; — а сад већ ишчезава, ишчезава, губи се у даљини, у којој се очи, које би још гледале по што по то, муте и не виде више...

...У колико се *Леополдина* одмиче, у толико Году нешто као магнет вуче дуж стрмог приморја.

Али се у скоро мораде зауставити, јер нестаде земље. Тада седе под последњи велики крст подигнут међу жуквама и стењем. Како је то узвишена тачка море се одатле као уздиже што се даље протеже, те ти се чини да се *Леополдина*, веома сићушна према стрмени овога огромног круга, лагано пење даље одмичући. Вода се креће у великим тихим валима, — као последње хујање од какве силне буре која је беснела негде на другом крају, иза видика; а све мирује на пространој морској површини, на којој се Јан још налази.

Года још једнако посматра не би ли у памети утврдила слику од брода, сенку од његових једрила заједно с његовом трупином. Жеља јој је да га из далека позна кад се врати на ово исто место, на коме ће га она чекати.

Са запада још се једнако крећу један за другим правилни таласи, без престанка, без одмора. Понављају своја некорисна напрезања, ломе се о исте стене, ударајући о иста места, као да им је намера да преплаве исте обале. Дуго је чудноват изгледао овај потмули водени немир према ведрој тишини ваздуха и небеса; као да се дно морско препунило, па се надимље да би се прибрежја дохватило.

Међу тим *Леополдина* долази све мања и мања, губећи се све више у даљини. Без сумње носи је струја, јер је поветарац слаб ове вечери; а она се ипак брзо удаљује. Сад се претвори у малу суру мрљу, скоро у сићушну тачку; за тим се дохвати крајњег кружног крајичка на догледу, па заће с оне стране у бескрајњу просторију где настаје тмина.

Кад би седам сати у вече, кад паде ноћ и брод ишчезе, Года се врати кући, у главном врло храбра

Digitized by Google

и покрај суза које су једнако капале. Каква голема разлика! У колико би суморнија била празнина, да је, као последње две године, отишао без опроштаја! А сада све измењено, ублажено; он сав њен, овај Јан! Сада се, и ако је отишао, осећа љубљена, те улазећи сама у свој стан, крепи се слатким до *виђења*, што су за јесен једно другом довикнули.

III

Лето мину жалосно, жарко, мирно; она погléда на прво жуто лишће, на прве ласте, на прву појаву воловскога ока.

Писала му је више пута преко поштанске лађе из Рејкавика и преко „ловаца"; али се никад не зна поуздано, да ли ова писма стижу где су намењена.

На крају јула, доби једно од њега. Јављао јој да је у добром здрављу 10. истог месеца, да се лов указивао изврстан, и да већ има 1500 риба на свом делу. С краја на крај безазлен стил по једноликом обрасцу свих писама исланђанских. Људма као Јан васпитаним ни на крај памети не пада, да човек може написати хиљаду ствари о којима мисли, осећа, и сања. Образованија од њега умела је о томе водити рачуна, те је између редова читала дубоку нежност која није била исказана. Неколико пута на четири стране назива је својом женом; мило му, рекли бисте, да то понавља. А сем тога сама адреса: *Госпођи Маргерити Гаос, кућа Моанова, Плубавланек*, беше ствар коју је више пута с радошћу прочитала. Та тек се почела називати госпођом Маргеритом Гаос!

IV

Много је радила за ових летњих месеца. Пемпољанке су у почетку с неповерењем погледале на њу самоуку радницу. Говориле су, како су у ње сувише лепе руке као у какве госпођице; али су ипак увиђале да изврсно шије хаљине, које врло згодно уз стас пристају. Тако се рашчула као на гласу шваља.

Digitized by Google

Зарада јој је одлазила на улепшавање стана — за његов повратак. Ормам и старински као полице кревети преправљени, пребојени, оковани сјајним гвожђем; на прозорче према мору ударено окно и застрто завесама; купила нов покривач за зиму, сто и неколико столица.

Све је то извршила а није дарнула у новце које јој је Јан оставио; већ их је чувала у малој кинеској кутићи, да му их покаже кад се врати.

За време летњих вечери плела је Јану лепу рибарску кошуљу од плаве вуне. Том би приликом седела с баба-Ивоном пред вратима при последњој дневној светлости; а и бабиној је глави и мислима било знатно боље на топлоти. На крају јаке и рукава изведене чудноватe црте и јасне шаре. Баба Ивона, негда вештакиња у плетењу, лагано се сетила свога рада из младости, те јој га је показала. На томе је раду утрошила много вуне, јер је Јанова блуза морала бити врло велика.

Међу тим се, нарочито у вече, стало опажати како крађају дани. Извесне биљке, у јулу у напону цветања, отпочеше добивати жуту, мртвачку боју, а љубичасте скабиозе поново цветати украј друмова: мало мање, на дужим петељкама. Тада се једне вечери пред Пор-Севаном појави први Исландски брод. Већ отпоче свечаност о приспевању кући.

Гомиле јурнуше на прибрежје дочека ради. — Ко ли је то?

Самуел-Авенид; — он увек први!

— Свакако, рећи ће стари Јанов отац, ни *Леополдина* неће дуго изостати. Знам ја: чим ко пође кући, другима се већ више не седи!

V

Исланђани се повраћаше кућама. Двојица другог дана, четворица трећег, а за тим дванаест друге недеље. С њима се врати и радост у покрајину: свеча-

Digitized by Google

ност за жене, за матере; свечаност и по крчмама у ко-има лепе девојке из Пемпола служе рибарима вино.

Леополдина оста међу последњим. Још их десет није било. И они не могу дуже изостати Года, да се више не би варала, остави осам дана као послењи рок, после кога мора видети Јана. Ради његовог дочека одржавала је кућу у врло великом реду, чисту и улицкану; па је чекала и погледала у најслађем заносу.

Најзад би крај и глађењу свакога крајичка, те више не имаде посла, па ипак није била прибрана по својој нестрпљивости.

Дођоше три задоцнела брода, а за њима још пет. Само још два не беху при прозиву.

— Е, говорили су јој у шали, ове ће године *Леополдина* или *Марија-Жан доћи на подробац* при повратку кући.

Смејала се и Года, живља и лепша, што се јаче дочеку радовала.

VI.

Међу тим су одмицали дани за данима.

Она се једнако лепо облачи, весела се показује, одлази на пристаниште, ћерета с осталима. Наводи у говору, како је ово задоцнење врло обична ствар. Зар се тако што не догађа сваке године? О! прво детићи морнари, па и два најбоља брода!

Тек кад се врати кући, подузму је жмарци, узнемири се, страхује.

Што ли се то она тако рано боји?... Има ли томе каквога узрока?... И њу је био страх од страха!

VII.

Десети септембар!... Ала измичу дани!

Једног јутра већ ухвати земљу хладна магла: право јесење јутро; њу сунце при изласку заста у трему пред уголњеничком капелом, на месту, где долазе удовице на молитву. Седи укочених очију, а слепочице јој, рекао би, утегнуте гвозденим обручем.

Digitized Google

Већ два дана како отпочеше жалосне јутарње магле. Овога јутра Года се пробуди престрављена, што се тако јавну зима... По чем ми је овај дан, овај час, овај тренутак значајнији од минулих?... Зар се не виђа често где се задоцнеле лађе враћају после петнаест дана, па и после читавог месеца?

Али ово јутро без сумње има нечега особитог, кад она први пут дође у трем пред ову капелу — да чита имена младих покојника.

Помен
Гласу Ивону, пропалом на мору
украј Северног Фјорда...
. . . . . .

У тај мах фијукну ветар са пучине да те гроза подиђе, а нешто зашушта по своду као киша: мртво лишће!... И под трем га долете читав облак. Са старог рашчупаног дрвећа полеће лишће отресено ветром са ширине. — Шале није, помаља се зима!...

...пропалом на мору
украј Северног Фјорда
у бури између 4 и 5 августа 1880
. . . . . .

Чита ништа не мислећи; а очи јој кроз дугуљаст облук над вратима траже у даљини море. Оно је овога јутра врло неодређено испод суре магле: над пучином повија се спуштена беличаста кадива као велики жалостан вео.

Опет фијукну ветар, а мртво лишће доскакута. Још јачи фијук, као да се западном ветру прохтело да мучи и ове записе што живе подсећају на имена мртвих које је негда по мору посејао.

Годи се и нехотице очи упорно отимају на празно место на зиду, које рекла би, нешто са ужасном упорношћу очекује. Она нема снаге да се отме од помисли на нову таблу с другим именом, што ће се можда ускоро ту наместити. То име ни у памети није смела поновити на такоме месту.

Digitized by Google

Хладно јој, а седи на гранитској клупи с главом на камен наслоњеном;

... ПРОПАО УКРАЈ СЕВЕРНОГ ФЈОРДА У БУРИ ИЗМЕЂУ 4 И 5 АВГУСТА У 23 ГОДИНИ...
МИР ПЕПЕЛУ ЊЕГОВУ!

Изиђе јој пред очи Исланд са својим малим гробљем, — Исланд удаљен, удаљен, обасјан оздо поноћним сунцем!... Наједаред, — на зиду, на истом празном месту, које, рекла би, нешто чека, — учини јој се да виде страшно јасно нову таблу, на коју је помишљала: нова табла с мртвачком главом, с прекрштеним костима, а на средини пламеним словима написано име, име обожавано, *Јан Гаос!*... Ђипи па се продера промуклим гласом као да је полудела...

На пољу притисла земљу сура јутарња магла; а увехло лишће доскакује, доскакује.

Стазом се зачуше кораци! — Неко долази? — Она се диже на ноге; махну руком да намести повезачу, да загласи косу. Кораци се приближише, неко улажаше. Брже боље учини се као да је случајно овде: ни по што на свету још није хтела личити на жену утопљеникову!

Фанта Флури, жена поткапетана на *Леополдини*. Одмах разуме, шта ће Года овде; узалуд је било пред њом се претварати. У први мах ове две жене ћутећи стајаху једна према другој: још више ужаснуте, љуте једна на другу, скоро мрске једна другој, што засташе једна другу у тако грозном осећању.

— Сви са Трегјера и Сен-Бријека вратили се од ово осам дана, рећи ће најзад Фанта, немилосрдно потмулим и као љутитим гласом.

Донела свећу као ради завета.

— А, да, завет!... Года још није хтела помислити на ову утеху неутешних. Али ћутећи уђе у капелу за Фантом, па клекоше једна поред друге, као две сестре.

Молиле су се Деви, Морској Звезди, ватрено, целом својом душом. За тим се чу само јецање, а њихове савлађиване сузе стадоше капати на земљу...

Digitized by Google

Дигоше се мирније, поверљивије. Фанта поможе Годи, која је посртала; па је загрли и пољуби.

Убрисаше сузе, загладише косу, збрисаше салитру и прах од камених плоча са колена на својим хаљинама; па се растадоше свака на своју страну ништа више не рекавши једна другој.

VIII.

Крај овога септембра личи на друго, само мало суморније лето. Одиста је тако леп ове године као да сте у веселом месецу јуну; само да жуто лишће не пада по путу као туровна киша. Мужеви, вереници, љубавници, вратили се кућама; свуда кипти радост као другога љубавног пролећа...

Једнога дана указа се на пучини један од закаснилих исландских бродова. Ко ли је то?...

Жене гомилама долетеше на приморје, неме, престрављене.

Ту и Года, уздрхтала, бледа, покрај оца свога Јана:

— Баш бих рекао да су они! — проговори стари рибар. Судећи по црвеној траци, по завијеном у ваљак горњем једру на главној катарци — они и нико други. Како се теби чини, Годо, кћери?

— Па ипак нису они, настави старац с напрасном клонулошћу. Опет се варамо: крижак није једнак, а имају и једно троугло једро *(флок)*. Хајдемо, нису они; то је *Марија Жан*. О! али буди уверена, кћери, ето и њих одмах.

И дан се ниже за даном, и свака ноћ настаје у своје доба с неумољивом тишином.

Она се једнако свечано облачи; као мало занета, из бојазни, е ће изгледати као жена утопљеникова. Плане од љутине, кад би је друге сажаљиво или тајанствено погледале, окрећући очи да се на путу не сретне с погледима од којих би као лед охладнела.

Сада је уобичајила свако јутро слазити до на крај сухе земље, до на високе пор-севанске стрмени обилазећи кућу Јанових родитеља, да је не виде мати му и

Digitized by Google

сестрице. Одлази сама, до на крај Плубазланека који се истиче као рогови у северног јелена према суром Маншу; па свакога дана седне под усамљен крст уздигнут изнад непрегледне водене пучине...

На овоме крају врло су чести такви гранитски крстови уздигнути на испалим стенама ове морнарске постојбине. Рекли бисте моле за милост, блаже покретну тајанствену силу, која привлачи људе па их више не издаје, а понајвише задржава од њих најхрабрије и најлепше.

Око овог крста у Пор-Севану вечно зелена пустара, обрасла ситном жуквом; а на оној висини морски ваздух увек чист и једва осетно слан као укус у халуле, већ прожет пријатним септембарским даном.

Надалеко се један изнад другог преливају нацрти од приморја. Бретања се свршава у шиљатим врховима далеко пруженим у мучаљиво водено ништавило.

Предњом страном море засејано стењем, а иза ње ништа не мути његову огледалску раван. Са дна многобројних лука уздиже се тихо, њупко, непрекидно шуштање. Тако мирољубиве даљи, тако тихе дубине! Велико плаво ништавило, гроб Гаосових, чува своју недокучиву тајну; а поветарац слаб као дах разноси мирис од ситних жукава, поново процветалих на последњем јесењем сунцу.

У одређено доба, море редовно опадне, те свуда плину мрље као да се Манш лагано испразни; за тим се са истом спорошћу вода опет издигне. Тако вечито одлази и долази не водећи никакве бриге о мртвима под собом.

А Года седи испод свога крста, усред тишине и једнако гледа напрема се док не падне ноћ, док се не навуче сутон.

IX.

Би крај и септембру. Она више не окуша ни залогаја хлеба, нити спава.

Digitized by Google

Сада остаје код куће: згури се скуњена, руке метне међу колена, главу завали и на зид ослони. На што устајати, а на што легати? Пружи се по кревету не свлачећи хаљина, кад се осети сувише изнурена. Иначе увек тако седи као укочена. Зуби јој овако згученој цвокоћу од хладноће; а једнако јој се чини да јој нешто стеже слепе очи као какав гвоздени прстен. Осећа како јој се затежу образи, како јој се уста суше и добивају грозничав укус; а у извесно доба промукло зајеца, па се то јецање понавља на махове; а глава јој тада удара о гранитски зид.

Или га нежно, тихо дозивље по имену, као да је већ врло близу; па му стане шаптати љубавне речи.

Догађа јој се те сем њега и на друго шта помишља, на нешто врло сићушно и незнатно. На пример, посматра како се сенка порцуланске Свете Деве и кропионице на високој дрвенарији од њеног кревета продужује лагано у колико се светлост спушта. За тим наступа грозан, самртни страх, те поново зајеца, ударајући главом о зид...

А један за другим нижу се сви часови дана, вечери, ноћи, јутра. Кад узме да рачуна од када је већ требало да се врати спопадне је још већи ужас; више не разбира ни за број, ни за имена појединих дана.

Бродоломи на Исланду имају своје обичне знаке: или су они што се врате гледали из далека шта се збивало или су наишли на развалине, или на какав леш, или ма на какав знак, по коме се све остало може погодити. Али се о *Леополдини* ништа није видело, ништа није знало. Они са *Марије-Жан*, последњи који су је 2 августа видели, веле, како је она отишла да лови даље на север; а по том све постаје недокључива тајна.

Чекати, једнако чекати, а ништа не знати! Кад ће доћи тренутак, кад одиста неће више чекати? Она ни то не зна; а хтела би како било да то час пре зна.

О! ако је мртав, нека јој се то каже, милосрђа ради!...

О! видети њега, онаквог какав је у овом тренутку, — њега или оно што је од њега заостало!...

Digitized by Google

Кад би толико мољена Света Дева, или ма каква друга сила као она, хтела јој дати други, тајанствени поглед, учинити јој милост, да види, свога Јана, њега, живог, како плови кући — или и његово тело како се ваља морем... да је бар на чисто! да бар зна!!..

Који јој се пут причини, као да изби неко једро са дна видика: *Леополдина* се журно приближује! Тада несвесно појми да се дигне, да отрчи и погледа на пучину, да види да ли је истина...

За тим се опет спусти. Ах! где ли је та *Леополдина* у овом тренутку? Где ли може бити?... Доле без сумње, доле на ужасној исландској пучини, остављена, раздробљена, пропала...

Увек се свршавало овим мучним, увек истоветним привиђењем: празне, пустошне рушевине љуљушкају се на мучаљивом суром црвенкастом мору; тихо, тихо се љуљушкају без јава, а као подсмеха ради веома се нежно љуљушкају ширином мирне, мртве воде.

X.

Два сата из јутра.

Нарочито ноћу ослушкује сваки корак који би чула да се приближује. При најтишем тутњу, при најслабијем необичном звуку уздркћу јој слепе очи, болно раслабљене од непрестане напрегнутости.

Два сата из јутра. Ове ноћи као и осталих лежи са склопљеним рукама и отвореним очима у тмини, па слуша како ветар непрекидно звижди низ пустаре.

Наједаред друмом људски кораци, журни људски кораци! Ко би то могао бити у ово доба? Исправи се узбуђена до дна душе, срце јој престаде куцати...

Стаде неко пред вратима, па се узе пети уз мале камене стубе.

Он!... О! радости небеска, он!... Закуца на вратима, зар то може бити ко други?... Устаде боса. Тако слаба од толико дана, али као мачка лако, скочи раширених руку, да загрли свога драгог. Без сумње је *Леополдина* приспела ноћу, па се усидрила на луци према Пор-Севану, — а он, он дотрчао. Све то му-

Digitized by Google

њевитом брзином у глави среди; па изгребе прсте о скакавицу на вратима у очајној журби да запорањ избије.

. . . . . .

— Ах!... За тим се лагано повуче назад скрушена срца, а глава јој клону на прси. Би крај њеном лепом лудачком сну. Нико други већ њен сусед Фантек.... То толико би довољно да разуме, да је то само Фантек, да о њеном Јану ништа није ваздухом провејало. Осети како је нешто опет баца у ону безданицу, до на дно оног истог грозног очајања.

Правда се сиромах Фантек: жена му, као што је познато, јако оболела; а сада му и дете у колевци на умору. Стегла га опака гушобоља, па дошао за помоћ, докле он журно отпаднѐ у Пемпол за лекара....

Шта се све то ње тиче? Задивљала од туге не мари за туђе јаде. Седе на клупу; па га гледа укоченим очима. Као мртва ништа му не одговара, не слуша га а и не гледа га. Шта је се тичу ствари о којима прича овај човек?

Он све разумеде; погоди зашто су му тако нагло отворена врата; па му би жао што јој је љуте ране позледио.

Промуца да се правда:

— Одиста није требало да *вас* узнемирим...

— Мене! одговори Года живо, — а зашто баш *не мене*, Фантече?

Наједаред оживе, јер још није хтела бити очајница у очима других; то никако није хтела. По том се сажали и на њега; обуче се и пође за њим. Имала је толико моћи да надгледа његово детенце.

Кад се врати око четири сата у своју постељу, ухвати је сан за тренутак, јер је била врло заморена.

Али је овај часак силне радости оставио јој у глави утисак који је и даље радио и покрај свег што се збило. Наскоро се трже, па се у пола усправи сетивши се нечег... Било је нечега новог о њеноме Јану.... У збрци враћених мисли бурно тражи по својој глави, тражи шта би то могло бити.

Digitized by Google

— А! ништа! — ништа до Фантек; па по други пут паде до на дно своје безданице. Не, одиста се ништа није изменило у њеном суморном, неутешном очекивању.

Па ипак, осетити њега тако близу, значи да је нешто око ње пролебдело што је из њега изишло, оно што се у Бретањи зове *предзнак;* па пажљивије ослушкиваше на кораке с поља слутећи е ће ко доћи да јој о њему прича.

И одиста, чим свану ето ти Јановог оца. Скиде капу, уздиже своју лепу белу косу, коврчасту као и у Јана, па седе на кревет украј Годе.

И њему се стегло срце, јер му је Јан, лепи Јан, најстарији син, његов љубимац, његов понос. Али још не очајава, одиста не. Узе умиривати Году на врло благ начин: прво последњи дошљаци са Исланда причају о врло густој магли због које се брод могао закаснити; а за тим и њему нешто особито пало на памет: можда су се по невољи склонили у луку на Фероерским острвима, удаљеним острвима на томе путу, са којих треба врло много времена писмима. Тако се исто и њему догађало, од прилике пре четрдесет година. Једном му је јадна покојна мати и опело давала... *Леополдина*, тако темељан брод, готово нов од конца; па тако врсни сви морнари на њему....

Стара Моановица пролази мимо њих обоје као сенка и врти главом. Невоља њене кћери скоро јој повратила и снагу и мисли. Она води бригу о послу на дому, и час по час погледа на пожутелу Силвестрову слику на зиду с његовим морнарским ленгерима и његовим венчићем од црних ђинђува. Не, од како јој је море унука ограбило, више не верује у повратак поморца. Још се само од страха моли Светој Деви својим јадним остарелим уснама; а у срцу је веома озлојеђена на њу.

А Года жудно слуша благотворне утехе. Њене велике, црно оперважене очи нежно погледају у старца који личи на њеног Јана. Само то што је он покрај ње, заштита је против смрти, те се осећала безбедније,

Digitized by Google

ближа своме Јану. Сузе јој тише и блаже капљу, а у души понавља топле молитве Деви, Морској Звезди.

Почивка на острвима, можда због какве претрпљене штете; то одиста може бити. Подиже се, заглади своју косу, па се обуче брижљивије, јер он може доћи. Без сумње још није све изгубљено кад се и отац нада. Ваља јој чекати још за неколико дана.

Већ права јесен, позна јесен са мрачним ноћима, те се рано све стамни у старој колиби, и мрак обави целу стару Бретању.

И сами дани на сутон личе. И подневно сунце потамнело од громорних облака који се лагано небом повлаче. Ветар непрестано звижди као удаљено брујање црквених оргуља које тужне и очајне песме извијају. Који се пут примакне уз сама врата па као звер рикне.

А она бледи, бледи, и сваки дан све се више погиње, као да је старост већ проглади својим окрзаним крилом. Врло често претура хаљине свога Јана, његове лепе свадбене хаљине; развија их, савија их као неприсебна, — нарочито његову блузу од плаве вуне која је сачувала облик његова тела. Кад њу лагано положи на сто, она јој сама покаже, као по навици, његове испупчене прси, његова рамена. За то је напослетку и остави саму у једну преграду свога ормана, да ту на миру дуже времена задржи овај облик.

Са земље се свако вече уздиже хладна магла. Тада са свога прозора посматра жалосну пустош на којој се овде онде почињу уздизати мали праменови белог дима из других колиба. Тамо се сви људи вратили кући, као тице селице кад побегну од хладноће. А поред многих од ових ватара свакако су пријатни вечерњи часови; јер се с почетком зиме досељава и нова љубав у Исланђана...

Држећи се чврсто помисли на она острва где се он могао свратити, одржава тако неку врсту наде, те из нова почиње очекивати га и погледати га....

. . . . . .

Digitized by Google

XI

Али се он више не врати. Једне ноћи у августу, на пространом мору око суморног Изланда, у сред силне, бесне тутњаве, он се венчавао с пучином.

С морем које га је отхранило, одњихало и до младићске крепости уздигло, — па га у највеличанственијој мушкој снази за себе захтевало. Дубока је тајна обавила ову чудовишну свадбу. За целог венчања изнад њега се вили суморни вали јурећи напред пред помамном буром као ткања изаткана да се прикрије ова свечаност; а невеста је урликала што игда може језовитом силом да би сваки врисак надвикала. — А он, помишљајући на Году, своју невесту од меса и крви, борио се дивовском снагом са својом гробном невестом. До тренутка када јој се предао само је једном дубоко узвикнуо, као бик кад зариче, па раширио руке да је прими с устима пуним воде, с опруженим, за вечита времена укоченим мишицама.

На свадби су му били сви које је негда позивао. Сви, осим Силвестра, који је отишао на почивање у чаробне баште, — на далеко, с друге стране земље....

КРАЈ

Digitized by Google

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. **Живот и Прикључења Димитрија Обрадовића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

2. **С мора и са сува,** црте др. Милана Јовановића. Цена 1·40 дин.

3. **Даворје** Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1·40 дин.

4. **Бакоња Фра-Брне,** написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска I., за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

6. **Истинска Служба,** написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Цена 1·40 дин.

7. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1·40 дин

II коло (1893)

8. **Живот и Прикључења Димитрија Обрадовића,** свеска II., за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

9. **Мемоари Проте Матије Ненадовића,** за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2·80 дин.

10. **Два Идола,** написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. **Камено Доба,** написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. **Прве Жртве,** приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1·40 дин

13. **Из Природе,** мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. **С француског Парнаса,** преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. **Антологија Дубровачке Лирике,** за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1·40 дин.

16. **Тамо амо по Истоку,** црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индиског Океана и околних земаља. Цена 2 дин.

17. **Песме Јована Илића,** за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.

18. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска II., за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

Digitized by Google

19. **Воденица на Флоси,** написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I., Цена 2 дин.

20. **Воденица на Флоси,** написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1·40 дин.

IV коло (1895)

22. **Басне Доситеја Обрадовића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1·40 дин.

23. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. **Низ старијих приповедака,** за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. **Тамо амо по Истоку,** црте др. Милана Јовановића, свеска II., с речником. Цена 2 дин.

26. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска I., с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. **Тартиф и Тврдица,** комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 1·40 дин.

28. **Из науке о светлости,** написао Ђорђе М. Станојевић с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

V коло (1896)

29. **Басне Доситеја Обрадовића,** свеска II., за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића,** свеска II., за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. **Слике из сеоскога живота,** написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. **Тодор од Сталаћа,** трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска II., с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. **Девајтис,** роман од Марије Рођевичевне, превео с пољскога Никола Манојловић-Рајко. Цена 3 дин.

35. **Књига о здрављу,** српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. **Житије Герасима Зелића архимандрита,** свеска I., за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. **Босанчице,** кратке приче из Сарајева, испричао Мита Живковић. Цена 2 дин.

Digitized by Google

38. **Горски Цар,** роман, написао Светолик П. Ранковић Цена 3 дин.

39. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска III., с напоменама и речником. Цена 3 дин.

40. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска IV., с напоменама, и речником и поговором. Цена 3 дин.

41. **Историја Карла XII.** од Волтера, превео Стојан Новаковић. Цена 3 дин.

42. **Подземне воде, изданн, извори, бунари, терме и минералне воде,** написао др. Светолик Радовановић, са 40 слика. Цена 2 дин.

43. **Завјет,** драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ. Цена 2 дин.

VII коло (1898)

44. **Житије Герасима Зелића архимандрита,** свеска II., за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 3 дин.

45. **Епске песме Јована Суботића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3 д.

46. **Приповетке Лазе К. Лазаревића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 д.

47. **Горе доле по Напуљу,** путничке цртице др. Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић, предговор написао А. Гавриловић. Цена 2·50 дин.

48. **Уједињење Немачке,** написао др. Драгољуб М. Павловић. Цена 3 дин.

49. **Векфилдски Свештеник,** написао Оливер Голдсмит, превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 дин.

50. **Искрице Николе Томазеа,** за штампу приредио и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

VIII коло (1899)

51. **Домаћа писма** Доситеја Обрадовића, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић, св. I. Цена 2 дин.

52. **Лирске песме** Симе Милутиновића Сарајлије, с предговором Андре Гавриловића. Цена 2 дин.

53. **Приповетке Лазе К. Лазаревића,** свеска II., за штампу приредио Љубомир Јовановић. Цена 3 дин.

54. **Слике из сеоскога живота,** написао Јанко М. Веселиновић, свеска II. Цена 2 дин.

55 **Ивкова слава,** приповетка Стевана Сремца. Цена 2 динара.

Digitized by Google

56. **Исландски рибар,** роман Пјера Лотија, с француског превела Тилија Довијанићева. Цена 2 дин.

57. **Воћке и воће,** написао Благоје Тодоровић. Цена 4 динара.

Сва досадања кола књига могу се добити преко повереника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге, и то: I, II, III и IV по цену од 7, V, VI, VII. и VIII. по цену од 10, а сва кола заједно по цену од 6 динара од кола.

ЗАБАВНИК
СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ.

стаје за све задругаре годишње четири динара или круне, за незадругаре седам динара или круна; уз то, добротвори, оснивачи и повереници добивају бесплатно и лепе тврде корице, када се сврши које од дела која излазе у »Забавнику«.

Година прва »Забавника« (свеске 1—6) има ова дела:

1. **Обломов,** роман у четири дела, написао И. А. Гончаров, превео с рускога Милован Ђ. Глишић. . 4·— дин.

2. **Богородичина Црква,** роман у три дела, написао В. Иго, превео с француског Душан Л. Ђокић. (Свршетак је у »Забавнику« за 1899 годину.) . . 3·— дин.

3. **Приповетке I,** у којој су збирци ови преводи: Оргуљаш из Поникла, написао Хенрих Сенкјевић; Свеци ратују, написао Ђовани Верга; Јоланшини сватови, написао Херман Судерман; Прва велика прашка трговина пауцима, написао Ладислав Строупежницки, Жан Гурдон, написао Емил Зола; Давид Свен, написао Н. Хоторн; Гушчар, написао Херман Судерман; Преврана пшеница, написао Н. С. Љесков; и Три девојчице, написао Пол Бурже. РАСПРОДАНО.

Година друга »Забавник« (св. 7—12) има ова дела:

1. **Богородичина црква,** роман у три дела, написао В. Иго, превео с француског Душан Л. Ђокић. (Свршетак.)

2. **Давид Коперфилд,** роман, написао Ч. Дикенс, превео с енглескога Драгомир М. Јанковић. (Наставиће се и у свескама 1900 године)

3. **Рат и мир,** роман, написао Л. Н. Толсти, превели с рускога Окица Глушчевић и Милован Ђ. Глишић. (Наставиће се и у свескама 1900 године.)

4. **Приповетке II.** (Анта, написао Болеслав Прус; Јунак нашега дова, написао Доменико Ровета; Стратоника, написао Јулије Зејер; Широка плећа, написао Фридрих Шпилхаген; На прелому, написала О. Н. Чјумина, и друге приповетке.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PQ 2472 .P419 C.1
Islandski ribar
Stanford University Libraries
3 6105 038 098 500

PQ
2472
P419

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

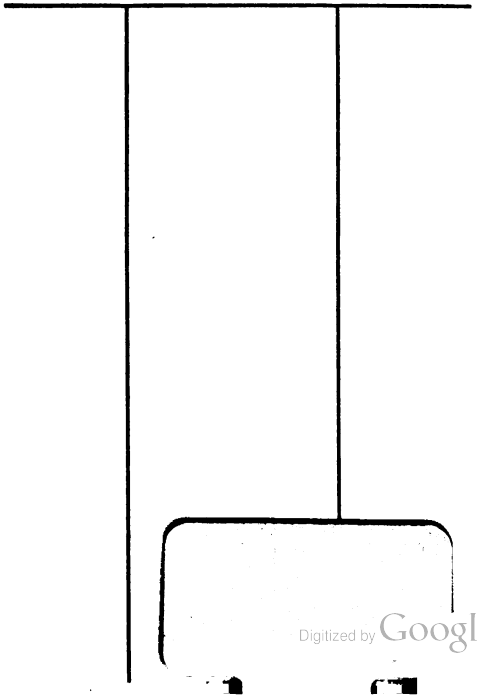

Digitized by Google